

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби розв'язання зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В. Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. ван Рооїджен, д-р наук, проф. (Велика Британія); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватєєв, канд. наук, проф. (РФ); Г. Заротіадіс, канд. наук, доц. (Греція); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); А. Москардіні, д-р наук, проф. (Велика Британія); С. Нате, канд. наук, проф. (Румунія); О. Погорлицький, д.е.н., проф. (РФ); В. Поліменіс, д.е.н., проф. (Греція); Н. І. Гражевська, д-р екон. наук, проф. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Е. Крочи Ангеліні, д-р екон. наук, проф. (Італія); В. Гідрайтіс (Литва)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 521 32 27; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 19.02.19 (протокол № 8)
Атестовано	Атестовано Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2017=100), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS=6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information Centre, Thomson Reuters ESCI (under evaluation), Cabell's, Scopus (under evaluation) etc.

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN1728-2667

ECONOMICS

1(202)/2019

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби розв'язання зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatis Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Grazhevskaya Nadezhda (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyy Igor (Ukraine); Prof. Moscardini Alfredo (UK); Prof. Nate Silviu (Romania); Prof. Naumenkova Svitlana (Ukraine); Prof. Pogorletskiy Alexandr (Russia); Prof. Polimenis Vassilis (Greece); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Dr. Zarotiadis Grigoris (Greece); Prof. Zineldin Mosad (Sweden); Prof. Croci Angelini Elisabetta (Italy); Prof. Giedraitis Vincent (Lithuania)
Editorial address	90-A, Vasyl'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 03022, Kyiv, phone: +38 044 521-32-27; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #8 of 19th February 2019)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine # 241 of 09.03.2016)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

ЗМІСТ

Базилевич В., Осецький В., Татомир І. Відповідність вищої освіти запитам "цифрових аборигенів"	6
Гражевська Н., Аймагамбетов Е., Тингишева А. Порівняльний аналіз функціонування і розвитку систем охорони здоров'я України та Казахстану	13
Дідик А., Погорелов Ю. Показники оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів закладами вищої освіти	20
Кичко І., Холодницька А. Методичні підходи до оцінки креативного потенціалу України.....	28
Роганова Г. Впровадження статистичних показників до методики аналізу ефективності грошових потоків підприємств	34
Лоулер К., аль-Сайег Фарах Алі Потенційні податкові реформи та економічне зростання Кувейту	42
Нікула В., Спану С., Харламова Г. Гастрономічний туризм: можливості для урізноманітнення туристичних пропозицій в Сібіуському районі	48
Оболадзе Д., Отінашвілі Р. Проблеми і перспективи програм оцінки управління державними фінансами в Грузії.....	54
Додаток 1 Анотація та література (латинізація).....	61
Додаток 2 Інформація про авторів	70

СОДЕРЖАНИЕ

Базилевич В., Осецкий В., Татомир И. Соответствие высшего образования запросу "цифровых аборигенов"	6
Гражевская Н., Аймагамбетов Е., Тынгишева А. Сравнительный анализ функционирования и развития систем здравоохранения Украины и Казахстана	13
Дидык А., Погорелов Ю. Показатели оценивания продуктивности и экономности использования бюджетных средств учреждениями высшего образования.....	20
Кичко И., Холодницкая А. Методические подходы к оценке креативного потенциала Украины.....	28
Роганова А. Внедрение статистических показателей в методику анализа эффективности денежных потоков предприятий	34
Лоулер К., аль-Сайег Фарах Али Потенциальные налоговые реформы и экономический рост Кувейта	42
Никула В., Спану С., Харламова Г. Гастрономический туризм: возможности для увеличения разнообразия туристических предложений в Сибиуском районе	48
Оболадзе Д., Отинашвили Р. Проблемы и перспективы программ оценки управления государственными финансами в Грузии.....	54
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация).....	61
Приложение 2 Сведения об авторах.....	70

CONTENTS

Bazylevych V., Osetskyi V., Tatomur I. Conformity of Higher Education with Requirements of "Digital Natives"	6
Grazhevskaya N., Aimagambetov Y., Tyngisheva A. Comparative Analysis of Operation and Development of Health Systems of Ukraine and Kazakhstan	13
Didyk A., Pogorelov Y. Indicators of Evaluating Productivity and Frugality of Usage of Budget Funds by Higher Education Institutions	20
Kychko I., Kholodnytska A. Methodical Approaches to Evaluation of the Creative Potential of Ukraine	28
Rohanova H. Implementation of Statistical Indicators to Analysis of Effectiveness of Cash-Flows of the Enterprise	34
Lawler K., Farah Ali Al-Sayegh Potential Tax Reforms and Kuwait Economic Growth	42
Nicula V., Spânu S., Kharlamova G. Gastronomic Tourism, an Opportunity for Diversifying the Tourist Offer in the Sibiu Area	48
Oboladze D., Otinashvili R. Challenges and Prospects of Evaluation of Programs in Public Finance Management in Georgia	54
Annex 1 Extended abstract in English and References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription	61
Annex 2 Information about Authors (Meta-Data)	70

CONFORMITY OF HIGHER EDUCATION WITH REQUIREMENTS OF "DIGITAL NATIVES"

The paper explores stages that teaching followed in its revolutionizing transitions from Education 1.0 to Education 4.0. The study presents a detailed analysis of the scientific approaches, which economists used in examining influence of digital technologies on behavior of young people and on identifying a generation of children as "digital natives" who grew up in the era of informational changes. An assessment of traits inherent in the new generation of young people has been used as a basis for carrying out a comparative analysis of the features of "digital natives" with the distinctiveness of "digital immigrants." The study identified factors that contributed to growing number of "digital immigrants" in developing and least developed countries. The notions of "digital cowboys" and "digital nomads" are considered in terms of their recent appearance in the academic market. Countries with the highest share of "digital natives" comprise the high-income and above-average income countries, the countries with very high levels of general Internet penetration, the countries with top ICT Development Index (IDI), and the countries with a relatively high proportion of young people. Solutions are proposed to support "digital natives" in their educational aspirations and narrow the gap between them and "digital immigrants".

Keywords: digital natives, digital immigrants, digital nomads, digital cowboys, teenagers, reverse mentoring.

Introduction. The information age, onset of which dates back to the 1990s and is associated with appearance of the global information medium, has shaped a present-day revolutionary understanding of education, which is undoubtedly evolving into a much more accessible system that offers its subjects in real time. Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, Instagram and other social networking platforms have turned every user into a content generator and offered unprecedented opportunities for collaboration, multichannel conversations and partnerships. Traditional instruction in higher education institutions is gradually transforming into a two-way communication practice between teachers and students and is actually backed by an

interaction among students, which is commonly going beyond framework of a concrete academic environment. We are witnessing appearance of a new generation of students who since their earliest childhood have been growing in perfect harmony with technological advances, acquiring their technological awareness and mastering technical skills. This new generation of young people, who are amazingly smart users, though without the internet may find themselves in difficulty to cope with daily life routines; this generation is presently joining colleges and universities. Table 1 shows main revolutionized stages teaching evolved from Education 1.0 to Education 4.0.

Table 1. Alterations in teaching paradigm from Education 1.0 to Education 4.0

Education 1.0 Classical	Education 2.0 Technological	Education 3.0 Innovative	Education 4.0 Of the future
Ways of acquiring knowledge			
Only within walls of the educational institution	Indoors or online	With advent of mobile devices everywhere	In global digital classrooms and virtual labs
The use of mobile phones in educational process			
Leaving phones at the entrance to the classroom	Overcautious application of mobile phones	Actively used as a motivator for learning and personalizing educational process	Continuously modified by students and becomes the main source of innovation and technological development
Software			
The sources of information are libraries and text repositories	Provides user and content active interaction	Available at a low cost and used to create new knowledge	Updated daily because all software is personalized
Hardware			
No hardware and software	It became possible to create and modify educational content	Individualization and personalization technologies are applied	Digital capabilities, personalized data, open access content and capabilities of artificial intelligence are used
Transformation of university models			
Traditional educational structures providing for the physical presence of students	Universities offering a mixed learning format	Emergence of new education providers: public, private, non-governmental organizations	Emergence of virtual educational structures: cyber and tele-universities

Source: Compiled on the base of [1].

Literature review. US experts [2–5] in the field of education were the first to draw attention to a digital split between generations of students and to a significant impact

of digital technologies on thinking and behavior of young people. The American researchers pioneered in detecting emergence of the Google Generation, Millennials, Net

Generation of young people who are at ease in the digital world and technically proficient to surpass any adult. In our study, we will continue to extend the ideas of the US authors and make use of the concept of Digital Natives proposed by Mark Prensky [6] – an American writer, speaker on learning and education. He suggested considering Digital Natives as individuals for whom the digital world is native from the first days of life. One can believe that they were born with iPhones in their hands and that they are native speakers of the language of digital technology. This is the generation of technological acceleration of the Internet and social networks. It is quite often called Generation Z, which, unlike Generation X, brought up in the conditions of industrial economic development (Fig. 1), is characterized by speed,

mobility, the competence to work with large arrays of information, a high degree of adaptability for retraining and mastering of new professions. The generation of digital natives requires new methods, ways of learning and an appropriate level of awareness of their teachers. It is obvious that in the digital age, teachers lose their monopoly on the delivery of information and the opportunity to offer the students of the new era the yesterday's models of knowledge acquisition. Don Tapscott, in his *Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World* [7] described the unique qualities of digital training courses that influence the approach to learning. He postulates that digital natives are natural co-authors who bring openness, freedom of choice and innovation.

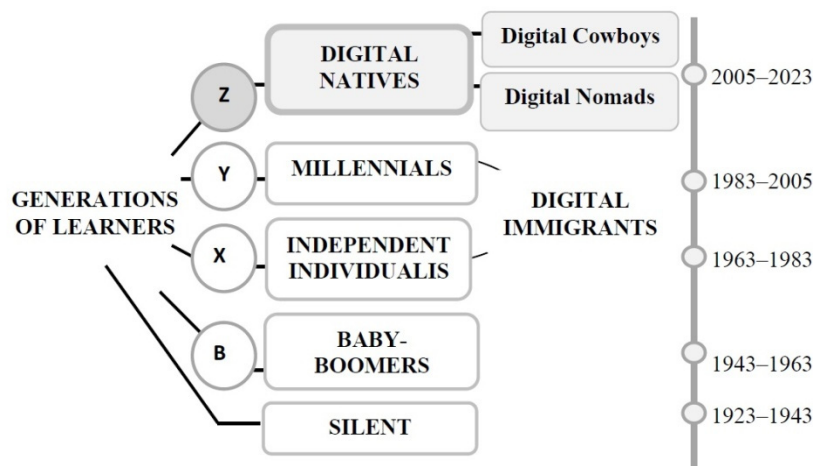

Fig. 1. Evolution of the 21st century generation of learners

Source: Compiled by the authors.

Comprehensive research results are offered by Frank Kelly, Ted McCain and Ian Jukes [2], who, like M. Prensky [6], argue that the immersion of digital natives in the digital world of the Internet, emails and progress of computer usage affect the way how young people think and search for information. Strong passion for smart sensory platforms and their accessibility allow digital learners to be practical in their approach to learning that is, they are active learners who take responsibility for their own learning.

Methodology of research. The source of the research is the work of foreign scientists, experts and analysts of practitioners on the subject, who were directly involved in studying the issues of the relevance of higher education to the needs of the new generation. The research used general scientific methods of cognition, namely: methods of analysis, synthesis, concretization, which made it possible to explore the criteria for changing the educational paradigm from generation 1.0 to 4.0; the method of scientific abstraction – for the comparative characterization of "digital natives" and "digital immigrant" and the selection of factors that preceded the increase of their number; logical-graphic structuring – used to visualize the results; generalization method – to form the conclusions of the study.

The purpose of the paper is to analyze the relevance of higher education to the queries of "digital natives" and to substantiate the measures that would reduce their break with "digital immigrants".

Research results. The advent of the generation of digital natives was preceded by the economic crisis of the beginning of 2008, during which the young generation had to grow up in new conditions. The end of the recession was marked by a significant increase in the number of owners of mobile gadgets. This period was the peak of the development of social networks. The first iPhone appeared

in 2007, and the first iPad was announced and unveiled in January 2010. The events determined the future of the digital generation. Smartphones have dramatically changed every aspect of adolescent life from socialization skills to mental health. Where cell towers appeared, teenagers began to live their own lives. Today's teenagers prefer to be at home behind closed doors living in a virtual world.

There are three distinguished main features of the society of digital natives:

1. New knowledge and life-long learning. The greatest preference is given to social and informal knowledge in comparison with the knowledge gained from traditional school subjects.

2. Network thinking, which opened up new prospects for the exchange of views. Owing to the networks, cloud technologies have emerged with opportunities for learning on global platforms, remote learning in video networks, and the like learning activities.

3. Collective intelligence as a form of intelligence cannot be achieved on an individual level.

Mark Prensky [6] notes that present-day students, who are digital natives, no longer want to sit passively and wait for digital immigrant teachers slowly, logically and consistently pass on their knowledge. The learners do not want just to perceive lectures or textual information. Needless to say, they may be motivated by prospects to gain some academic assessment marks or the students are made to study a discipline because of its mandatory status. The recognized popularizer of the idea of creativity development and international training Ken Robinson [8, p. 85] asserts that children want to build their own learning process instead of just getting good grades, so you can no longer justify boring lessons with abstract benefits from a certain set of knowledge or future feasibility for an unstable

economy. Skills, which may help in life, become more important than merely knowledge and daylong results.

The new generation of children and teenagers wants the interactivity and multitasking they are accustomed to in everyday digital communication. They want to get information quickly, not from one textbook, but from various media sources. They like pictorial pictures, short "essential" videos rather than long texts. Digital students strive to learn with others, share their experience, and implement joint projects. They appreciate things that you can immediately try in practice and much worse perceive a dry theory disconnected from modern life. For them, technology offers much more than just entertainment. This is their window to the world of news and learning. If educational solutions of the future do not provide this level of interactivity or dynamism, then they will undoubtedly be outdated.

According to John Palfrey, executive director of the Berkman Center for Internet & Society, the students who come into universities today are aided by an array of digital gadgets that keep them connected to the Internet and to each other. They are aided by an array of digital gadgets that keep them connected to the Internet and to each other. They're also more comfortable expressing themselves digitally and have become creators as well as consumers of digital content, a major change from earlier generations. Digital natives have digital identities, such as profiles in MySpace and Facebook, and avatars in Second Life and other online worlds [9]. The students through their presence in social media are active participants of the Internet community where they update their personal websites or web pages on which they record their individual opinions, links to other sites, etc. on a regular basis. They strive to communicate and learn via the Internet at any time, place and method they choose. They want to gain freedom of access to training courses through their smartphones, tablets, laptops or computers, for their busy schedules at any time.

Pekka Viljakainen and Mark Mueller-Eberstein introduced the concepts of "digital cowboys" and "digital

nomads" [10, p. 92] thus distinguishing two categories of digital natives. The first group of students strives for freedom and risk, which is commonly observed in the field of entrepreneurship. The second group of digital natives, apart from their twenty-four-hour stay on the Web, differs in their passionate desire to change places, not only virtual, but also real. They, like traditional nomads, need to change their "pastures" from time to time.

Differences in the behavior of digital natives and digital immigrants

To distinguish between "digital natives" and other users of information and communications technology (ICT), Marc Prensky [6] introduced the notion of "digital immigrants", which denotes people born before the digital age, though adopting many of its technological products. The basic difference between digital natives and digital immigrants lies in the fact that the latter have been made to wake up to the realities of the digital times and start learning the new technological environment while the "natives" of the digital society were born in it and from their childhood are familiar with its technological history, culture and language, which is actually their technological mother tongue. In fact, the term "immigrant" designates the level of proficiency in using digital technologies and treats "immigration" as a technical status of a user in modern technological environment. Quite often, in educational institutions, "digital immigrants" are teachers or managers who have the right to set priorities for personal interaction with students on the introduction of technological textbooks, virtual and augmented reality devices, to collaborate in the classroom using various types of technological headsets and applications. Ordinarily, there are not so many passionate supporters of advanced digital learning opportunities among them. Commonly, the digital immigrants tend to give marked preference to traditional academic forms of supplying their learners with information and getting feedback from them, while their students have rather different priorities over classical teaching approaches, which can be found in Table 2.

Table 2. Comparative characteristics of digital natives and digital immigrants

Characteristic	Digital natives	Digital immigrants
Adaptedness to the world of technology and virtual media	IT environment is natural, understandable and comfortable for them	Feel less comfortable in the world of technology
Aptitude for individual or team work	Prefer to study in a team, share experience and participate in joint projects	More prone to individual work
Ability to tackle various tasks at the same time	Participate in solving many tasks simultaneously	Knowledge is gained on dealing with a single task
Ability to master educational material	Prefer interdisciplinary approach to a discrete course. The priority is quickness of finding information	Conscientious about studying the material
Relations with teachers	A teacher has ceased to be the only source of information, and is expected to be a tutor providing learning assistance	Teachers are respected as main channels of information and knowledge holders
Attitude to knowledge assessment	Academic scores and mandatory status of a course do not motivate	Learn for the sake of evaluation by memorizing most of the information.
Concentration of attention	What can be immediately used in practice is of value but not a theory remote from life	Listen more attentively to what they are taught
Preferred educational institutions	Experimental schools	Traditional institutions
Attitude to self-realization	An aspiration for immediate self-realization	Moderate in their aspirations
Level of socialization	Early acquaintance with various gadgets devices, presence in social networks, online learning	Less inclined to master new communication technologies, preferring live communication
Digital measurement of literacy and degree of dependence on a gadget	Extremely high. Can hardly learn without gadgets, and digital interaction	Low
Attitude to books	Prefer the Internet to books	The main source of knowledge
Attitude to education	Constantly striving to improve their level of education	Quite often satisfied with the level of education and do not always want to advance
Professional activity	They strive to do what can trust and enjoy	Job placement wherever is an opening

Source: Compiled on the base of [11-12].

A number of factors preceded the increase in the number of digital immigrants:

1. Non-integration of technology in the curriculum. Nowadays, many educational institutions use old-school curricula based on the principles of standardization of things, thoughts, which are no longer relevant today.
2. Insufficient use of social media in the educational process. With appearance of social media the learning process has simplified for both trainees and trainees. The required texts, audio and video files can be found on social networking sites like Facebook, Instagram, Pinterest or Twitter.
3. Insufficient availability of modern gadgets and IT devices in educational institutions.
4. Insufficient attention of the government to digitization of educational institutions and investment in the development of digital competencies of the teachers.
5. There is no practice of popularizing national digital educational methods and courses through the Internet.
6. Fear of change.
7. The teachers have lost their privileged status of the primary source of knowledge.
8. Low level of involvement of teachers in the use of mixed formats of training, which allow taking advantage of flexibility and convenience of distance courses and advantages of traditional teaching practice.
9. A relatively small number of educational initiatives for the use and creation of open educational resources, in particular, Massive Open Online Course (MOOC).
10. It is inadequate to connect the educational community with the creation of an e-learning platform that could be freely accessible not only by teachers but also by students, and their parents in search of modern educational materials.
11. Insufficient use of gaming and simulation technologies in the educational process. Nowadays, children with non-standard thinking can hardly be interested in traditional material presentation in the form of summarizing lectures. Modern youth tends to get more practical skills.

Closely following the educational trends over the past decades, we can notice that education has gone in two side-by-side ways, in which teachers teach students and parallel to them acquire new technologies. This mutual learning contributes to the creation of an environment in which all

education parties can benefit from the knowledge of everyone in the classroom.

In considering these new groups of generations, UNESCO introduced the term "reverse mentoring". It is not only that the younger generation teaches the older one. In this form of interaction, both parties are forced to leave the comfort zone and think, work and learn in a new way and, at the same time, tolerantly perceiving the age and communication peculiarities of each other [13].

This idea is supported in a considerable number of publications. Thus, Riegel S. and Mete R. [14] gave a practical explanation of how digital natives can teach digital immigrants to attract and motivate the younger generation by using innovative learning technologies from video-recorded lectures and online access course materials to proficiency self-assessment systems and cloud based multiple learning solutions. For their part, digital immigrants are able to share their unique skills of systemic and logical thinking with digital natives.

Regional division of countries by the number of "digital natives"

According to the official international classification, the number of "digital natives" includes 15–24 year old young people with at least five years of the Internet user experience. "In developed countries, four out of five people are online, reaching saturation levels. In developing countries, though, there is still ample of room for growth, with 45 per cent of individuals using the Internet. In the world's 47 least-developed countries (LDCs), Internet uptake remains relatively low and four out of five individuals (80 per cent) are not yet using the Internet" [15]. The report indicates that countries with a high share of digital natives are the high-income and above-average income nations with populations having very high levels of general Internet penetration, the countries leading in the ICT development index (IDI), and the countries with a relatively high share of young people.

World penetration of the Internet annually increases by 5–7 %. The highest coverage rate is observed in the USA – 97.5 %. In Europe, the penetration rate is 80.5 %. This is facilitated by the quality and breadth of available infrastructure, the moderate cost of access and the level of competition on the Internet market (Fig. 2.)

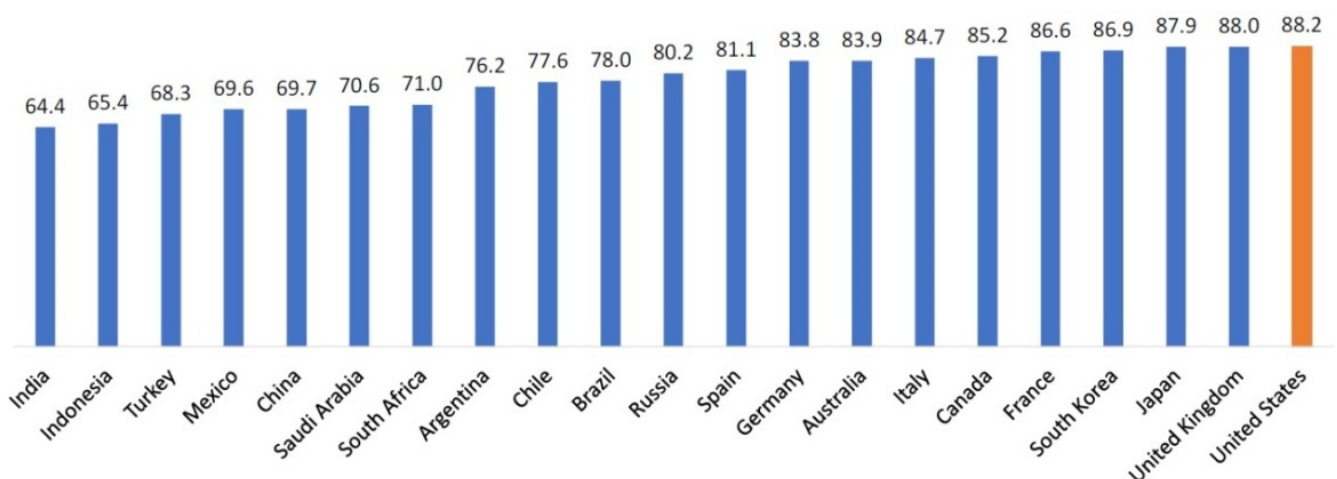

Fig. 2. Level of Internet penetration in the countries of the world in 2017

Source: [16, p. 22].

In 2017, there were 3.7 billion Internet users, almost half of them are residents of Asia (Fig. 3).

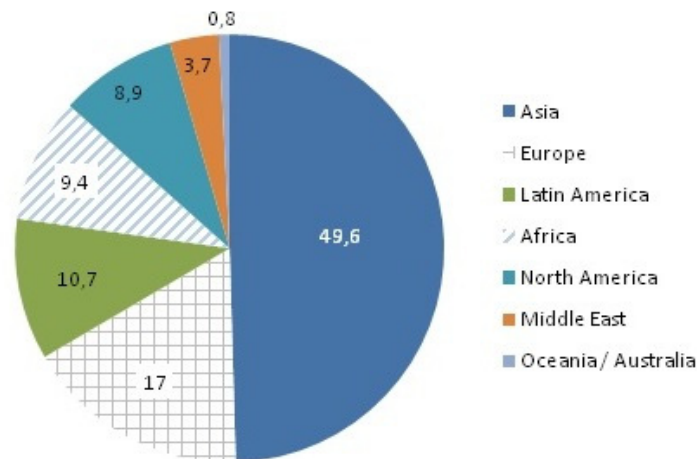

Fig. 3. Number of Internet users in the world in 2017, %

Source: [17]

Iceland, with its 8.98 points, was ranked first in the ICT Development Index (IDI) in 2017. It was followed by six other European countries, and then by three countries of the Asia-Pacific region, where there are competitive ICT markets that have maintained high levels of ICT investment and innovation for many years (MIS 2018). The countries that are at the top of the IDI distribution (Table 3) are characterized by high levels of economic well-being, literacy and other

skills that enable citizens to take full advantage of access to digital communication thus stimulating growth of fixed and mobile-broadband infrastructure of mobile cellular telephony. Europe remains the leading ICT development region. The average 7.5 points of IDI are owing to the high level of economic development of the region, competitive links and a high level of ICT skills.

Table 3. Ranking of countries by ICT Development Index

	Country	IDI 2017	IDI 2016 position	IDI 2016	Change
1	Iceland	8.98	2	8.78	↑
2	Republic of Korea	8.85	1	8.80	↓
3	Switzerland	8.74	4	8.66	↑
4	Denmark	8.71	3	8.68	↓
5	United Kingdom	8.65	5	8.53	-
6	Hong Kong, China	8.61	6	8.47	-
7	Netherlands	8.49	10	8.40	
8	Norway	8.47	7	8.45	↓
9	Luxembourg	8.47	9	8.40	-
10	Japan	8.43	22	8.32	↑

Source: [18]

The UNFPA report on the state of the world's population shows that geographically the world's youngest audience aged 15–24 is now in India, which is about 28 % of the population of this country, while the population is aging in the United States, Europe, China and Asian countries [19]. China comes second with 269 million young people, followed by Indonesia (6.7 million), USA (6.5 million), Pakistan (5.9 million), Nigeria (5.7 million), Brazil (5.1 million), and Bangladesh (4.8 million.) Developing countries have the opportunity to use their large populations of young people who are able generate a significant "demographic dividend." These nations can see how their economy grows, provided they invest heavily in new educational solutions.

Today's global youth, to a greater extent than previous generations, is associated with ICT. Countries with a large population and medium or relatively high levels of total Internet penetration are usually characterized by a high absolute number of "digital natives" [20] and countries with high incomes, which usually have high general levels of Internet use, are usually characterized by a relatively high

proportion of the population characterized as "digital natives". For example, Iceland, New Zealand, the Republic of Korea and the United States of America are countries with relatively high levels of ICT use, in which there are also high ratios of "digital natives".

Nowadays, young people are familiar with the modern set of personal electronic devices from their early age. The most popular devices are computers, tablets, and smartphones. In 2017, Switzerland was the leader of computerization with 65 computers per 100 inhabitants of this country. This was followed by the United States (57) and Sweden (65). Hong Kong followed them whose households had 40 personal computers per 100 people, one of the highest rates in Asia, thanks to a high-quality telecommunications infrastructure that supports a growing ICT network. There were 51 computers per 100 persons in Denmark and Switzerland, 49 in Norway, 48 in Singapore and Bermuda, 47 in Australia, 46 in Luxembourg, 42 in Canada [21].

According to the World Development Report 2016, digital dividends in ICT are increasing significantly. In developing countries, the number of households with a

smartphone is growing faster than the rate of access to electricity or clean water. Such households cover 70 % of the bottom fifth of the population in these countries. It is for this population cohort that the smartphone quite often serves as an equivalent substitute for a personal computer that provides access to the Internet [22].

Saudi Arabia has the highest rate of using modern gadgets, with 4.3 devices per household. The least number of 2.6 gadgets is per one Romanian household. Kaspersky Lab research data show that on average one Ukrainian family accounts for 3.1 personal electronic devices with Internet access and the ability to store a large amount of information [23]. Their number is constantly growing owing to permanent update cycle and demand for new features.

Digital technologies in personal use have undergone changes for young children as well. On average in the world, 42 % of children aged 8 years and older have their own tablets. The ten-year age was recognized in most countries as the most common milestone when a child begins to own the first mobile phone. However, in the countries-leaders market of technological industries of Japan, Korea, the USA, Taiwan about 14 % of children aged 3–5 years actively use smartphones without the help of adults and demonstrate an impressive set of skills. The countries of Southeast Asia remain the market leaders in terms of the number of mobile gadget ownership among 8–15 age young people. 50 % of the children in these countries have smartphones, compared to less than 30 % of children in the United States. SuperAwesome's leading digital marketing platform assessed consumer priorities for 1800 children aged 6 to 14 in the main ASEAN markets: Indonesia, Malaysia, Singapore, Thailand and Viet Nam. It appeared that 87 % of children in this region use smartphones. These figures exceed the figures for American children of the same age, of which less than 30 % of children have a smartphone, and 47 % of Americans have a personal tablet [24].

This kind of research was carried out in the EU countries. Thus, among the 2,000 children interviewed in schools in the UK, the ownership of smartphones is steadily increasing, especially among young children 7–10 years of age and reached 52 % in 2017 compared to 46 % in 2016. Most children assured that the use of mobile devices helps them learn and develop new interests. According to the latest Childwise Monitor reports on preschool education [25], YouTube was recognized as the best platform and application for video on demand, and Netflix was recognized as a leading service for preschoolers based on subscription.

Worldwide, Internet-connected users are becoming younger and more mobile. 71 % of the users in this group are linked to online compared to 48 % of the total population. A growing amount of evidence indicates that children are accessing the Internet in an increasingly younger age. Children and teenagers under the age of 18 make up a third of the Internet users worldwide. Data from high-link countries report that Internet access for many children is becoming more personal, more private and less controllable.

At the same time, about 29 % of young people around the world that is about 346 million people are not online users. African youth, 60 per cent of whom do not have access to the Internet, are the most lagging in this regard, whereas in Europe it is only four per cent of young people. Disparities in access are particularly noticeable in low-income countries: less than five per cent of children under the age of 15 use the Internet in Bangladesh and Zimbabwe. These discrepancies reflect broader stratification boundaries between educated and uneducated residents of rural and urban areas. For example, 81 % of people in developed countries use the Internet, which is twice as much as 40 % in developing countries and more than five times bigger when compared to

the least developed countries (15 %). However, quantitative discrepancies are also caused by the fact that these data take into account the nature of the use of information and communication technologies (ICTs) by adults and children of the age group of 15–24 years, as well as experience of population as online users [26].

The findings reported by EU Kids Online and The Programme for International Student Assessment [27–28] research networks in different countries have shown that youth with high socio-economic characteristics more often use the Internet to get practical information or read new. They use the Internet access generally for educational purposes. In contrast, their low-income peers spend most of their online time for chatting, playing games and these fact causes deep concern.

Emergence of a new generation of children leads to changes in educational approaches to learning and requires a new quality of teaching. The primary measures that would help to maintain the digital natives in their educational aspirations and to reduce the gap with digital immigrants should be:

- the use of interdisciplinary approach in training when many different directions intersect. The same philosophy is adhered in STEM-education (Science, Technology, Engineering, Mathematics.) These subjects are considered to be better studied jointly;
- a special attention paid to digital literacy, which should be part of the curriculum;
- annual surveys of schoolchildren and students, whatever they would like to see education and their opinion in the design of institutions of higher education of the future. For example, in 2018 the educational office of the State of New York held a game Changer Challenge with school and university students who were asked to develop an ideal school of the future;
- development of platforms and training programmes for ICTs from primary to secondary school;
- training seminars where children could learn interdisciplinary connections of digital technologies. This, for example, is the Jokkokids project supported by the Open Society Initiative for West Africa (OSIWA);
- partnerships that improve prospects for digital access and digital opportunity development;
- access for teachers to a wide range of professional training opportunities that enable them to make the most of digital technology, to enrich teaching and learning and develop the digital skills of students;
- active exchange of educational institutions with their experience, information and opportunities to contribute to the professional development of teachers who need reliable online access to professional training communities with opportunity to participate in the discussion of topical educational issues.

At the level of the Ministry of Education there should be:

- a productive dialogue has been organized between local governments on IT and educational structures to ensure that educational institutions receive appropriate and effective digital access;
- physical and digital transformation of campuses of educational institutions is provided. Singapore has pioneered digital transformations in educational institutions by introducing virtual reality into it;
- fostered creation of e-learning modules that are constantly updated by teachers with modern digital tools;
- promotion of the practice of providing grants to non-profit organizations in order to support implementation of projects based on telecommunication technologies created at the national level to improve and teaching methods;
- governmental financial support for projects, like "a teacher of a new generation."

Conclusions and discussion. The generation of digital teenagers differs significantly in its educational aspirations and demands from the youth of previous generations. In order to survive in new academic environment, "digital immigrants" should actively develop new technologies and contribute to adaptation of innovative teaching methods. The prospects for further research should be related to the study of the impact of modern digital gadgets and devices on the development of the market for mobile education and the possibilities for adaptation of Ukrainian educators to it.

References:

1. Кондаков А. ШКОЛА XXI века. Образование 4.0 / А. Кондаков. – М.: ИМОС. – 27 с.
2. Kelly F. Teaching the Digital Generation: No More Cookie-Cutter High Schools / F. Kelly, T. McCain and I. Jukes. – Melbourne: Hawker Brownlow Education, 2009. – 143 p.
3. Tapscott D. Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World / D. Tapscott // McGraw-Hill Education, 2009. – 348 p.
4. Kivunja C. Theoretical Perspectives of How Digital Natives Learn / C. Kivunja // Internat. J. of Higher Education, 2014. – Vol. 3, No. 1. – P. 94–109. URL: <https://doi.org/10.5430/ijhe.v3n1p94/>
5. Chris J. The net generation and digital natives: implications for higher education / J. Chris and S. Binhui // The Higher Education Academy, 2011. – 57 p.
6. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently? / M. Prensky // On the Horizon, 2001. – Vol. 9, Issue 6. – P. 1–6. URL: <https://doi.org/10.1108/10748120110424843/>
7. Tapscott D. Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World / D. Tapscott. – // McGraw-Hill Education, 2009. – 348 p.
8. Robinson K. Out of Our Minds: Learning to be Creative / K. Robinson. – Capstone Publishing Ltd, 2011. – 225 p. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-8705.00335/>
9. "Digital immigrants" teaching "digital natives" – Berkman conference ponders universities' digital future. The Harvard gazette. June 7 2007. URL: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2007/06/digital-immigrants-teaching-digital-natives/>
10. Viljakainen P. No Fear: Business Leadership for the Digital Age/Hardcover. Bargain Price / P. Viljakainen, M. Mueller-Eberstein. – Publisher: Marshall Cavendish Corp/Ccb, 2011. – 256 p.
11. Слободян Х. Цифрове дитинство, або Чому "аборигени" навчаються по-іншому? / Х. Слободян. – 2017. – URL: <https://bookmal.com.ua/people/digital-natives/> (accessed: 12.11.2018).
12. Дорош М. Діти і технології: "піраміда цифрової поведінки" / М. Дорош // Media sapiens, 2015. – URL: http://www.osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/kids/diti_i_tekhnologii_piramida_tsifrovoi_povedinki/ (Last accessed: 12.11.2018).

13. Перент Ю. Прибульці з майбутнього = покоління Z. Як з ними порозумітися? / Ю. Перент. – 2018. – URL: <http://nus.org.ua/view/prybulitsi-z-majbutnogo-pokolinnya-z-yak-z-nymy-porozumitysia/> (Last accessed: 05.11.2018).
14. Riegel C. Educational technologies for k-12 learners: what digital natives and digitalimmigrants can teach one another / C. Riegel, R. Mete // Educational Planning Journal, 2018. – 24(4). – P. 49-58. URL: <https://doi.org/10.3102/00346543050003377/>
15. Measuring the Information Society (MIS). – Geneva Switzerland: International Telecommunication Union, 2013. – 254 p.
16. Global Ecommerce Report 2017. – Amsterdam: Ecommerce Foundation, 2017. – 142 p.
17. Інтернет-тенденції 2018 року. Статистика та факти в США та в усьому світі. URL: <https://uk.vpnmentor.com/blog/> (accessed: 12.11.2018).
18. Measuring the Information Society Report 2017. – Geneva Switzerland: International Telecommunication Union, 2017. – 274 p.
19. Фонд народонаселення ООН (UNFPA). URL: <http://www.unfpa.org.ua/publications.html> (Last accessed: 22.10.2018).
20. Измерение информационного общества: Отчет. – М.: Бюро развития электросвязи МСЭ, 2013. – 42 p.
21. Countries with the Most Personal Computers per Capita. – 2017. – URL: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-most-personal-computers-per-capita.html> (accessed: 09.11.2018).
22. World Development Report 2016. Digital dividends. – International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2016. – 359 p.
23. Дослідження: В Україні на одну сім'ю припадає 3 гаджети. // fi.НОВИНИ, 2017. – URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/271540/doslidzhennya-v-ukrayini-na-odnu-simyu-prypadaye-3-gadzheti/> (accessed: 12.11.2018).
24. Smartphones, mobile gaming tops with kids in Asia. – 2016. – URL: <http://kidscreen.com/2016/01/13/superawesome-report-finds-smartphones-mobile-gaming-tops-with-kids-in-asia/> (accessed: 03.11.2018).
25. The 2017 Childwise Monitor Report. – 2017. – URL: <http://kidscreen.com/2017/01/24/study-says-smartphones-dominate-childrens-media-experiences/> (accessed: 10.11.2018).
26. Children in a Digital World. The state of the world's children 2017. U-Report. – United Nations Children's Fund (UNICEF), 2017. – 215 p.
27. EU Kids Online 2017. EU Kids Online: findings, methods, recommendations. European Commission Safer Internet Programme, 2017. – 48 p.
28. Evaluating Global Digital Education: Student Outcomes Framework. – New York: OECD PISA.2018. – 116 p.

Received: 12/02/2019

1st Revision: 15/02/2019

Accepted: 20/02/2019

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

В. Базилевич, чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, проф.,
В. Осецький, д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
І. Татомир, канд. екон. наук, доц.
Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка, Дрогобич, Україна

ВІДПОВІДНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАПИТАМ "ЦИФРОВИХ АБОРИГЕНІВ"

Досліджено критерії, за якими революціонізувала освіта від покоління 1.0 до 4.0. Проведено ґрунтовний аналіз наукових підходів економістів щодо впливу цифрових технологій на поведінку молоді та виокремлення "цифрових аборигенів" як покоління дітей, яке виросло в епоху інформаційних змін. Дано оцінку рисам, що притаманні новому поколінню молоді та здійснено їхній порівняльний аналіз із "цифровими іммігрантами". Визначено чинники, які передували збільшенню кількості "цифрових іммігрантів" у країнах, що розвиваються, і найменш розвинутих країнах. Розглянуто нові для академічного ринку поняття "цифрові ковбої" та "цифрові кочівники". Встановлено, що країни з найвищою часткою "цифрових аборигенів" – це країни з високим доходом і доходом вище середнього, до яких належать країни з дуже високими рівнями загального проникнення Інтернету, країни, що лідирують за індексом розвитку ІКТ (IDI), і країни з відносно високою часткою молодого населення. Запропоновано заходи, які б сприяли підтриманню "цифрових аборигенів" у їхніх освітніх прагненнях та скороченню розриву з "цифровими іммігрантами".

Ключові слова: "цифрові аборигени", "цифрові іммігранти", "цифрові кочівники", "цифрові ковбої", тінейджери, реверсивне наставництво.

В. Базилевич, чл.-корр. НАН Украины, д-р экон. наук, проф.,
В. Осецкий, д-р экон. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Т. Шевченко, Киев, Украина,
И. Татомир, канд. экон. наук, доц.
Дрогобычский государственный педагогический университет имени И. Франко, Дрогобыч, Украина

СООТВЕТСТВИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ЗАПРОСУ "ЦИФРОВЫХ АБОРИГЕНОВ"

Исследованы критерии, по которым революционизировало образование от поколения 1.0 до 4.0. Проведен подробный анализ научных подходов экономистов о влиянии цифровых технологий на поведение молодежи и выделение "цифровых аборигенов" как поколение детей, которое выросло в эпоху информационных изменений. Дана оценка характеристикам, которые присущи новому поколению молодежи и осуществлены их сравнительный анализ с "цифровыми иммигрантами". Определены факторы, которые предшествовали увеличению числа "цифровых иммигрантов" в развивающихся странах и наименее развитых странах. Рассмотрены новые для академического рынка понятия "цифровые ковбои" и "цифровые кочевники". Установлено, что страны с высокой долей "цифровых аборигенов" – это страны с высоким доходом и доходом выше среднего, и к ним относятся страны с очень высокими уровнями общего проникновения Интернета, страны, лидирующие по индексу развития ИКТ (IDI) и страны с относительно высокой долей молодого населения. Предложены мероприятия, способствующие поддержанию "цифровых аборигенов" в их образовательных стремлениях и сокращению разрыва с "цифровыми иммигрантами".

Ключевые слова: "цифровые аборигены", "цифровые иммигранты", "цифровые кочевники", "цифровые ковбои", тинейджеры, реверсивное наставничество.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Kondakov A. 2016. "School of the 21st Century." Institute of Mobile Educational Systems Education 4.0, 27 p.
2. Kelly F., McCain T. and Jukes I. 2009. "Teaching the Digital Generation: No More Cookie-Cutter High Schools." Melbourne: Hawker Brownlow Education, 143 p.
3. Tapscott D. 2009. "Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World." McGraw-Hill Education, 348 p.
4. Kivunja C. 2014. "Theoretical Perspectives of How Digital Natives Learn." International Journal of Higher Education Vol. 3, No. 1, pp 94-109. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v3n1p94>.
5. Chris J. and Binhui S. 2011. The net generation and digital natives: implications for higher education. The Higher Education Academy, 57 p.
6. Prensky M. 2001. "Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently?", On the Horizon, Vol. 9 Issue: 6, pp.1-6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424843>.
7. Tapscott D., 2009. "Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World". Publisher: McGraw-Hill Education, 348 p.
8. Robinson K. 2011. "Out of Our Minds: Learning to be Creative". Capstone Publishing Ltd, 225 p. <https://doi:10.1111/1467-8705.00335>.
9. 'Digital immigrants' teaching 'digital natives' – Berkman conference ponders universities' digital future (2007). The Harvard gazette. June 7. URL: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2007/06/digital-immigrants-teaching-digital-natives/>
10. Viljakainen P., Mueller-Eberstein M., 2011. No Fear: Business Leadership for the Digital Age Hardcover. Bargain Price. Publisher: Marshall Cavendish Corp/Ccb, 256 p.
11. Slobodian H. 2017. Digital "Childhood, or why 'natives' learn differently?": <https://bokmal.com.ua/people/digital-natives> (accessed December 9, 2018).
12. Dorosh M. 2015. "Children and Technology: A Digital Pyramid". Media sapiens. http://www.osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/kids/diti_i_tekhnologii_piramida_tsifrovoi_povedinki (accessed December 9, 2018).
13. Regent Yu. 2018. Newcomers from the future = generation Z. How to understand each other? <http://nus.org.ua/view/prybul'tsi-z-majbutnogo-pokolinnya-z-yak-z-nymy-porozumitysya/> (assessed November 5, 2018).
14. Riegel C., Mete R. 2018. Educational technologies for k-12 learners: what digital natives and digital immigrants can teach one another. Educational Planning Journal, 24(4), 49-58. <https://doi.org/10.3102/00346543050003377>.
15. Measuring the Information Society (MIS) 2013. Geneva Switzerland: International Telecommunication Union. 254 p.
16. Global Ecommerce Report 2017. Amsterdam: Ecommerce Foundation, 142 p.
17. Statistics and Facts in the United States and Worldwide. 2018. <https://uk.vpnmentor.com/blog/> (accessed: November 12, 2018).
18. Measuring the Information Society Report 2017. Geneva Switzerland: International Telecommunication Union, 274 p.
19. UNFPA 2018. United Nations Population Fund. <http://www.unfpa.org.ua/publications.html> (accessed October 22, 2018)
20. Measuring the information Society. Report 2013. M. ITU Telecommunication Development Bureau, 42 p.
21. Countries With The Most Personal Computers Per Capita 2017. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-most-personal-computers-per-capita.html> (Last accessed: 09.11.2018).
22. World Development Report 2016. Digital dividends. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 359 p. <https://doi:10.1596/978-1-4648-0671-1>.
23. Finance News. 2017. "Research: In Ukraine, one family has 3 gadgets." 2017. <https://news.finance.ua/ua/news-/271540/doslidzhennya-v-ukrayini-na-odnu-simyu-prypadaye-3-gadzhety> (accessed: November 12, 2018).
24. Smartphones 2016. "Smartphones, mobile gaming tops with kids in Asia". <http://kidscreen.com/2016/01/13/superawesome-report-finds-smartphones-mobile-gaming-tops-with-kids-in-asia/> (accessed: November 11, 2018).
25. The 2017 Childwise Monitor Report. URL: <http://kidscreen.com/2017/01/24/study-says-smartphones-dominate-childrens-media-experiences/> (accessed: 10.11.2018).
26. Children in a Digital World. The state of the world's children 2017. U-Report. United Nations Children's Fund (UNICEF), 215 p.
27. EU Kids Online 2017. EU Kids Online: findings, methods, recommendations. European Commission Safer Internet Programme, 2017, 48 p.
28. Evaluating Global Digital Education: Student Outcomes Framework 2018. New York: OECD PISA. 116 p.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2019; 1(202): 13-20

УДК 351/354; 614

JEL classification: I 180

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/2>

Н. Гражевская, д-р экон. наук, проф.

ORCID iD 0000-0003-2549-8055

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина,

Е. Аймагамбетов, д-р экон. наук, проф.

ORCID iD 0000-0003-4590-8242,

А. Тынгишева, докторант

ORCID iD 0000-0002-1957-4325

Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Республика Казахстан

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СИСТЕМ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ УКРАИНЫ И КАЗАХСТАНА

Посвящено сравнительному анализу систем здравоохранения Казахстана и Украины. Авторами охарактеризован организационно-финансовый механизм функционирования систем здравоохранения в исследуемых странах. Особое внимание уделено ключевым направлениям реформирования систем здравоохранения в Казахстане и Украине.

Ключевые слова: система здравоохранения; государственное управление; расходы на здравоохранение; финансирование здравоохранения; медицинская реформа.

Постановка проблемы. Как известно, страны бывшего Советского Союза получили в наследство от социалистической системы сферу здравоохранения, базирующуюся на государственной собственности, неценовом нормировании, централизованном планировании и контроле. В начале 1990-х годов все они имели практически равные стартовые возможности в этой сфере. Однако

вследствие того, что в разных странах постсоциалистические социально-экономические преобразования и "пакет" медицинских реформ были специфичными, на сегодняшний день наблюдается существенная дифференциация моделей, целей и результатов трансформации национальных систем здравоохранения в этих странах.

Сравнительный анализ медицинских реформ в Украине и Казахстане интересен тем, что обе страны унаследовали от советского периода систему здравоохранения, организованную на базе модели Н. Семашко, характеризующуюся разветвленной инфраструктурой, гарантирующей полный охват населения медицинскими услугами. Эта модель была основана на принципах общедоступного бесплатного медицинского обслуживания и отличалась универсальностью, несмотря на различия в качестве медицинских услуг. При этом жесткая централизация управления, характерная для модели Н. Семашко, привела к тому, что основанная на ней система медицинского обслуживания была убыточной, нацеленной на расточительное использование ресурсов. Стремясь повысить эффективность системы здравоохранения и приумножить отраслевой потенциал национальных экономик, правительства этих стран предприняли ряд шагов на пути модернизации национальных систем организации, управления и финансирования здравоохранения. В настоящее время в Украине и Казахстане осуществляются медицинские реформы, нацеленные на внедрение новых подходов государственного управления с целью улучшения доступности и качества предоставления медицинских услуг населению. Изучение опыта такого реформирования является актуальной задачей теории и практики постсоветских социально-экономических трансформаций. Сравнительный анализ медицинских реформ в исследуемых странах позволяет выявить существующие проблемы и предложить пути их решения с учетом успешного зарубежного опыта в целях обоснования и разработки эффективного механизма управления сферой здравоохранения.

Анализ последних исследований и публикаций.

Проблемы функционирования и развития общественного сектора в целом, важной составляющей которого является сфера здравоохранения, раскрыты в трудах многих известных зарубежных ученых. Глубокое исследование финансирования и регулирования государством медицинского обслуживания, несоответствия рынков медицинских услуг условиям конкурентных рынков, внедрения медицинского страхования и осуществления реформ в сфере здравоохранения представлено в известной книге Дж. Стиглица "Экономика общественного сектора" [1]. Специфические свойства медицинского обслуживания как объекта нормативной экономики, сравнительная характеристика отрасли медицинского обслуживания с нормами экономики благосостояния, анализ неэффективности рынка медицинских услуг, обусловленный асимметрией информации, неопределенность спроса, внешние эффекты в сфере здравоохранения нашли отражение в исследованиях К. Эрроу [2, с. 941-973]. Т. Гетцен детально раскрыл основные проблемы производства и экономического анализа услуг здравоохранения; описал средства стимулирования и развития организационной структуры системы здравоохранения на основе анализа соответствующих финансовых потоков; выделил определяющие факторы изменения государственных расходов на здравоохранение, а также проанализировал влияние правительства на государственное и частное здравоохранение [3]. Фундаментальное исследование последствий и значения экономического кризиса для реформирования европейской системы здравоохранения было опубликовано в 2015 г. Экспертами Европейского регионального бюро ВОЗ совместно с Европейской обсерваторией по системам и политике здравоохранения [4]. Проблемы специфики конкуренции в сфере здравоохранения, степени ее влияния на качество медицинской помощи, общественное

благосостояние и потребительский выбор рассматривали в своих работах Т. Райс [5], Д. Дранов и М. Саттертуэйт [6], А. Энтховен [7], М. Портер и Э. Тейсберг [8] и др.

В Украине теоретические и практические аспекты функционирования и развития и регулирования системы здравоохранения нашли отражение в трудах В. Москаленко (обоснование принципов построения оптимальной системы здравоохранения в украинском контексте) [9]; В. Лехана, Г. Слабкого, М. Шевченко (аргументация стратегических направлений развития системы здравоохранения в условиях рыночных трансформации национальной экономики) [10]; С. Загорского, З. Лободы, Г. Лопушняк (анализ теоретических основ государственного регулирования здравоохранения и разработка предложений по их совершенствованию) [11]; Н. Авраменко (исследование проблем государственного управления системой здравоохранения на региональном уровне) [12]; О. Заглады и Н. Кризиной (освещение преимуществ и недостатков внедрения системы финансирования методом глобального бюджета в учреждениях здравоохранения Украины) [13, с. 108–112]; М. Шевченко (разработка и апробация новой системы финансирования предоставления медицинской помощи с учетом имеющихся финансовых ресурсов в сфере здравоохранения Украины) [14]; В. Русняк (медико-социальное обоснование функционально-организационной модели научного обеспечения реформ здравоохранения в Украине) [15] и др. В контексте исследуемой проблемы заслуживает внимания монография "Государственное управление охраной здоровья Украины", подготовленная специалистами Украинского института стратегических исследований МОЗ Украины, в которой раскрыты теоретико-методологические основы исследования государственного управления сферой здравоохранения, результативность воздействия государства на медико-демографическую ситуацию и состояние здоровья населения Украины, нормативно-правовое обеспечение развития национальной отрасли здравоохранения, финансово-экономический механизм ее государственного регулирования, а также пути совершенствования государственной политики и государственного управления отечественной медицинской отраслью [16].

Проблема организации системы здравоохранения в Казахстане является предметом научного анализа многих известных ученых. Теоретическое исследование сущности государственного управления здравоохранением, выработка научно-обоснованных предложений и рекомендаций по совершенствованию законодательства на начальном этапе становления Республики Казахстан были предложены Г. Утибаевым [17]. Социальные и организационно-правовые характеристики управления в сфере здравоохранения, вопросы правового регулирования разрешительной и контрольно-надзорной деятельности в области здравоохранения были освещены в диссертационном исследовании К. Кожабек "Правовое регулирование государственного управления здравоохранением в Республике Казахстан: проблемы и перспективы" [18]. Вопросы государственного регулирования и управления деятельностью системы здравоохранения республики Казахстан на современном этапе развития исследованы А. Рахимбековой [19] и М. Рыскуловой [20]. Оценка современного состояния и обоснование основных направлений реформирования системы здравоохранения в Казахстане нашли отражение в трудах С. Орынбасаровой [21].

Однако, несмотря на большое количество исследований, посвященных проблемам функционирования и развития сферы здравоохранения в постсоциалистических странах, актуальным является сравнительный анализа

существующих моделей государственного управления медицинской отраслью, приоритетов и механизмов ее преобразования, имеющий важное теоретическое и практическое значение для эффективного развития систем здравоохранения в странах, где на сегодняшний день проходят масштабные медицинские реформы.

Целью статьи является сравнительно-сопоставительный анализ систем здравоохранения Украины и Казахстана, выявление на этой основе общих и специфических признаков их реформирования, а также возможности использования успешного опыта государственного управления системой здравоохранения в условиях рыночной трансформации и социальной модернизации экономик этих стран.

Методология. В начале статьи анализируются представленные в современной научной литературе модели системы здравоохранения, выделенные с учетом их организационно-финансовых особенностей. Сравнительный анализ практики государственного управления системой здравоохранения в Украине и Казахстане завершается обобщением и обоснованием приоритетных мероприятий государства в сфере медицинских реформ в этих странах. Системный подход и компаративный анализ использованы на всех этапах проведенного исследования, в т.ч. в процессе сопоставления существую-

щих систем финансирования здравоохранения в Украине и Казахстане, нормативно-правовых основ такого финансирования, опыта их реформирования. Для решения поставленных задач использовались также статистические приемы и методы (сбор, анализ и сравнение данных). В то же время неполнота статистических баз, а также отсутствие общепризнанных подходов и методов оценки функционирования, развития и реформирования системы здравоохранения стали ограничением в предлагаемом исследовании.

Основные результаты. На официальном сайте Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ) отмечено, что система здравоохранения – это совокупность всех организаций, институтов и ресурсов, главной целью которых является улучшение здоровья населения. Для функционирования системы здравоохранения необходимы кадровые ресурсы, финансовые средства, информация, оборудование и материалы, транспорт, коммуникации, а также общее управление и руководство [22]. Таким образом, современное здравоохранение представляет собой сложную систему, которая может быть структурирована за различными признаками. В соответствии с критерием организационно-финансовых особенностей этой сферы общественной жизнедеятельности, в современной литературе разграничиваются три основные модели системы здравоохранения (рис. 1):

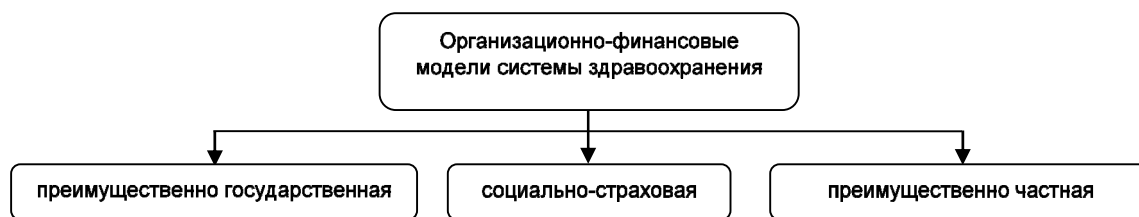

Рис. 1. Основные организационно-финансовые модели современной системы здравоохранения

Источник: составлено авторами по данным [23].

1) преимущественно государственная, характеризующаяся значительной ролью государства (Великобритания, Греция, Дания, Ирландия, Испания, Италия, Норвегия, Португалия, Швеция и др.). Базовым образцом данной системы является система Н. Семашко, созданная в Советском Союзе, которая была модифицирована в Великобритании и используется в этой стране с 1944 г. В рамках этой системы финансирование осуществляется преимущественно из той части общественных ресурсов, которые формируются за счет налоговых поступлений в государственный бюджет. Эта модель традиционно базируется на системе государственных медицинских учреждений;

2) социально-страховая (Австрия, Бельгия, Нидерланды, Германия, Франция, Швейцария, Япония, некоторые страны Латинской Америки), в рамках которой финансирование осуществляется на трехсторонней основе, а именно: за счет бюджетных ассигнований, взносов работодателей и самих работников, что предполагает наличие обязательного медицинского страхования;

3) преимущественно частная (США, Южная Корея, и др., к этой группе приближаются Азербайджан и Грузия), которая в основном базируется на частной медицинской практике с оплатой медицинских услуг за счет средств пациента [23, с 23-27].

Важно принять во внимание, что практически ни в одной стране мира указанные системы здравоохранения не функционируют в чистом виде. При этом они постоянно модифицируются, поскольку каждая страна, исходя из сложившейся экономической, демографической ситуации, целей

и приоритетов государственного управления определяет, какой системе отдавать предпочтение в определенный период социально-экономического развития.

В Украине и Казахстане основополагающая роль охраны здоровья населения, как неотъемлемого условия жизнедеятельности общества, закреплена основными законодательными актами этих стран. Так, в статье 49 Конституции Украины отмечается, что "каждый имеет право на охрану здоровья, медицинскую помощь и медицинское страхование. Охрана здоровья обеспечивается государственным финансированием соответствующих социально-экономических, медико-санитарных и оздоровительно-профилактических программ" [24]. Статья 29 Конституции Республики Казахстан также провозглашает право граждан на охрану здоровья и получение бесплатно гарантированного объема медицинской помощи, установленный законом [25].

В то же время существуют определенные институционально-организационные особенности функционирования систем здравоохранения в анализируемых странах. Как известно, Казахстан и Украина принадлежат к государствам унитарного типа, систему здравоохранения обоих государств можно охарактеризовать как централизованную, контролирующую государством. Процесс выработки государственной политики в сфере здравоохранения в Казахстане осуществляется Президентом РК, Правительством Республики Казахстан, Министерством здравоохранения Республики Казахстан. В Украине государственную политику в сфере здравоохранения координирует Президент Украины, Верховная

Рада, Министерство здравоохранения Украины. На региональном уровне управления здравоохранением в Украине осуществляют Департаменты здравоохранения областных государственных администраций, в Казахстане – Государственное Учреждение Управления здравоохранением областей. Относительно законодательных актов, регулирующих систему здравоохранения, следует отметить, что в Украине нормативными документами в этой сфере являются Закон Украины "Основы законодательства Украины об охране здоровья", "Закон об улучшении оказания медицинской помощи в сельской местности", "Закон о государственных финансовых гарантиях медицинского обслуживания населения" и др. [26]. Что касается Казахстана, то в этой стране большинство законодательных актов объединены в Кодекс "О здоровье и системе здравоохранения" [27].

Важно отметить, что система финансирования здравоохранения в Украине и Казахстане основаны преимущественно на государственной, бюджетной модели. Как известно, расходы на здравоохранение – важный показатель социального развития и социальной политики государства. Рассмотрим динамику расходов на здравоохранение за 2014-2016 гг. в обеих странах (табл. 1). В 2017 г. совокупный объем расходов на здравоохранение в Украине составил 3298 млн дол. При этом расходы здравоохранения на душу населения составили

78,2 дол. США. Значение этого показателя ниже уровня подушевых расходов в странах-членах ОЭСР в 44,4 раза (3 470 дол. США) [28]. По результатам исследования Всемирного банка показатель удельного веса расходов на здравоохранение в ВВП Украины составил 7,62 % в 2016 г., что превышало среднемировое значение и свидетельствовало о неэффективности финансирования здравоохранения, так как из бюджета в основном финансируются стационары и койко-места. В 2017 г. наблюдается снижения показателя удельного веса расходов на здравоохранение в ВВП на 4,72 %, что в итоге составило – 2,9 %. В Казахстане общие расходы на здравоохранение, включающие валовое капиталообразование составили 5148 млн дол. в 2016 г. и 5378 млн дол. в 2017 г. Удельный вес расходов на здравоохранение в ВВП Казахстана в 2016 г. равнялся 3,8 %, в 2017 г. – 3,5 %. Следует отметить, что Казахстан расходует на здравоохранение гораздо меньше средств, чем страны с высоким и средним уровнем развития (6,3 % ВВП), а также страны-члены Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) (9,3 % ВВП). Подушевые расходы на здравоохранение в 2016 г. в Казахстане составили 289 дол. США, в 2017 г. – 293 дол. США. Значение этого показателя ниже уровня подушевых расходов в странах-членах Организации экономического сотрудничества и развития в 12 раз [29].

Таблица 1. Основные показатели финансирования системы здравоохранения в Украине и Казахстане за период 2014-2016 гг.

	2014		2015		2016		2017	
	Украина	Казахстан	Украина	Казахстан	Украина	Казахстан	Украина	Казахстан
Численность населения, млн чел.	42,9	17,29	42,8	17,54	42,6	17,8	42,2	18,3
ВВП, млн дол.	133466,4	221 417,7	91050,5	184 387,0	93270,5	137278	113289,8	158180
Расходы на здравоохранение, млн дол.	9904	7986	7107	6692	7107	5148	3 298	5378
Удельный вес расходов на здравоохранение в ВВП, %	7,42	3,7	7,81	3,6	7,62	3,8	2,9	3,5
Расходы здравоохранения на душу населения, дол.	230,7	462,9	166,2	381,5	166,9	289	78,2	293

Источник: составлено авторами по данным [28;29].

С целью повышения эффективности функционирования и развития системы здравоохранения в Украине в настоящее время проводится медицинская реформа, в рамках которой финансирование здравоохранения переориентируется на пациента. Основными направлениями медицинской реформы в Украине являются (рис. 2):

1. Создание нового органа исполнительной власти, а именно: Национальной службы здоровья Украины (по аналогии с британской Национальной службой здравоохранения) – независимого от поставщиков (больниц, местной власти, Минздрава) заказчика медицинских услуг, который будет выполнять роль национального страховщика, заключать договоры с учреждениями здравоохранения и закупать у них услуги по медицинскому обслуживанию населения.

2. Автономизация медучреждений – преобразования медицинских учреждений в коммунальные некоммерческие предприятия, которые смогут заключать договоры с Национальной службой здоровья Украины и получать

прямое финансирование за предоставленные услуги из Государственного бюджета.

3. Переход на договорную систему выбора пациентом врача первичной помощи (семейного врача, терапевта, педиатра) и подписание с ним бессрочной электронной декларации об обслуживании. Такой выбор будет происходить без территориальной привязки. Если услуги врача по каким-либо причинам пациента не устраивают, он сможет сменить специалиста. При этом врач будет получать оплату в зависимости от объема выполняемой работы и количества пациентов.

4. Введение единых тарифов оплаты медицинских услуг для всех медицинских учреждений Украины. При этом тарифные ставки определяются по нескольким методиками, в частности: тарифам по глобальным ставкам за определенный период и за установленный объем услуг; в виде фиксированной ставки для каждого пациента; тарифной ставки по каждой услуге; тарифа на пролеченный случай; тарифа по результатам исполнения условий договора о поставке услуги.

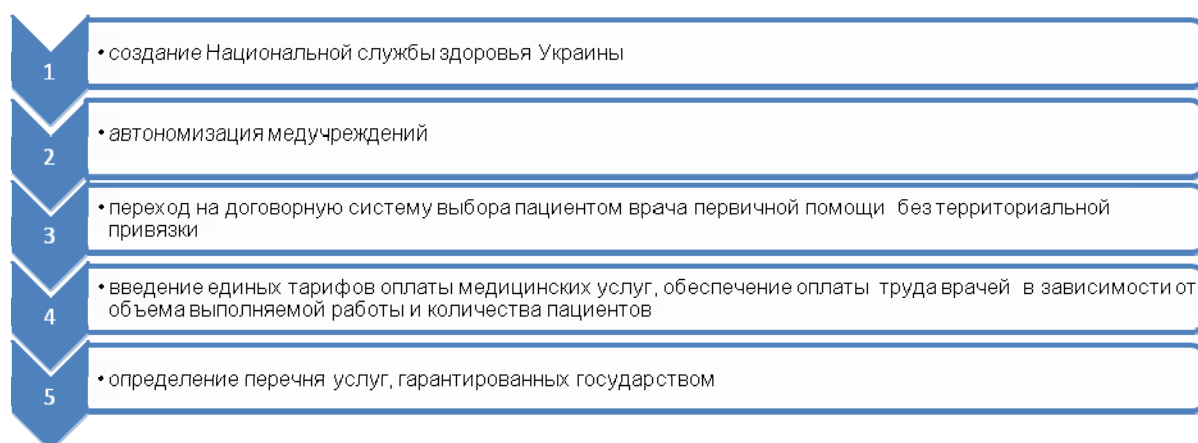

Рис. 2. Основные направления современной медицинской реформы в Украине

Источник: составлено авторами по данным [30].

5. Определение программой медицинских гарантий перечня услуг, гарантированных государством, как гражданам Украины, так и иностранцам, пребывающим на территории страны, лицам без гражданства и представителям других социальных групп. В этот перечень входит экстренная, первичная, специализированная вторичная, высокоспециализированная медицинская помощь, а также медицинское обслуживание детей до 16 лет, медобслуживание в связи с беременностью и родами, паллиативная и реабилитационная помощь. Программой определяется также перечень медикаментов, стоимость предоставления которых покрывается за счет государственного бюджета.

Следует отметить, что медицинская реформа в Украине осуществляется поэтапно. На первом этапе (с 1 января 2018 г.) реформа коснулась только первичного звена медпомощи. В 2018-2019 гг. программа медицинских гарантий постепенно будет внедряться на вторичном и третичном уровнях. Полностью реформа на всех уровнях оказания медицинских услуг заработает в 2020 г. До этого медучреждения, которые не перейдут на новые принципы финансирования, смогут получать субвенции на свою деятельность из государственного и местных бюджетов [30]. При этом основные риски реализации медицинской реформы в Украине связаны с противоречиями в

принятом законодательстве, административной и организационной неготовностью первичного уровня системы здравоохранения к коренным изменениям в сжатые сроки; недостатком финансовых средств и плохим освоением международной финансовой помощи. Так, внесенные в 2017 г. изменения в законодательство Украины снизили финансирование здравоохранения с 10 % до 5 % ВВП, а предоставленный Всемирным Банком три года назад кредит на реформу здравоохранения в размере 215 млн дол. освоен менее, чем на 1/3 [31].

В Казахстане, как и в Украине, также предпринимаются меры по реформированию системы здравоохранения (рис. 2). Главным объектом нововведений в этой сфере является система финансирования медицинского обслуживания. Следует отметить, что первоначально Государственная программа развития здравоохранения Республики Казахстан "СаламаттыҚазақстан" была разработана на период 2011-2015 гг. Логическим продолжением данной программы стала Государственная программа развития здравоохранения "Денсаулық" на 2016-2020 гг. В целях усиления финансовой устойчивости системы здравоохранения на основе солидарной ответственности государства, работодателя и каждого гражданина в 2015 г. был принят Закон "Об обязательном социальном медицинском страховании". Как целостная система эти изменения вступят в силу в 2020 г.

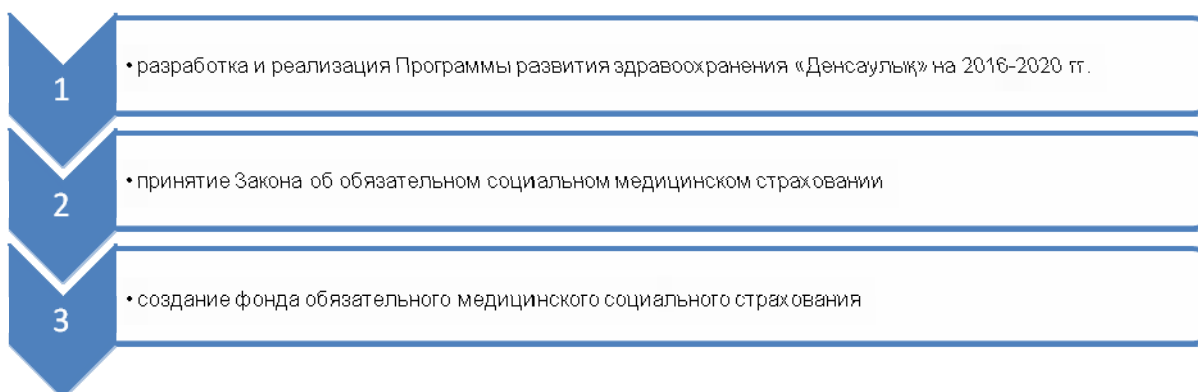

Рис. 3. Основные направления современной медицинской реформы в Казахстане

Источник: составлено авторами по данным [32].

В соответствии с Законом "Об обязательном социальном медицинском страховании" финансовые средства системы обязательного социального медицинского

страхования в Казахстане будут формироваться из поступлений страховых взносов работодателей, работников, самих граждан, а также платежей из госбюджета за

социально-уязвимые категории населения и неработающих. Управление страховыми взносами будет осуществляться фондом обязательного медицинского социального страхования. Фонд является некоммерческой организацией с организационно-правовой форме акционерного общества, единственным учредителем и акционером которого является Правительство Республики Казахстан. При этом гражданам будут предоставляться такие же два вида пакетов медицинских услуг:

– базовый пакет, который представляет собой гарантированный государством объем медицинской помощи, финансируемый из республиканского бюджета. Этот пакет будет доступен всем гражданам Казахстана. Он включает: скорую помощь и санитарную авиацию, медицинскую помощь при социально значимых заболеваниях и в экстренных случаях, профилактические прививки;

– страховой пакет, предоставляемый из Фонда медицинского страхования, в который входят: амбулаторно-поликлиническая помощь, стационарная помощь (за исключением социально значимых заболеваний), стационарно-размещающая помощь (за исключением социально значимых заболеваний), восстановительное лечение и медицинская реабилитация, паллиативная помощь и сестринский уход, высокотехнологичная помощь [32].

Важно отметить, что на выбор реформы здравоохранения в пользу обязательного социального медицинского страхования в Казахстане, повлияла достаточно успешная практика его использования в таких развитых европейских странах, как Германия и Франция. Важными направлениями реформы системы здравоохранения в стране являются также модернизация социально-трудовой сферы, основанной на солидарной ответственности государства, работодателя и гражданина. Что касается экономических факторов, то в процессе анализируемых преобразований преследовалась в основном цель привлечения дополнительных источников финансирования здравоохранения.

При этом основные риски реализации медицинской реформы в Казахстане связаны с ограниченностью государственных ресурсов (помимо обязательного медицинского страхования государству необходимо финансировать систему медицинского образования, медицинские научно-исследовательские институты, систему медицинских учреждений, предоставляющих социально-важную медицинскую помощь, внедрение современных медицинских технологий и инвестиций); нежелательностью повышения налоговой нагрузки на работодателей; негативным опытом функционирования фонда обязательного медицинского страхования; отсутствием надежной статистики для установления уровня страховых премий (в связи с низкими ставками взносов на обязательное медицинское страхование в Казахстане существует большая вероятность того, что уровень страховых премий будет недостаточен для покрытия корзины многих услуг); унаследованными деформациями в системе здравоохранения.

Выводы. Таким образом, современные реформы в сфере здравоохранения являются сложным процессом, через который с разной скоростью и степенью успешности проходят постсоциалистические государства. Проведенный компаративный анализ позволяет сделать выводы относительно существования некоторых общих черт и различий в функционировании и реформировании систем здравоохранения в Украине и Казахстане. Существующие системы здравоохранения в этих странах имеют общие черты, обусловленные наследием советской системы здравоохранения, а также характерными признаками административно-территориального

устройства двух государств. Необходимость реформирования систем здравоохранения в Украине и Казахстане обусловлена их низкой эффективностью. При этом основные направления реформ имеют свои особенности, связанные с переориентацией национальной системы финансирования здравоохранения на пациента в Украине и внедрением обязательного социального медицинского страхования в Казахстане. Медицинская реформа в Украине основывается на опыте Великобритании, для которой характерна бюджетная модель финансирования, основным источником которой являются налоговые платежи населения. Распределение бюджетных средств и заключение договоров с медицинскими организациями в Украине будет осуществляться Национальной службой здравоохранения. В Казахстане на практике реализуется социально-страховая модель, основанная на опыте Германии, Франции, Австрии. Основным источником финансирования в этой модели являются платежи обязательного социального медицинского страхования. Управление страховыми взносами в Казахстане будет осуществляться фондом обязательного социального медицинского страхования. В тоже время, несмотря на выбор различных инструментов реформирования систем здравоохранения в обеих странах преследуется общая стратегическая цель обеспечения равного и справедливого доступа всех граждан к медицинским услугам надлежащего качества и в конечном итоге повышения продолжительности жизни населения.

Дискуссия. Сравнительный анализ систем здравоохранения разных стран, выявление общих и специфических признаков их функционирования, результатов их развития и реформирования, а также возможностей использования успешного опыта государственного управления системой здравоохранения в условиях рыночной трансформации и социальной модернизации переходных экономик требует решения дискуссионных проблем формирования статистических баз данных, разработки унифицированных и научно обоснованных методик, критериев и показателей сравнительно-сопоставительного анализа в этой сфере.

Список использованных источников:

1. Stiglitz J. E. Economics of the Public Sector / Joseph E. Stiglitz, W.W. Norton, 2000. – 823 p.
2. Arrow K. J. Uncertainty and the welfare economics of medical care / Kenneth J. Arrow // American Economic Review, 1963. – Vol. 53. – P. 941–973.
3. Getzen T.E. Health Economics: Fundamentals and Flow of Funds / T.E. Getzen // John Wiley & Sons, 2012. – 496 p. DOI: 10.1007/BF02304239.
4. Economic Crisis, Health Systems and Health in Europe: Impact and Implications for Policy / S. Thomson, J. Figueras, T. Evetovits et al. // Open University Press (OUP), 2015. URL: <http://www.euro.who.int/data/assets/pdf/0009/285993/Economic-crisis-health-systems-and-health-in-Europe-Impact-and-implications-for-policy-ru.pdf?ua=1/>
5. Rice T. The state of PPOs: results from a national survey / T. Rice // Health Affairs, 1985. – Т. 4, №. 4. – P. 25-40.
6. Dranove D. The industrial organization of health care markets / D. Dranove, M.A. Satterthwaite // Handbook of health economics, 2000. – Т. 1. – P. 1093–1139.
7. Enthoven A. C. Market forces and efficient health care systems / A. C. Enthoven // Health Affairs, 2004. – №. 2. – P. 25-27.
8. Porter M. E. Redefining health care: creating value-based competition on results / M.E. Porter, E.O. Teisberg // Harvard Business Press, 2006. – 507 p.
9. Москаленко В.Ф. Принципи побудови оптимальної системи охорони здоров'я: український контекст : монографія / В.Ф. Москаленко. – К. : Книга плюс, 2008. – 320 с.
10. Лехан В.М. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір / В.М. Лехан, Г.О. Слабкий, М.В. Шевченко. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 353 с.
11. Управління фінансовими ресурсами закладів охорони здоров'я : монографія / В.С. Загорський, З.М. Лободіна, Г.С. Лопушняк. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 276 с.
12. Авраменко Н.В. Державне управління системою охорони здоров'я на регіональному рівні: сучасний стан, шляхи вдосконалення : монографія / Н.В. Авраменко. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 196 с.

13. Заглада О.О. Переваги та недоліки запровадження системи фінансування за методом глобального бюджету у закладах охорони здоров'я України / О.О. Заглада, Н.П. Кризина // Інвестиції: практика та досвід, 2012. – № 7. – С. 108–112.
14. Шевченко М. В. Медико-соціальне обґрунтування нової системи фінансування охорони здоров'я в Україні : автореф. дис... д-р мед. наук / М.В. Шевченко. – Х. : Харків. нац. мед. ун-т МОЗ України, 2016. – 43 с.
15. Русняк В.А. Медико-соціальне обґрунтування функціонально-організаційної моделі наукового забезпечення реформи охорони здоров'я в Україні : автореф. дис... канд. мед. наук (д-р філософії) / В.А. Русняк. – К. : ДУ "Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України", 2017. – 25 с.
16. Державне управління охороною здоров'я України : монографія / В.В. Лазоришинець, Г.О. Слабкий, Н.П. Ярош та ін. – К. : ДУ "Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України", 2014. – 312 с.
17. Утибаев Г. Адміністративно-правові аспекти управління здравоохранением в Республике Казахстан : монография / Г. Утибаев. – Алматы : "Санат", 1998. – 112 с.
18. Кожабек К.М. Правовое регулирование государственного управления здравоохранением в Республике Казахстан: проблемы и перспективы : автореф. дис... д-р философии (Ph. D.): 6D030100 / К.М. Кожабек, 2012.
19. Рахимбекова А.Е. Государственное регулирование и управление деятельности системы здравоохранения Республики Казахстан / А.Е. Рахимбекова // научно-информ. изд. центр и редакция журн. "Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук", 2014. – №1. – С. 182–187.
20. Рыскулова М.Р. Актуальные вопросы государственного управления системы здравоохранения Казахстана / М.Р. Рыскулова // Вестн. нац. акад. наук Республики Казахстан, 2017. – №4. – С.8–17.
21. Орынбасарова С.Е. Современное состояние и основные направления реформ системы здравоохранения в Казахстане / С.Е. Орынбасарова // Вест. КазНУ. Сер. экономическая, 2010. – № 4 (80). – С. 24–33.
22. Официальный сайт Всемирной организации здравоохранения. URL: <http://www.who.int/features/qa/28/ru/>

23. Омеляновский В.В. Зарубежный опыт: модели финансирования и организации систем здравоохранения / В.В. Омеляновский, Л.В. Максимова, А.П. Татаринов // Финансовый журн., 2014. – № 3. – С. 23–27.
24. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
25. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029/
26. Основы законодательства Украины о здравоохранении. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=003Q926DF4/>
27. Кодекс "О здоровье и системе здравоохранения" Республики Казахстан от 18 сентября 2009 года. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30479065/
28. Національні рахунки охорони здоров'я в Україні у 2016 році : статистичний зб. // Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzdorov_u.htm/
29. Министерство здравоохранения Республики Казахстан РГП на ПХВ "Республиканский центр развития здравоохранения". Национальные счета здравоохранения Республики Казахстан: обзор расходов на здравоохранение за 2010-2016 годы. URL: <http://www.rcrz.kz/docs/nsz/>
30. Электронный научный журнал "Корреспондент net". URL: <https://korrespondent.net/>
31. Электронный ресурс. URL: <https://www.obozrevatel.com/health/medreforma-s-kakimi-problemami-stolknutsya-ukraintsi1.htm/>
32. Закон Республики Казахстан "Об обязательном социальном медицинском страховании" от 16 ноября 2015 года. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32908862/

Received: 02/10/2018

1st Revision: 05/11/2018

Accepted: 27/11/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Н. Гражевська, д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
Е. Аймагамбетов, д-р екон. наук, проф.,
А. Тингішева, докторант
Карагандинський економічний університет Казпотребсоюзу, Республіка Казахстан

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ І КАЗАХСТАНУ

Присвячено порівняльному аналізу систем охорони здоров'я Казахстану і України. Автори охарактеризували організаційно-фінансовий механізм функціонування систем охорони здоров'я в досліджуваних країнах. Особливу увагу приділено ключовим напрямкам реформування систем охорони здоров'я в Казахстані та Україні.

Ключові слова: система охорони здоров'я; державне управління; витрати на охорону здоров'я; фінансування охорони здоров'я; медична реформа.

N. Grazhevskaya, Dr. of Sci. (Economics), Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Y. Aimagambetov, Dr. of Sci. (Economics), Prof.,
A. Tyngisheva, Ph. D. Stud.
Kazpotrebsoyuz Karaganda Economical University, Karaganda, Republic of Kazakhstan

COMPARATIVE ANALYSIS OF OPERATION AND DEVELOPMENT OF HEALTH SYSTEMS OF UKRAINE AND KAZAKHSTAN

The article is devoted to a comparative analysis of health systems in Kazakhstan and Ukraine. The authors outlined the organizational and financial mechanism of the functioning of health systems in the countries studied. Particular attention is paid to key areas of reforming health systems in Kazakhstan and Ukraine.

Currently, Ukraine and Kazakhstan are implementing health care reform, based on the introduction of new approaches to public administration in order to improve the accessibility and quality of providing medical services to the population. Studying the experience of such reform is an urgent task of the theory and practice of post-Soviet socio-economic transformations. A comparative analysis of medical reforms in the countries studied allows us to identify existing problems and propose solutions to them, taking into account their foreign experience in implementing them with a view to justifying and developing an effective mechanism for managing the industry. Analysis of the practice of public administration of the health care system in Kazakhstan and Ukraine concludes with a logical generalization and justification of priority measures of the state in this field. The limitation in the proposed study is the incompleteness of statistical bases, as well as the lack of generally accepted approaches and methods for assessing the health system.

Key words: healthcare system; public administration; healthcare expenditure; healthcare financing; medical reform.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Joseph E. Stiglitz, 2000. Economics of the Public Sector. W. W. Norton, 823 p.
2. Kennet J. Arrow., 1963. Uncertainty and the welfare economics of medical care. American Economic Review, Vol. 53., pp. 941-973.
3. Getzen T.E., 2012. Health Economics: Fundamentals and Flow of Funds. John Wiley & Sons, 496 p.
4. S.Thomson, J. Figueras, T. Evetovits, M.Jowett, P. Mladovsky, A. Maresso, J. Cylus, M. Karanikolos, H. Kluge., 2015. Economic Crisis, Health Systems and Health in Europe: Impact and Implications for Policy. – Open University Press (OUP). URL: <http://www.euro.who.int/data/assets/pdf/0009/285993/Economic-crisis,-health-systems-and-health-in-Europe.-Impact-and-implications-for-policy-ru.pdf?ua=1>.
5. Rice T., 1985. The state of PPOs: results from a national survey. Health Affairs. T. 4. – № 4, pp. 25-40.
6. Dranove D., Satterthwaite M. A., 2000. The industrial organization of health care markets. Handbook of health economics. T. 1, pp. 1093-1139.
7. Enthoven A. C., 2004. Market forces and efficient health care systems. Health Affairs. № 2, pp. 25-27.
8. Porter M. E., Teisberg E. O., 2006. Redefining health care: creating value-based competition on results. Harvard Business Press, 507 p.
9. Moskalenko V.F., 2008. Principles of optimal health care system construction: Ukrainian context. Monograph. K. : Book Plus, 320 p.

10. Lekhan V.M., Slabky G.O., Shevchenko M.V., 2009. Healthcare Development Strategy: Ukrainian Dimension. K. : Fourth wave, 353 p.
11. Zagorsky V. S., Lobodin Z. M., Lopushnyak G. S., 2010. Management of financial resources of health care institutions. Monograph. Lviv : LRID NAPA, 276 p.
12. Avramenko N.V., 2010. Public administration of the health care system at the regional level: current state, ways of improvement. Monograph. Zaporozhye: KPU, 196 p.
13. Zaglada O., Kryzina N.P., 2012. Advantages and disadvantages of introducing a system of financing by the method of the global budget in health care institutions of Ukraine. Investments: practice and experience. No. 7, pp. 108–112.
14. Shevchenko M.V., 2016. Medico-social substantiation of the new system of financing health care in Ukraine. The dissertation author's abstract for obtaining sciences. the degree d.med.sc. – X. : Kharkiv National Medical University, Ministry of Health of Ukraine, 43 p.
15. Rusnyak V.A., 2017. Medico-social substantiation of the functional and organizational model of scientific provision of health care reform in Ukraine. The dissertation author's abstract for obtaining sciences. the degree to the doctor of medicine (Doctor of Philosophy). – K: DU "Ukrainian Institute of Strategic Studies of the Ministry of Health of Ukraine", 25 p.
16. Lazorishnets V.V., Slabky G.O., Yarosh N.P., Chepelevskaya L.A., Shevchenko M.V., 2014. Public health management of Ukraine. Monograph. K., DU "Ukrainian Institute of Strategic Studies of the Ministry of Health of Ukraine", 312 p.
17. Utibaev G., 1998. Administrative and legal aspects of health management in the Republic of Kazakhstan. Monograph. Almaty, "Sanat", 112 p.
18. Kozhabek K.M. Legal Regulation of Public Health Management in the Republic of Kazakhstan: Problems and Prospects. The thesis abstract.
19. Rahimbekova A.E., 2014. State regulation and management of the health care system of the Republic of Kazakhstan. Scientific and information publishing center and the editorial board of the journal "Actual problems of the humanities and natural sciences" number 1, pp. 182-187.
20. Ryskulova M.R., 2017. Topical issues of public health system management in Kazakhstan. Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, №4.
21. Orynbasarova S.E., 2010. Current state and main directions of health system reforms in Kazakhstan. Bulletin of KazNU. Economic Series, No. 4 (80).
22. Official website of the World Health Organization. URL: <http://www.who.int/features/qa/28/en/>.
23. V. Omelyanovsky, L.V. Maksimova, A.P. Tatarinov., 2014. Foreign experience: models of financing and organization of health care systems. Financial Journal, No. 3, pp. 23-27.
24. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 1996. Article 49. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show//>.
25. The Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995 – Article 29. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029//.
26. Fundamentals of Ukrainian legislation about healthcare. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=003Q926DF4//>.
27. The Lawbook "About Health and Healthcare System" of the Republic of Kazakhstan dated September 18, 2009. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30479065//.
28. National Accounts of Health Care in Ukraine in 2016: Statistical Collection / State Statistics Service of Ukraine. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzdorov_u.htm//.
29. Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan RSE on the REU "Republican Center for Health Development" National Health Accounts of the Republic of Kazakhstan review of health expenditures for 2010-2016. URL: <http://www.rcrz.kz/docs/nsz//>.
30. Electronic scientific journal "Correspondent net". URL: <https://korrespondent.net//>.
31. Electronic resource <https://www.obozrevatel.com/health/medreforma-s-kakimi-problemami-stolknutsya-ukraintsyi1.html//>
32. The Law of the Republic of Kazakhstan "About compulsory social medical insurance" dated November 16, 2015. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32908862//.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2019; 1(202): 20-28

УДК 336.5; 657.6; 378.014

JEL classification: I22, I23, H52, H83

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/3>

А. Дідик, д-р екон. наук
ORCID iD 0000-0003-0323-0912,
Ю. Погорелов, д-р екон. наук, доц.
ORCID iD 0000-0002-1192-874X
Рахункова палата України, Київ

ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ЕКОНОМНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто завдання оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів закладами вищої освіти. Проаналізовано нормативні вимоги щодо вирішення такого завдання. Запропоновано вимоги до показників оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО. Побудовано інструментальний базис формування таких показників, і з його використанням розроблено відповідні показники. Визначено склад фактів з діяльності ЗВО, які можуть свідчити про непродуктивне та неекономічне використання отриманих бюджетних коштів.

Ключові слова: продуктивність використання бюджетних коштів; економність використання бюджетних коштів; заклад вищої освіти; показник; вимога; описовий підхід; феноменологічний підхід; матричний метод; структурний метод.

Вступ. Заклади вищої освіти (ЗВО) в Україні забезпечують навчання та професійну підготовку кадрів з вищою освітою, здійснюють наукову та науково-технічну діяльність. Тому ЗВО є важливим елементом інституційної інфраструктури громадянського суспільства. В Україні на початку 2017-2018 навчального року функціонувало 289 ЗВО III-IV рівнів акредитації (університети, академії, інститути) [1], з яких 80 – приватних. За кількістю універ-

ситетів на 1 млн населення Україна випереджає розвинені країни Європи – 6,35 (у Великій Британії – 2,48, Швеції – 4,95, Німеччині – 5,28 [2]), але при цьому чисельність студентів у розрахунку на 10000 населення зменшилася з 465 у 2010 р. до 322 у 2015 р. [3].

Рівень державних витрат на вищу освіту в Україні останніми роками становить від 1,3 % до 2,3 % ВВП: 2000 р. – 1,3 % ВВП, 2005 р. – 1,8 % ВВП, 2010 р. – 2,3 % ВВП, 2014 р. – 1,8 % ВВП, 2015 р. – 1,6 % ВВП, 2016 р. –

1,9 % ВВП [4]. Наявність державних коштів, які виділяються на фінансування вищої освіти, перетворює вітчизняні ЗВО на об'єкт контролю за використанням коштів бюджету та розпорядженням державним майном, що здійснюють спеціалізовані державні установи. Однією з таких установ відповідно до чинного законодавства є Рахункова палата України.

Рахункова палата України проводить фінансовий аудит, що спрямований на перевірку, аналіз та оцінювання правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат, цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства при здійсненні операцій з бюджетними коштами ([5], стаття 4)). Але фінансовий аудит без додаткових аналітичних процедур не завжди дозволяє дійти обґрунтованого висновку щодо доцільності та ефективності використання бюджетних коштів. Тому до компетенцій Рахункової палати України належить ще й оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів [5]. Аудит ефективності – а саме в його межах оцінюється продуктивність та економність використання бюджетних коштів – доповнює фінансовий аудит (здійснюється в межах державного зовнішнього фінансового контролю) і дозволяє детальніше та глибше проаналізувати діяльність організації, яка підлягає перевірці, й зробити обґрунтований висновок щодо ефективності використання бюджетних коштів. Аудит ефективності використання бюджетних коштів закладами вищої освіти в Україні сьогодні є тим питанням, що потребує для свого вирішення відповідного методологічного та методичного забезпечення.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. У наявних дослідженнях діяльність ЗВО оцінюється з різною мірою комплексності. Тому проаналізовані підходи до оцінювання діяльності вітчизняних ЗВО можна розподілити за такими групами: комплексні або аспекtnі.

Найбільш відомим комплексним підходом до оцінювання ЗВО є рейтингування (рейтинги ARWU, QS, Times, Компас, ТОП-200 університетів України, World Universities Web Ranking, World University Rankings та ін. міжнародні рейтинги), яке передбачає формування інтегральної оцінки кожного ЗВО на основі поєднання часткових оцінок і визначення на її основі місця ЗВО в їхній сукупності.

Відмітною рисою рейтингування ЗВО є відсутність єдиного рейтингу і єдиної методики рейтингування (відомі дослідники цього питання – Р. Вільямс, П. Едерер, Ф. Шуллер, С. Марґінсон, К. Шваб, С. Дутта, Б. Ланвін, П. Еванс (докладно у [6]) пропонують різні методики оцінювання ЗВО й побудови відповідних рейтингів). Наприклад, місце вітчизняних ЗВО у рейтингу ТОП-200 Україна визначається на основі індексів якості науково-педагогічного потенціалу, якості навчання та міжнародного визнання [7]. Докладніше опис рейтингування як інструменту оцінювання діяльності ЗВО, процедуру рейтингування, а також критичний аналіз цього методу представлено у [8-11]. Рейтингування ЗВО як метод їхнього оцінювання має безсумнівні переваги (зрозумілість результатів, їхня порівнюваність, формування деякої узагальнюючої картини щодо результатів діяльності ЗВО), проте оцінити продуктивність та економність використання ЗВО бюджетних коштів за рейтингом неможливо.

Схожими до рейтингування в частині формування узагальнюючої оцінки є підходи до оцінювання діяльності ЗВО, надані у наукових працях Л.О. Волощук [12] та С.А. Матюха [13]. Надані підходи дозволяють сформувати оцінку ефективності діяльності ЗВО або його розвитку. Цікавим є погляд на оцінювання ефективності управління ЗВО О.Б. Моргулець та О.О. Григоревської: оцінювання пропонується здійснювати з використанням показників фінансового стану ЗВО та зв'язку між фондом оплати праці та контингенту за державним фінансуванням

[14]. Пропонований у [14] підхід не можна вважати повною мірою придатним для аналізу продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО, але окремі його аспекти можуть знайти використання у відповідному аналізі. Серед аспекtnих підходів найбільшу увагу дослідники приділяють аналізу фінансової діяльності ЗВО. Так, Т.М. Боголіб [15] та А.С. Вінюков-Проценко [16] вважають ЗВО самостійним економічним агентом, що надає освітні послуги, свого роду "освітнім підприємством". Схожі напрацювання представлено у статті М.П. Рибак [17]: підходи до оцінювання фінансового забезпечення діяльності ЗВО становлять безсумнівний інтерес, але не дозволяють оцінити продуктивність та економність використання бюджетних коштів ЗВО. Пропонований М.Ю. Авксентьевим підхід до аналізу ефективності бюджетних витрат на вищу освіту [18] є придатним, радше, до системи вищої освіти в цілому, ніж для окремих ЗВО. На безсумнівну увагу заслуговують пропозиції, які викладені у наукових роботах З.С. Варналія, О.В. Красільника та Л.П. Хмелевської [19, 20] щодо фінансування державних закладів вищої освіти за певними механізмами й критеріями. Втім, такі напрацювання є спрямованими на покращення фінансування закладів вищої освіти, але не дають змоги оцінити продуктивність та економність витрачання бюджетних коштів

Як проміжні висновки за результатами аналізу існуючих напрацювань щодо оцінювання діяльності закладів вищої освіти можна зазначити таке: сьогодні значне поширення отримав підхід щодо оцінювання діяльності закладу вищої освіти та її результатів на основі рейтингування, такий підхід здається інтуїтивно зрозумілим, він дозволяє отримувати узагальнені оцінки й упорядковувати сукупність закладів вищої освіти за певним критерієм або групою критеріїв, втім беззаперечно використовувати такий підхід у оцінюванні витрачання бюджетних коштів закладом вищої освіти доволі небезпечно, оскільки він все ж таки не дозволяє встановити ефективність витрачених коштів; питання оцінювання діяльності закладу вищої освіти, оцінювання управління таким закладом на сьогоднішній день вже отримали певне вирішення, так само як і питання фінансового аналізу діяльності закладу вищої освіти та його фінансування. Разом із тим проблематиці оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО сьогодні поки не приділено належної уваги.

Метою дослідження є розроблення показників оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО.

Методологія дослідження представлена сукупністю загальних та специфічних використаних методів дослідження. Зокрема, використано монографічний аналіз, порівняння, нормативний метод, структурний метод, матричний метод, феноменологічний підхід та дескриптивний підхід, візуалізацію, табличний метод. Основою дослідження послуговував нормативний аналіз, що зумовлено тим фактом, що заклади вищої освіти отримують державне фінансування, здійснюють свою діяльність на основі державної форми власності на активи та майно. На основі здійсненого нормативного аналізу функціонування закладів вищої освіти, а також окремих положень здійснення державного фінансового контролю відповідно до теми статті для проведення подальших досліджень було використано дескриптивний та феноменологічний підходи. Для кожного з зазначених підходів розкрито його зміст та показано фактичне використання під час проведення наукових досліджень. Дескриптивний підхід в межах здійсненого дослідження уособлено у вигляді конкретних структурного та матричного методів, а феноменологічний підхід послуговував основою для конкретизації окремих фактів та явищ, що можуть слугувати аргументами на користь

певних висновків відповідно до мети дослідження. Фактично, саме нормативний метод (у частині аналізу діючого законодавства), феноменологічний та дескриптивний підходи стали інструментальною основою здійсненого дослідження, формування висновків та пропозицій.

Основні результати. Нормативним підґрунтям оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО в межах державного фінансового контролю є Закон України "Про Рахункову палату" [5]. Відповідно до статті 7 цього Закону до повноважень Рахункової палати належить, у тому числі, аудит ефективності управління об'єктами державної власності та використання коштів державного бюджету, виділених відповідним об'єктам, а у статті 10 Закону прямо визначено, що Рахункова палата здійснює аудит ефективності використання і розпорядження об'єктами державної власності, належними державі матеріальними та іншими активами, що мають фінансові наслідки для державного бюджету [5].

Очевидно, що ЗВО державної форми власності, які отримують кошти з державного бюджету і використовують майно, що є власністю держави, входять до кола об'єктів аудиту ефективності використання бюджетних коштів. Адже у статті 4 Закону України "Про освіту" зазначено, що право на безоплатну вищу освіту для громадян України забезпечується за рахунок фінансування з державного та/або місцевого бюджетів, а у статті 78 Закону уточнено, що "фінансування вищої і післядипломної освіти здійснюється за рахунок коштів державного, місцевого бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством" [21]. Отже, ЗВО як одержувачі коштів державного бюджету входять до кола об'єктів державного фінансового контролю Рахунковою палатою України.

Слід зазначити, що Рахункова палата не має повноважень для оцінювання змісту освітньої та/або наукової діяльності ЗВО, змісту освітніх програм, якості освіти тощо (такі повноваження відповідно до статті 62 Закону України "Про освіту" належать до компетенції інших органів [21]). Проте Рахункова палата України має всі повноваження для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів для досягнення основних цілей діяльності, які визначені Статутом ЗВО відповідно до законодавства України (стаття 1 Закону України "Про вищу освіту" [22]).

Повноваження Рахункової палати України щодо аудиту ефективності використання ЗВО бюджетних коштів не порушують академічну свободу, фінансову, академічну, кадрову та організаційну автономію закладів освіти (відповідно до статті 1 Закону України "Про вищу освіту" [22], статей 6 та 23 Закону України "Про освіту" [21]). Адже аудит ефективності використання бюджетних коштів не передбачає втручання у поточну діяльність ЗВО, сприяння або протидії певним академічним або кадровим рішенням. Разом із тим аудит ефективності використання бюджетних коштів спрямований на формування оцінки щодо раціонального, продуктивного та економного використання коштів бюджету з подальшим наданням оцінки, яка має офіційний статус, зацікавленим сторонам [23-25].

Аудит ефективності використання бюджетних коштів, що має здійснюватися Рахунковою палатою України, передбачає, у тому числі, надання оцінки продуктивності та економності використання бюджетних коштів [5]. Використовувані у заданому контексті поняття "продуктивність" та "економність" мають чітке нормативне трактування й не допускають їхнього подвійного тлумачення:

- оцінка продуктивності використання бюджетних коштів передбачає встановлення співвідношення між результатами діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів і використаними для досягнення результатів коштами бюджету;

- оцінка економності використання бюджетних коштів передбачає встановлення стану досягнення розпорядником та одержувачем коштів запланованих результатів за рахунок використання мінімального обсягу бюджетних коштів або досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів [5].

Оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів пропонується проводити з застосуванням дескриптивного та феноменологічного підходів.

Дескриптивний підхід дозволяє виокремити досліджуваний об'єкт (процес або явище) із середовища його функціонування і описати його шляхом опису за допомогою вибраних дескрипторів, якими можуть слугувати як опорні слова, що виражають смисловий зміст аналізованих об'єктів, так і кількісні показники, що описують:

- стан, функціонування або його результати досліджуваного об'єкта;

- зміну стану або результатів функціонування об'єкта у часі (темпоральні показники);

- стан об'єкта або результати його функціонування порівняно з іншим об'єктом або з деяким бажаним (заданим) станом.

Висновок щодо оцінюваного об'єкта, процесу або явища при застосуванні дескриптивного підходу формується або на основі значень показників, або за результатами порівняння їхніх значень:

- з показниками інших об'єктів, процесів або явищ (за їхньої наявності та наявності підстав для коректного порівняння);

- з показниками оцінюваного об'єкта, процесу або явища минулих періодів;

- з деякими граничними (або пороговими) значеннями (індикаторами) (за їхньої наявності).

Сутність феноменологічного підходу полягає у формуванні висновків щодо досліджуваного об'єкта або процесу на підставі аналізу явищ, ситуацій або випадків. Причому, значення має не лише їхня кількість, а й факт їхнього виникнення. Феноменологічний підхід меншою мірою популярний в оцінюванні (стану, об'єктів, процесів, результатів тощо), хоча широко використовується в аудиті і поступово знаходить використання в інших галузях знань (наприклад, [26, 27]). Тести внутрішнього контролю при проведенні аудиторської перевірки значною мірою побудовані саме з використанням феноменологічного підходу, наприклад, наявність попередніх негативних аудиторських висновків або актів ревізії із значною кількістю виявлених порушень автоматично підвищує аудиторський ризик, збільшує обсяг аудиторської вибірки та глибину перевірки.

Для застосування дескриптивного підходу в оцінюванні продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО необхідно відібрати (або сконструювати) кількісні показники, перевірити їх на мультиколінеарність, надати схеми розрахунку та правила інтерпретації значень показників.

Показники для кількісного опису продуктивності та економності використання коштів закладами вищої освіти вибрано за обов'язковими видами діяльності ЗВО. Законом України "Про вищу освіту" (п. 7 стаття 1) ЗВО визначено як окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [22]. Визначення ЗВО як юридичної особи у профільному законі однозначно містить обов'язкові нормативно визначені види його діяльності. Тим більш, що у статті 17 закону України "Про освіту" чітко

зазначено, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність закладів вищої освіти є обов'язковою та невід'ємною складовою частиною їхньої освітньої діяльності [21]. Отже, відповідно до чинної нормативної бази в контексті оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів виділено його освітню, наукову, інноваційну та методичну діяльність.

Використання дескриптивного підходу в оцінюванні будь-якого об'єкта, характеристики, процесу або явища пе-

редбачає встановлення вимог до використовуваних показників, які мають враховуватися при визначенні їхнього складу. Такі вимоги дозволяють підвищити обґрунтованість вибору використовуваних показників, ув'язати їхній зміст з природою оцінюваного явища, системи або процесу.

Пропоновані вимоги до показників оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО надано в табл. 1.

Таблиця 1. Вимоги до показників оцінювання продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО

Вимога	Зміст вимоги
Інформаційна адекватність	Показники мають описувати саме продуктивність та/або економність використання бюджетних коштів
Змістова сталість	Кожен з показників має бути математично коректним і зберігати інформаційну адекватність за різних діапазонів значень (у тому числі за умови екстремальних або нульових значень)
Когерентність	Показники мають описувати вибрані з використанням феноменологічного підходу характеристики використання бюджетних коштів ЗВО
Кількісна форма	Показники мають бути кількісними
Простота розрахунку	Показники мають розраховуватися без використання складних детермінованих залежностей та спеціальних комп'ютерних програмних пакетів для розрахунку
Однозначність розрахунку	Схема розрахунку показників має однозначно сприйматися аудитором з прийнятним рівнем кваліфікації, не містити елементів з неоднозначним тлумаченням
Доступність первинних даних для розрахунку	Вихідні дані для розрахунку показників мають бути доступними, повинні мати характер публічних або міститися у внутрішніх документах ЗВО, не вимагати додаткових процедур для збору та оброблення
Точність та однозначність даних для розрахунку показників	Дані для розрахунку показників мають бути однозначними, що унеможливує використання методів експертних оцінок, приблизних даних тощо
Можливість верифікації розрахунку	Розрахунок показників може бути покроково повторений або перевірений (наприклад, іншими особами або установами)
Несуперечливість інтерпретації значень показників та їхньої динаміки	Значення використовуваних показників та їхня динаміка мають однозначно інтерпретуватися користувачем з прийнятним рівнем кваліфікації
Обмежена кількість	Кількість показників, будучи достатньою для формування обґрунтованого судження про вибрані характеристики використання бюджетних коштів ЗВО, має бути не надмірною.

Джерело: розроблено авторами.

Зміст понять "економність" та "продуктивність" стосовно використання бюджетних коштів (ст. 4 Закону України "Про рахункову палату" [5]) послугував підставою для висновку, що показники, які вибрано для їхнього кількісного опису, за схемою розрахунку мають характеризувати співвідношення результатів за кожним з видів діяльності та витраченими коштами бюджету (зокрема, ідеться про вартість майна ЗВО, яке використовується ним для здійснення певного виду діяльності). Тому показники економності та продуктивності використання ЗВО бюджетних коштів за характером є відносними.

У конструюванні показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів використано матричний та структурний методи. На рис. 1 показано, в якій спосіб з використанням матричного методу формується схема розрахунку показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів: у рядках матриці представлено показники результатів діяльності ЗВО за конкретним напрямом, а у стовпцях – використані бюджетні кошти (у т. ч., і капіталізовані).

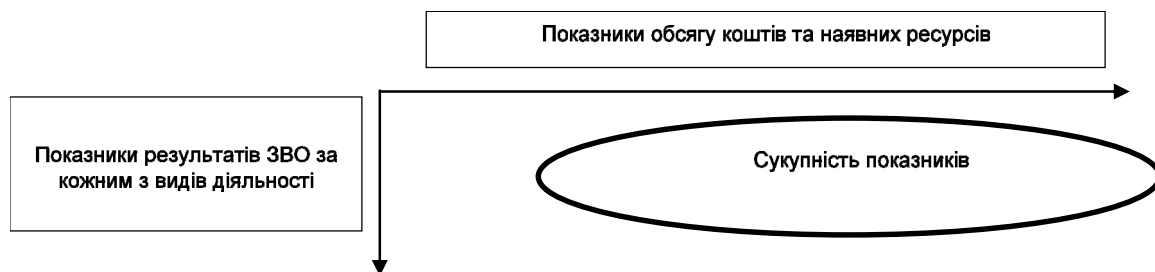

Рис. 1. Візуалізація застосування матричного методу у формуванні показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів

Джерело: розроблено авторами.

Із застосуванням матричного методу можна сконструювати доволі значну кількість показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів. Фактично кількість показників дорівнює кіль-

кості комбінацій зіставлення показників, що описують використання ЗВО бюджетних коштів, з показниками, що характеризують результати його діяльності за виділеними

напрямами. Проте чи навряд має сенс конструювати велику кількість показників, адже не всі з них задовольнятимуть вимозі інформаційної адекватності (табл. 1).

Структурний метод дозволяє дослідити статичні (сталі) частини деякого єдиного цілого і описати їх (стан

або динаміку) з використанням системи часткових показників. Інструментальний базис формування системи показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів візуалізовано на рис. 2.

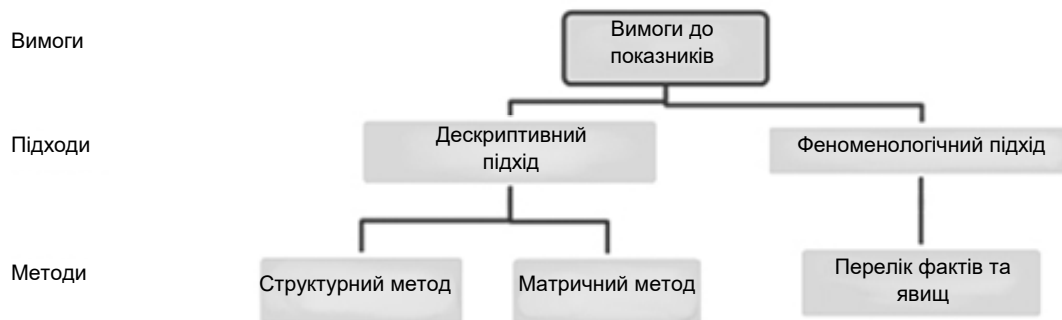

Рис. 2. Візуалізація інструментального базису формування системи показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів

Джерело: розроблено авторами.

З використанням інструментального базису сформовано систему показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів (табл. 2).

Таблиця 2. Показники для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів

Вид діяльності ЗВО	Показник
Освітня	Частка витрат на освітню діяльність за аналізований період у загальному фонді ЗВО, %
	Частка витрат на освітню діяльність за аналізований період у спеціальному фонді ЗВО, %
	Співвідношення між обсягом спеціального фонду ЗВО протягом аналізованого періоду та вартістю майна ЗВО
	Співвідношення за аналізований період між витратами на освітню діяльність загального та спеціального фондів ЗВО
	Чисельність студентів денної форми, що навчаються за рахунок бюджетних коштів, в розрахунку на 1 тис. грн фактичного загального фонду ЗВО, осіб
	Чисельність студентів всіх форм, що навчаються за рахунок бюджетних коштів, в розрахунку на 1 тис. грн вартості майна ЗВО за аналізований період, осіб
	Виконання державного замовлення за всіма формами навчання за останні три роки, %
	Питома вага випускників ЗВО, що працюють після його закінчення за спеціальністю, % (за останні три роки)
	Чисельність студентів всіх форм навчання, які стали переможцями Всеукраїнських та міжнародних олімпіад, Всеукраїнських конкурсів наукових робіт в розрахунку на 1 млн грн фактично отриманих бюджетних коштів
Інноваційна	Питома вага студентів, що навчалися за рахунок бюджетних коштів, яких відраховано за невиконання навчального плану протягом останніх 3-х років, % (по роках)
	Кількість започаткованих у ЗВО за останні 3 роки стартапів у розрахунку на 1 млн грн бюджетного фінансування
	Питома вага вартості майна ЗВО, яке використовується для інноваційної діяльності, у загальній вартості майна ЗВО, %
	Доход від стартапів та технологічних парків, які започатковані у ЗВО або щодо яких ЗВО є співвласником, в розрахунку на 1 тис. грн вартості майна ЗВО
Наукова	Обсяг інноваційної продукції ЗВО в розрахунку на 1 тис. грн вартості майна ЗВО
	Співвідношення між обсягом надходжень від реалізації наукової продукції ЗВО (наукові консультації, виконання досліджень на замовлення юридичних осіб, тиражування та комерціалізація наукових розробок тощо) та коштами, отриманими ЗВО на наукову діяльність в межах бюджетного фінансування
	Питома вага коштів, отриманих ЗВО на наукову діяльність в межах бюджетного фінансування, в бюджеті наукової діяльності ЗВО
	Обсяг міжнародних грантів ЗВО в розрахунку на 1 тис. грн отриманих коштів бюджетного фінансування ЗВО за аналізований період
	Питома вага аспірантів та докторантів (окремо), що навчалися за рахунок бюджетних коштів, які своєчасно захистили дисертації протягом останніх 3-х років, % (по роках)
	Кількість виданих наукових видань (монографій, аналітичних доповідей, статей, які надруковані у вітчизняних або зарубіжних виданнях, що входять до НМБД Scopus та/або Web of science) в розрахунку на 1 тис. грн отриманих коштів бюджетного фінансування ЗВО за аналізований період
	Витрати на придбання нового наукового обладнання з бюджету університету в розрахунку на 1 тис. грн фактично отриманих коштів бюджетного фінансування ЗВО за аналізований період
Методична	Обсяг видань методичного характеру (посібників, підручників, методичних рекомендацій тощо) (друковані аркуші в розрахунку на 1 тис. грн отриманих коштів бюджетного фінансування за аналізований період)
	Відсоток повністю завершених та затверджених в установленому порядку НМКД та НМКС
	Обсяг витрачених коштів на оновлення бібліотечного фонду (за рахунок коштів загального та спеціального фонду) в розрахунку на 1 тис. грн отриманих коштів бюджетного фінансування за аналізований період

Джерело: розроблено авторами.

При інтерпретації значень пропонованих показників необхідно враховувати вид ЗВО (університет, інститут, академія), напрями підготовки, по яких здійснюється навчання студентів. Наприклад, очевидно, що значення показників продуктивності та економності інноваційної діяльності для ЗВО технічного спрямування будуть вищими, ніж для ЗВО гуманітарного профілю.

Інтерпретація пропонованих для аудиту ефективності використання ЗВО бюджетних коштів показників не зводиться лише до констатації їхнього значення. Інтерпретація значень показників має враховувати аналізований напрям використання бюджетних коштів, зв'язок та взаємозумовленість показників. Відносний характер пропонованих показників дозволяє виконувати не лише горизонтальний, а й порівняльний аналіз, у якому важливою умовою є дотримання коректності порівняння – порівнювальні ЗВО мають бути зіставними за низкою ознак.

Перелік пропонованих для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів (див. табл. 2) показників не є вичерпним і закритим (цей перелік є радше операціоналізацією концепції аудиту використання ЗВО бюджетних коштів, що прово-

дить Рахункова палата України). Його можна розширити шляхом додавання інших показників. Але при цьому має обов'язково виконуватися вимога інформаційної адекватності показника (табл. 1).

Відкритість переліку показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів слугує підставою для подальшої наукової дискусії із залученням як фахівців, які займаються державним фінансовим контролем, так і представників ЗВО, практикуючих аудиторів, науковців, які займаються питаннями методології та методики державного фінансового контролю. Це дозволить максимально зважено та прозоро підійти до формування системи показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів, розповсюдити її та створити орієнтири у використанні бюджетних коштів керівництвом закладів вищої освіти в Україні.

Відповідно до вибраного феноменологічного підходу в оцінюванні продуктивності та економності використання бюджетних коштів ЗВО у табл. 3 визначено факти з діяльності ЗВО, які можуть свідчити про непродуктивне використання отриманих бюджетних коштів.

Таблиця 3. Факти з діяльності ЗВО, які можуть свідчити про непродуктивне та неекономне використання ЗВО отриманих бюджетних коштів

Виявлені факти	Інтерпретація фактів в контексті оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів
Випадки відмови в акредитації освітніх програм протягом останніх п'яти років	Непродуктивне використання бюджетних коштів через їхнє використання на освітній процес, який не відповідає вимогам якості відповідно до [28, 29]
Випадки визнання звітів з науково-дослідних тем, які виконувалися за рахунок коштів державного бюджету України, незадовільними	Непродуктивне використання коштів державного бюджету через їхнє використання на формування інтелектуального продукту незадовільної якості
Відсутність документів про практичне використання результатів науково-дослідних тем, які виконувалися за рахунок коштів державного бюджету України	Непродуктивне використання коштів державного бюджету через їхнє використання на формування інтелектуального продукту, що не має практичної цінності, не є затребуваним у реальному секторі економіки
Невідповідність величини коштів, які зараховано до спеціального фонду завдяки наданню платних послуг замовникам, коштам державного бюджету України, які спрямовано на фінансування науково-дослідних тем	Непродуктивне використання коштів державного бюджету через їхнє використання на формування інтелектуального продукту, що не затребуваний у реальному секторі економіки
Недотримання нормативів Міністерства освіти і науки України в частині показників успішності та якості навчання	Непродуктивне використання коштів державного бюджету у зв'язку із їхнім використанням на ведення освітнього процесу, який за результатами не відповідає вимогам якості
Недотримання ліцензійних умов провадження освітньої діяльності за окремими спеціальностями або по ЗВО в цілому, яке виявлено органами управління у сфері освіти (відповідно до статті 62 Закону України "Про освіту" [21])	Непродуктивне та неекономне використання коштів державного бюджету через їхнє використання на ведення освітнього процесу, який не відповідає вимогам якості відповідно до [28, 29]
Низька ефективність навчання в аспірантурі та докторантурі за рахунок бюджетного фінансування (своєчасно дисертації захистили 50 % і менше аспірантів і докторантів)	Непродуктивне використання коштів державного бюджету на підготовку кадрів вищої кваліфікації
Доходність сталого фонду (ендаументу) ЗВО менша за середньоринкову доходність по доступних для ЗВО інструментах інвестування	Еекономне використання коштів або майна ЗВО у зв'язку з меншою порівняно з альтернативними варіантами доходністю за результатами використання майна. Ознаки корупційних діянь
Дострокове (до настання терміну зносу з урахуванням морального зносу) списання майна, обладнання, невиправданий експлуатаційним станом поточний та/або капітальний ремонт приміщень та будівель	Еекономне використання коштів або майна ЗВО у зв'язку з недостатньою обґрунтованістю використання коштів на ремонтні роботи, оновлення обладнання, меблів, техніки тощо
Зменшення площ, які використовуються для ведення основної діяльності ЗВО, через збільшення площ на адміністративні та представницькі потреби, площ, які здаються в оренду тощо	Непродуктивне використання майна ЗВО для основних, визначених нормативно видів діяльності
Документально підтверджений дохід ЗВО від передачі його майна та площ в оренду є суттєво нижчим від ринкової доходності майна аналогічного призначення або аналогічних площ	Еекономне використання майна та площ ЗВО через меншу порівняно із альтернативними варіантами доходність від оренди майна та площ. Ознаки корупційних діянь
Випадки відчуження майна ЗВО за ціною, суттєво нижчою від ринкової, або за залишковою вартістю	Еекономне використання майна ЗВО через заниження суми коштів, яку ЗВО міг отримати за альтернативними варіантами відчуження майна. Ознаки корупційних діянь
Часті відрядження керівництва ЗВО, у т. ч. за кордон, які не супроводжуються змістовими звітами та не мають суттєвих результатів для діяльності ЗВО	Непродуктивне та неекономне використання коштів державного бюджету, яке не має виразного результату
Купівля обладнання, устаткування, меблів за цінами, що перевищували ціни аналогічних предметів закупівлі в інших постачальників	Еекономне використання коштів ЗВО, невиправдане перевикористання коштів

Джерело: запропоновано авторами.

Окрім фактів з діяльності ЗВО, які можуть свідчити про непродуктивне та неекономне використання бюджетних коштів (табл. 3), в аудиті ефективності використання ЗВО бюджетних коштів доцільно звернути увагу на факти, які свідчать про необхідність поглиблення аудиту (т. зв. факти-сигнали). Самі по собі такі факти не свідчать про порушення у використанні бюджетних коштів, про непродуктивність або неекономність їхнього використання і можуть бути пов'язані з виконанням ЗВО основних видів діяльності. Але виявлення фактів такого роду протягом аналізованого періоду можна розцінити як передумову виникнення додаткових ризиків та загроз, у тому числі корупційного характеру. Тому, очевидно, подібні факти потребують уваги при проведенні аудиту ефективності використання ЗВО бюджетних коштів.

До складу фактів-сигналів має сенс віднести такі: непрозоре відчуження майна ЗВО (особливо земельних ділянок, будівель та споруд), що супроводжувалося певними проблемами; реєстрація будь-яких юридичних осіб, у тому числі громадських об'єднань, за участю ЗВО й наявності його частки у статутному фонді таких осіб; здійснення будь-яких правочинів та угод ЗВО з юридичними особами, у статутному фонді яких керівники ЗВО (або їхні близькі та родичі) мають частку, є співвласниками або входять до керівного складу таких юридичних осіб; випадки отримання подарунків керівниками ЗВО від представників юридичних осіб, з якими ЗВО мають договірні стосунки (з питань оренди майна, надання послуг, здійснення закупівель тощо); значне зростання кількості відряджень працівників ЗВО, особливо за кордон, та витрат на них; суттєве зростання дебіторської та/або кредиторської заборгованості ЗВО, яке не супроводжується збільшенням основних результатів діяльності; суттєва зміна структури надходжень та/або видатків за спеціальним фондом.

Окрім використання пропонованих показників та виявлення наданих фактів в діяльності ЗВО в аудиті ефективності використання ЗВО бюджетних коштів обов'язково слід врахувати виявлені протягом аналізованого періоду недоліки в управлінні ЗВО, у дотриманні ЗВО фінансово-господарської дисципліни, висновки попередніх перевірок іншими державними органами.

Висновки та дискусія. Аудит ефективності використання ЗВО бюджетних коштів, є окремим важливим напрямом діяльності, для якої необхідно створити відповідне методичне забезпечення, центральне місце в якому належить інструментальному базису. На сьогоднішній день як інструмент оцінювання ЗВО в цілому широко використовується рейтинговий підхід, в цілому вирішеними є завдання оцінювання ефективності управління ЗВО, оцінювання діяльності ЗВО в цілому, оцінювання фінансового стану ЗВО як окремого "освітнього підприємства", фінансування ЗВО. Втім, вузьке але практично затребуване завдання оцінювання продуктивності та ефективності використання ЗВО бюджетних коштів достатньої уваги поки що не отримало.

Пропоновані положення щодо методів оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів по суті відкривають вирішення цієї проблематики, а тому є не остаточним результатом досліджень, а, радше, запрошенням до їхнього проведення. Безумовно, наданий інструментарій оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів має бути перевірений на практиці. Результати такої перевірки будуть підставою для удосконалення показників для оцінювання продуктивності та економності використання ЗВО бюджетних коштів та поповнення переліку фактів-сигналів в діяльності ЗВО.

Отримана з використанням пропонованого інструментарію інформація про продуктивність та економність використання ЗВО бюджетних коштів може стати цікавою для органів центральної виконавчої влади, до компетенції яких належить регулювання системи вищої освіти в Україні (зокрема визначення державної підтримки ЗВО), а також для органів державного фінансового контролю.

Список використаних джерел:

1. Вищі навчальні заклади. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html/
2. Репко М. Освіта по-українськи: 129 мільярдів – марнотратство чи інвестиція / М. Репко, Ю. Руда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/02/15/620955/>
3. Ящук Т.А. Система вищої освіти в Україні та її фінансування / Т.А. Ящук // Глобальні та національні проблеми економіки, 2017. – № 17. С. 784–787.
4. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року : статистичний бюлетень // Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2016/1-1_03_00_03_2016.htm/
5. Закон України "Про Рахункову палату" від 2.07.2015 № 576-VIII // Офіційний вісник України. 2015. № 63. – С. 7, стаття 2074.
6. Сандул М.С. Методики оцінювання міжнародної конкурентоспроможності національних систем вищої освіти / М.С. Сандул // наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту, 2016. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 83–87.
7. Рейтинг університетів "ТОП-200 Україна" 2018 года. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/60985/>
8. Архипова Н. Рейтинг вузов как инструмент стратегического управления системой высшего образования / Н. Архипова // Человек и труд., 2007. – № 4. – С. 28–32.
9. Бахрушин В. Показники та критерії оцінювання вищих навчальних закладів / В. Бахрушин. URL: <http://education-ua.org.ua/articles/189-pokazniki-ta-kriteriji-otsinyuvannya-vishchikh-navchalnikh-zakladiv/>
10. Валенкевич Л.П. Аналіз сучасних рейтингів вищих навчальних закладів як інструменту оцінки якості вищої освіти / Л.П. Валенкевич, О.В. Финкельштейн // Теорія та практика державного управління, 2013. – Вип 3 (42). – С. 1–8.
11. Иващенко С.А. Практическая реализация маркетинга в образовательной сфере в контексте трансформации рейтинга вуза / С.А. Иващенко // Экономические науки, 2008. – № 42. – С. 56–61.
12. Волощук Л. О. Методичні підходи до оцінки розвитку вищого навчального закладу / Л.О. Волощук, К.П. Ганева // пр. Одеськ. політех. ун-ту, 2011. – №3. – С. 241–248.
13. Матюх С.А. Методика інтегральної оцінки ефективності діяльності вищого навчального закладу / С.А. Матюх // наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту, 2014. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 167–170.
14. Моргулець О.Б. Методичні підходи до аналізу ефективності управління ВНЗ / О.Б. Моргулець, О.О. Григоревська // Актуальні проблеми економіки, 2016. – №8 (162). – С. 323–333.
15. Боголіб Т.М. Система і методи фінансового аналізу фінансово-господарської діяльності ВНЗ / Т.М. Боголіб // Фінанси України, 2006. – №5. С. 50–62.
16. Вінюков-Проценко А. С. Забезпечення економічної стійкості вищого навчального закладу шляхом оптимізації управління ресурсами : дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / А.С. Вінюков-Проценко. – Київ, 2006. – 173 с.
17. Рибак М.П. Оцінка ефективності фінансового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів // 36. наук. пр. ун-ту Держ. податкової служби України, 2014. – №1. – С. 172–179.
18. Авксентьев М.Ю. Аналіз ефективності бюджетних витрат на вищу освіту / М.Ю. Авксентьев // Ефективна економіка: електрон. наук. фахове вид., 2015. – №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3719/>
19. Варналій З.С. Фінансування державних вищих навчальних закладів України : монографія / З.С. Варналій, О.В. Красільник, Л.П. Хмельська. – Київ : Знання України, 2017. – 231 с.
20. Варналій З.С. Оптимізація фінансування державних вищих навчальних закладів України / З.С. Варналій, О.В. Красільник. // Вісн. КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. – № 5 (194). – С. 6–13. DOI: 10.17721/1728-2667.2017/194-5/1.
21. Закон України "Про освіту" від 5.09.2017, № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України від 29.09.2017, 2017. – № 38–39. – С. 5, стаття 380.
22. Закон України "Про вищу освіту" від 1.07.2014 №1556-VII // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014, 2014. – № 37–38. – С. 2716, стаття 2004.
23. Звіт про результати аналізу формування, розміщення і використання державного замовлення на підготовку фахівців із вищою освітою. – Київ : Рахункова палата України, 2015. – 46 с.
24. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів Державного бюджету України, виділених Міністерству освіти і науки України на здійснення зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти. – Київ : Рахункова палата України, 2009. – 43 с.
25. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, передбачених на виконання державного замовлення на підготовку фахівців із вищою освітою вищими медичними та

фармацевтичними навчальними закладами України. – Київ : Рахункова палата України, 2016. – 41 с.

26. Максимов С.І. Феноменологічний підхід до розуміння правової реальності / С.І. Максимов // Вісн. нац. юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2009. – №2. – С. 54–60.

27. Головки М. Використання можливостей феноменологічного підходу до викладання педагогічних дисциплін / М. Головки, Л. Крайнова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016. – № 4 (58). – С. 220-228.

28. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності" від 30.12.2015. №1187 із змінами та доповненнями // Урядовий кур'єр від 10.02.2016. – № 26.

А. Дидик, д-р экон. наук,
Ю. Погорелов, д-р экон. наук, доц.
Счетная палата Украины, Киев

29. Постанова Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187" від 10 травня 2018 р. № 347 // Офіційний вісник України від 01.06.2018, № 42. – С. 54, стаття 1482.

Received: 16/10/2018
1st Revision: 07/11/2018
Accepted: 25/11/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

ПОКАЗАТЕЛИ ОЦЕНИВАНИЯ ПРОДУКТИВНОСТИ И ЭКОНОМНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ БЮДЖЕТНЫХ СРЕДСТВ УЧРЕЖДЕНИЯМИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрена задача оценивания продуктивности и экономности использования бюджетных средств учреждениями высшего образования. Проанализированы нормативные требования для решения такой задачи. Предложены требования к показателям оценивания продуктивности и экономности использования бюджетных средств учреждениями высшего образования. Построен инструментальный базис формирования таких показателей, и с использованием такого базиса разработаны соответствующие показатели. Определен состав фактов из деятельности учреждения высшего образования, которые могут свидетельствовать о непродуктивном и неэкономном использовании полученных бюджетных средств.

Ключевые слова: продуктивность использования бюджетных средств; экономность использования бюджетных средств; учреждение высшего образования; показатель; требование; дескриптивный подход; феноменологический подход; матричный метод; структурный метод.

A. Didyk, Dr. of Sci. (Economics),
Y. Pogorelov., Dr. of Sci. (Economics), Assoc. Prof.
Accounting chamber of Ukraine, Kyiv

INDICATORS OF EVALUATING PRODUCTIVITY AND FRUGALITY OF USAGE OF BUDGET FUNDS BY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

There are existing approaches to evaluate results of higher education institutions activity described in the article. Legislative basis of the task of evaluating productivity and frugality of using budget funds by higher education institutions is built. Content of notions "productivity" and "frugality" concerning usage of budget funds is specified. To evaluate productivity and frugality of usage of budget funds by higher education institutions necessary instrumental tools are formed. They contain requirements for indicators, descriptive and phenomenological approaches, structural and matrix methods. Some requirements for indicators to evaluate productivity and frugality of usage of budget funds by higher education institutions are suggested. They are informational adequacy, content stability, coherence, quantitative form, simplicity of calculation, unambiguousness of calculation, ability to find primary data for calculation etc. There are main kinds of activity of higher education institutions considered to evaluate productivity and frugality of usage of budget funds. They are educational, innovative, scientific, and methodical activities. There are some quantitative indicators suggested for every considered kinds of activity of higher education institutions in the article. To find risks of unproductive and non-frugal usage of budget funds by higher institutions necessary facts and signals are suggested. Existence of such facts and signals in activity of any higher education institution can be considered as evidence of additional risks including risks of corruption.

Keywords: productivity of usage of budget funds; frugality of usage of budget funds; higher education institution, indicator; requirement; descriptive approach; phenomenological approach; matrix method; structural method.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Higher education institutions [Vischi navchalni zaklady] URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
2. Repko M., Ruda Y. Education in Ukraine: 129 billions – squander of investment [Osvita po-ukrainsky 129 milyardiv – marnotratstvo chy investitsiya] URL: <https://www.epravda.com.ua/publications /2017/02/15/620955/>
3. Yaschuk T.A. (2017) System of higher education in Ukraine and its financing [Sistema vischoi osviti v Ukraini ta yiyi finansuvannia] // Globalni ta natsionalni problemi ekonomiki. No 17. pp. 784-787.
4. Main indicators of activity of higher education institutions in Ukraine on beginning of 2016/17 educational year: statistic bulleting [Osnovni pokazniki diyalnosti vischikh navchalnikh zakladiv Ukraini na pochatok 2016/17 navchalnogo roku: statistichnyi bulletin] // Derzhavna sluzhba statistiki Ukraini. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2016/1-1_03_00_03_2016.htm.
5. Law of Ukraine "About Accounting chamber" [Zakon Ukraini "Pro Rakhunkovu palatu"] dated 2.07.2015 № 576-VIII // Oficiyniy visnyk Ukraini. 2015. No 63. P. 63. Art 2074.
6. Sandul M.S. (2016) Methodic of evaluating international competitiveness of national systems of higher education [Metodyki otsinyuvannia mizhnarodnoyi konkurentospromozhnosti natsionalnykh system vischoyi osvity] // Naukoviy visnyk Uzhgorodskogo natsionalnogo universitetu. No 8. Part 2. P. 83-87.
7. Rating of universities "Top-200 Ukraine" in 2018 [Reiting universitetov "TOP-200 Ukraina" 2018 goda] URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/60985/>
8. Arkhipova N (2007) Rating of universities as an instrument of strategic management of the system of higher education [Reiting vuzov kak instrument strategicheskogo upravleniya sistemoy vissshego obrazovaniya] // Chelovek i trud. No 4. p. 28-32.
9. Bahrushin V. Indicators and criteria of evaluating higher schools [Pokazniki i kriterii otsinyuvannia vyschikh navchalnikh zakladiv] URL: <http://education-ua.org.ua/articles/189-pokazniki-ta-kriteriji-otsinyuvannya-vishchikh-navchalnikh-zakladiv>
10. Valenkevich L.P., Finckelstein O.V. (2013) Analysis of modern ratings of higher schools as an instrument of evaluating quality of higher education [Analiz sychasnikh reitingiv vyshchikh navchalnikh zakladiv yak instrument otsinki yakosti vyschoyi osvity] // Teoriya ta praktika derzhavnoho upravlinnia. No 3(42). pp. 1-8.
11. Ivaschenko S.A. (2008) Practical implementation of marketing in educational sphere in the context of transforming rating of a higher school [Practicheskaya realizatsiya marketinga v obrazovatelnoy sfere v kontexte transformatsii reytyngha VUZa] // Ekonomicheskije nauki. No 42. pp. 56-61.
12. Voloschuk L.O., Ghaneeva K.P. (2011) Methodical approaches to evaluate development of higher education institution [Metodychni pidhody do otsinki rozvytku visshogo navchalnogo zakladu] // Pratsi Odesskogo politekhnichnogo universitetu. No 3. Pp. 241-248.
13. Matiukh S.A. (2014) Methodic of integral evaluation of effectiveness of activity of a higher school [Metodika integralnoy otsinki effektivnosti diyalnosti visshogo navchalnogo zakladu] // Naukoviy Visnik Khersonskogo derzhavnogo universitetu. No 5. Part 2. P. 167-170.

14. Morgulets O.B., Grigorevska O.O. (2016) Methodical approaches to analysis of management in higher school [Metodichni pidhody do analizu effektivnosti upravlinnia VNZ]. // Aktualni problemy ekonomiki. No 8 (162). P. 323-333.
15. Bogolib T.M. (2006) System and methods of financial analysis of financial activity of higher schools [systema i metodi finansovogo analizu finansovo-gospodarskoyi diyalnosti VNZ]. // Finansy Ukraini. No 5. P. 50-62.
16. Vinyukov-Proshchenko A.S. (2006) Providing economic stability of higher school by optimizing management of resources [Zabezpechennya ekonomichnoyi stiykosti vischogo navchalnogo zakladu shlyakhom optimizatsii upravlinnia resursami]: dis kand. econ nauk: 08.06.01 [Doctoral thesis]. Kyiv. 173 p.
17. Rybak M.P. (2014) Evaluating efficiency of financial support of activity of higher education institutions [otsinka effektivnosti finansovogo zabezpechennya diyalnosti vischikh navchalnykh zakladiv] // Zb. nauk prats' universitetu Derzhavnoyi podatkovoyi sluzhbi Ukraini. No 1. P. 172-179.
18. Avksentiev M.Y. (2015) Analysis of effectiveness of state expenditures on higher education [analiz effektivnosti byudjetnykh vytrat na vischu osvitu] // Efektivna ekonomika. No 1 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3719>
19. Varnalij Z.S. Krasilnyk O.V., L.P. Xmelevska (2017) Finance of state higher schools in Ukraine [Finansuvannya derzhavny'x vyshshy'x navchal'ny'x zakladiv Ukrainy]: monografiya – Kyiv: Znannya Ukrainy.
20. Varnalij Z.S. Krasilnyk O.V. (2017), Optimization of financing state higher schools in Ukraine [Optimizaciya finansuvannya derzhavnykh vyschykh navchalnykh zakladiv Ukrainy] / Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. No 5(194). Pp. C. 6-13. DOI: 10.17721/1728-2667.2017/194-5/1
21. Law of Ukraine "About education" [Zakon Ukraini "Pro osvitu"] from 5.09.2017 № 2145-VIII // Vidomosti Verkhovnoy Rady Ukraini from 29.09.2017. No 38-39. P. 5, art 380.
22. Law of Ukraine "About higher education" [Zakon Ukraini "Pro vischu osvitu"] from 1.07.2017 №1556-VII // Vidomosti Verkhovnoy Rady Ukraini from 19.09.2014. No 37-38. P. 2716, art. 2004.
23. Report about results of analysis of forming, relocating and using state order for preparing specialists with higher education [Zvit pro rezultaty analizu formuvannya, rozmishchennya i vikorystannya derzhavnogo zamovlennia na pidgotovku fakhivtsiv iz vyshchoy osvity] (2015). Kyiv: Accounting chamber of Ukraine. 46 p.
24. Report about results of audit of efficiency of using funds of State budget of Ukraine that were assigned to Ministry of education and science of Ukraine for making external evaluating and monitoring of quality of education [Zvit pro rezultaty auditu effektivnosti vikorystannya koshtiv derzhavnogo byudjetu Ukraini, vydelenikh Ministerstvu osvity i nauki Ukraini na zdiysnennya zovnishnyogo otsinyuvannya ta monitoringu yakosti osvity] (2009). Kyiv: Accounting chamber of Ukraine. 43 p.
25. Report about results of audit of efficiency of using funds of State budget that were assigned to implementation of state order for preparing specialists with higher education by higher schools in medicine and pharmacy in Ukraine [Zvit pro rezultaty auditu effektivnosti vikorystannya koshtiv derzhavnogo byudjetu, peredbachenykh na vykonannya derzhavnogo zamovlennia na pidgotovku fakhivtsiv iz vyshchoy osvity vischimi medychnimi ta farmatsevtichnymi navchalnymi zakladamy Ukraini] (2016). Kyiv: Accounting chamber of Ukraine. 41 p.
26. Maksimov S.I. Phenomenological approach to comprehend legal reality [Fenomenologichnyi pidhid do rozuminnia pravovoyi realnosti] (2009) // Visnyk Natsionalnoyi yuridichnoyi akademii Ukraini im. Yaroslava Mudrogo. Ser. Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sotsiologiya. No 2. P. 54-60.
27. Golovko M., Kraynova L. (2016) Using abilities of phenomenological approach to teach pedagogical disciplines [Vykorystannya mozhlivostey fenomenologichnogo pidhodu do vkladannya pedagogichnykh distsiplin] / Pedagogichni nauki: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnologii. No 4(58). Pp. 220-228.
28. Decree of Cabinet of Ministries of Ukraine "About approving of license conditions of making educational activity" [Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini "Pro zatverdzhennia litsenziynykh umov vprovadzhennia osvitynoyi dialnosti"] from 30.12.2015 №1187 with additions and changes // Uryadoviy kurier from 10.02.2016 № 26.
29. Decree of Cabinet of Ministries of Ukraine "About changes to Decree of Cabinet of Ministries of Ukraine from 30 of December of 2015 №1187" [Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini "Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukraini vid 30 grudnya 2015 r. № 1187"] from 10.05.2018 №347 // Ofitsiyniy visnyk Ukraini from 01.06.2018. No 42. P. 54, art. 1482.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2019; 1(202): 28-34

УДК 330.3

JEL classification: J 24

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/4>

I. Kychko, Dr. of Sci. (Economics), Assoc. Prof.

ORCID ID 0000-0002-1110-4177,

A. Kholodnytska, Ph. D. in Economics, Assoc. Prof.

ORCID ID 0000-0001-5563-3591

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

METHODICAL APPROACHES TO EVALUATION OF THE CREATIVE POTENTIAL OF UKRAINE

Within the article, methodological approaches to the definition of the creativity and the creative potential of Ukraine are investigated. The main factors, influencing them, are determined. The methodology on the evaluation of the creative potential of the society by the indicators is generalized, namely: technologies, talent, tolerance and the Ukrainian methodology on the assessment of the creative potential. The Human Development Index of Ukraine is analyzed. Rating position of Ukraine by the main indicators of the social progress are estimated. Measures on increasing the efficient use of the creative resources of Ukraine are proposed.

Keywords: creative potential; creativity; human development index; Global Creativity Index; Global Innovation Index.

Target setting. Information, technological, managerial, organizational and social innovations, which appearance is impossible without the creative staff potential, can be considered as the main determinants of the modern economy development. It is possible to interpret the creative potential as an opportunity of an individual to generate new ideas, concepts, methodologies; the desire to develop creatively in its and related professions; the ability to put into

practice its own ideas through developing innovative processes and their implementation in conditions of the business environments uncertainty [1]. A team that is endowed with the creative potential contributes to the formation of a unique organization, capable to overcome obstacles easily by implementing a competitive strategy, to adapt quickly to the latest economic requirements. In current economic conditions, the creativity has to become a key

feature of the leaders and organizations, allows not only adapting to changes quickly, but creating new ideas, products, brands actively, entering new markets [2].

Under such conditions, it is important to elaborate the assessment criteria of the creative potential and mechanisms of their implementation in the indicators system of the assessment of the business entities efficiency, as well in the system of the macroeconomic indicators. Nowadays, the domestic scientists do not include the creativity into the list of the quantitative and qualitative indicators of the labor potential assessment. The issue of the theoretical and methodological approaches to the estimation of this indicator is left to be unsolved.

Actual scientific research and issues analysis. In their works, domestic scholars start paying considerable attention to the creative potential of the society, in particular, a significant contribution in the research of this issue was made by L. Antonyuk [5], O. Arzamasova [1], O. Vartanova [4], O. Gumenna, O. Zhylynska, O. Melnychuk [5], S. Sysoyeva [3], G. Kharlamova [11], O. Yatsun [6] and others.

In scientific literature, significant attention is paid to complex research of the labor potential of the society; a disadvantage of the vast majority of the methodologies of its estimation is the lack of the indicators for the level of creativity determination. However, modernity dictates new requirements for the estimation of this indicator, since in the whole world, the staff creativity is reasonably justified as an integral part of the labor potential, which requires its detailed research, determining the role and place in the system of the indicators of the labor potential assessment, as well elaboration of the methodological approaches to the assessment and analysis of this indicator.

Methodology: When formulating the main theoretical and practical results of the study, a set of general scientific research methods is applied, in particular, methods of comparative analysis and synthesis (for comparison of the human development index of Ukraine with the countries of the world economic space, complex assessment of the level of the creative potential development), systematization (for systematized reflection of the research results), induction and deduction (by studying the system of the indicators of the labor potential assessment and share of creativity in their structure), table and graphic methods (for visualization of the research results).

Purpose of the article: To find out the main reasons that influence the creative potential forming of the society, to estimate the creative potential of Ukraine by the method "Technology, talent, tolerance", to develop the methodology of assessing the creative potential on the basis of systematization of theoretical and methodological approaches and define the place of the creative potential in the indicators system of the assessment criteria of the business entities efficiency as well in the system of the macroeconomic indicators.

Results. A society is an environment in which an individual can fully realize its abilities, constantly increase its own potential. We support S. Sysoyeva that the present-day society requires the innovative thinking from people. The human capital becomes a decisive factor of the social development, an ability of a person to innovation takes on special significance. A capability of an individual to be responsible, make decision independently, possession of the art of persuasion, following the ethical standards, knowledge of foreign languages and the latest information technologies are characteristic features of a modern professional personality. Personal qualities in conditions of the transformational society have long become the key to a

successful professional career. However, the highest level of the creative activity is ability to innovation activity [3]. It's a pity to recognize that fact that it is difficult "to find" creative employees in the labor market; they need to be constantly created, developed and only afterwards, there will arise an opportunity to use them efficiently. That can be achieved due to the implementation of the special individual abilities of the staff-knowledge, skills, experience, mode of behavior, employee morale, leadership, mania for work which is performed, and creativity.

Theoretical and practical researches in the management field prove that qualification; experience and spacious intellect do not guarantee the efficient work of the staff, since they determine only general professional features of an employee and do not allow determining how they will be manifested in the specific production conditions, on a particular post, at a definite enterprise.

In this context, a concept for assessing the competencies of the staff arose, under which, key qualities of the staff must correspond to requirements of the employers, specified post, strategy of the enterprise development. Scientists and practitioners believe that key features of the creative employees are intellectual abilities, professional competence, ingenuity, commitment, independence, ability to creative search and generation of ideas [4].

In the Doctrine of the balanced development "Ukraine-2030", the term "creative work (creativity)" is interpreted as an ability for generation of new ideas and their application by creation of original works of art, cultural product, innovative production activity, scientific discoveries, technical inventions and technological innovations [5].

The ability to be creative and express your own ideas is one of the decisive features of the present-day personality. Creativity in an organic combination with knowledge and skills creates the nature of the intellectual capital, which in set with the human capital form the social capital, and the level of its development characterizes the level of the society development. Each society creates also own cultural capital which revolves around the identity and national values, that is why it is considered in set with the intellectual one, which is a prerequisite to form the creative potential.

Economic result of the creative potential development is manifested in its influence on the business development, generating and stimulating the innovations, increasing the labor productivity, which ultimately will contribute to stable economic growth. Creative economy will favor to increase the income of the employees, the entrepreneurs and the state, the creation of the working places, increase in export earnings, which will promote social integration into the world community, cultural diversity and development of the social creative potential.

In order that the human resources of Ukraine will be competitive in the international labor market, they have to correspond to the following criteria:

1. Have a high level of training in fundamental natural sciences.
2. Have a high professional competency for the relevant specialty.
3. Be an experienced PC user and know the latest software.
4. Be fluent in English.
5. Know and understand international documents and standards.
6. Have basic managerial, legal and economic knowledge.

By first three criteria, Ukraine demonstrates a high level of the human resources competitiveness almost in all age

groups, but by the criteria 4-6, it is demonstrated only by the representatives aged 25–35 years.

World experts prove that contributions in the human capital are the most profitable investments both for an individual and for a society in a whole, income from such investments directly depends on term left before the end of the working age.

We agree with the thought of Yatsun O.M. that in the event if the Ukrainian society cannot consciously and purposefully invest in the development of the human potential, then it will lag behind in economic development from other countries. Investments in the human capital are the most profitable comparing to other types of

investments as well because they determine the integral economic and social effect.

Nowadays, the primary task of education is not only knowledge and skills transfer, but also forming a creative personality [6]. To assess more objectively the creative potential and its influence on the economic development is possible by using the global creativity index, the basis of which is the concept "Technology, talent, tolerance". Each component of the concept is a required prerequisite for prosperity. Availability of all three factors allows providing the innovations and the stable economic development.

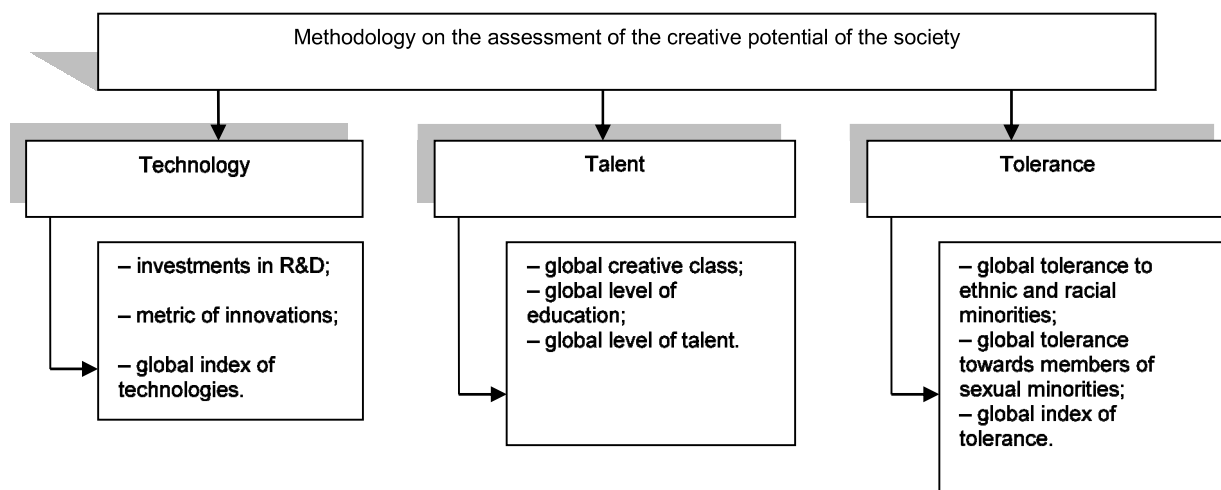

Fig.1. Methodology on the assessment of the creative potential of the society

Source: compiled by the authors based on the estimation approaches of Martin Prosperity Institute.

Mentioned key elements contribute to the formation of a creative society. They emphasize the need to invest in the human resources, disclosure and use of talents, as well as openness of the society, where diversity is welcomed, and creative potential in cultural sense is implemented without obstacles. It is proved by the authors of the theory that opportunities of the economic growth depend namely on the combination of these three key elements, absence or lack of development of any of them constrains economic development and reduces the value of the global index of creativity.

In order to assess the creative potential, the domestic scientists have proposed the methodology, which includes three main indicators:

1. Global Creativity Index. In 2017 comparing to 2015, a decrease in the rating position of Ukraine from the 45th to the 50th place among 127 countries, where the index was calculated, was observed.

In 2015, Australia became the most creative; it is followed by the USA and New Zealand. Ten, the most creative countries of the world, include Canada, Denmark, Finland, Sweden, Iceland, Singapore and the Netherlands. Ukraine in this list takes the 45th place out of 139. Ukraine is followed by Poland, Montenegro and Bulgaria.

2. Global Innovation Index: in 2017 Ukraine had a score of 37,62 points, which put it on the 50th place among

127 countries. By the way, in 2016 it took the 56th place with index 35,7. The leaders in this rating included Switzerland, Sweden, the Netherlands, the USA, Great Britain, Denmark, Singapore, Finland, Germany, and Ireland.

3. Patent activity: a decrease of the position from the 27th place to the 37th in the world is observed [7].

In order to calculate the human development index, expected life expectancy at birth, average and expected duration of training, gross national income per capita are considered. It is 0,743 in Ukraine that puts it on the 84th place among 188 countries and territories. In 2015, Ukraine was in the 81st place. The highest level of the human development in the world was formed by five countries: Norway, Australia, Switzerland, Germany and Denmark. This value reflects the actual state of affairs in the country, on which territory an armed conflict continues and which works hard on modernization of its economic, political and social institutions.

It is also advisable to take into consideration additionally the level of social security, health indicators, cultural development of the population, state of crime, environmental protection, participation of people in decision making.

The values of the mentioned key indicators are given in Table 1.

Table 1. Comparison value of the human development index of Ukraine and neighboring countries according to the results of 2016

Country	Value of the human development index	Rating of the country	Expected life expectancy	Expected number of years for training	GNI per capita by PPP
Ukraine	0,743	84	71,1	15,3	7,361
Poland	0,855	36	77,6	16,4	24,117
Russia	0,804	49	70,3	15,0	23,286
Belarus	0,796	52	71,5	15,7	15,629
Georgia	0,769	70	75,0	13,9	8,856
Turkey	0,767	71	75,5	14,6	18,705
Moldova	0,699	107	71,7	11,8	5,026
Armenia	0,743	84	74,9	12,7	8,189

Source: systematized by the authors based on [8].

As we can see, average life expectancy in Ukraine is noticeably lower than in the neighboring countries (71,1 years), that is lower than in Turkey for 4,4 years. In addition, the indicator of the gross national income per capita is lower – 7,361, at the same time it is 24,117 in Poland. In addition to the above indicators, the analysis should be added with the key indicators of the social

progress. By this indicator, in 2017 Ukraine took the 64th place in the world among 128 countries, and in 2016 it took the 63rd place in the rating with 133 countries of the world. Some data of the rating positions of Ukraine by individual components of the system of the social progress indicators we'll give in table 2.

Table 2. Rating positions of Ukraine by the indicators of social progress in 2017

Indicators	Rating position
Life expectancy at birth	80
Health	114
Access to information	57
Access to basic knowledge	36
Accessibility of advanced education	23
Opportunities for human development	52
Years of higher education	6
Welfare	86
Nutrition	40
Personal security	105
Quality of environment	111
Tolerance	101

Source: systematized by the authors based on [9].

In order to assess the human development index at the regional level in Ukraine, the Cabinet of Ministers has produced "The procedure for calculating of the index of the regional human development", which determines the procedure of its calculation. Main indicators of the assessment are:

1. Long and healthy life which includes the following indicators:

- Average life expectancy at birth, years;
- General coefficient of growth (reduction) of the population per 1000 people of the existing population, permille;
- Mortality rate caused by intentional self-harm per 100 thous of people of the existing population, procantimille.

2. Welfare and decent working conditions, in particular:

- Expenditures of local budgets (taking considerations intergovernmental transfers) per one person, UAH;
- Ratio of the average wages to the minimal one, times;
- Employment level of the registered unemployed.

3. Education which involves the calculation of the following indicators as:

- Net coverage of children aged three-five years by pre-school institutions in percent to the total number of children of the same age;
- Number of graduates of the higher educational institutions of the I-IV accreditation level in percent to the total population aged 25-70 ages [10].

It should be noted that in current conditions, education itself plays a decisive role in the human capital development, since it does not allow it moral aging and encourages

intellectual enrichment through the development of new knowledge, development of qualification, skills in accordance with the requirements of the present. Education has to not only transfer accumulated knowledge, but encourage forming of a creative personality.

It's a pity to recognize the fact that at the present moment, development of the creativity in Ukraine is performed mainly in the form of trainings conducted by various companies. Short-term trainings and courses for the development of the managers' creative abilities have become popular. However, they are not capable to solve the problem, because the development of creative skills is possible only on the continuous base within long period of time.

Application of this technology will allow timely finding out the tendencies of the indicators change of the human development in regions in order to use on time the measures concerning their improvement. In addition, the results of the assessment have to be taken into consideration by planning the economic strategy on the development of Ukraine in conditions of decentralization.

Growth of the competitiveness of the national economy through activation of the activity on the innovation grounds with predominance of not only high technologies, but also increasing the knowledge intensity by production of material and spiritual good, maximal involving of the highly qualified labor staff to economic processes and elaboration of the mechanisms of their capitalization in the innovative and creative activity have to become the main task of the balanced development.

In order to improve the efficient use of the creative potential, it is advisable to take the following measures:

1. Develop an ongoing plan focusing on the following aspects:

- increase in research and development costs up to 1,5 % of GDP;
- establishment of the national system of innovations with the market mechanism;
- creation of the sectoral innovation system for agriculture;
- creation of hi-tech zones;
- stimulation of the development of universities to the world level.

2. State medium-term strategies by the following directions:

- increase in research and development costs up to 2-2,5 % of GDP;
- integration of the national innovation system into the world one;
- establishment and development of the sectoral national innovation systems in all sectors of economy
- creation of hi-tech clusters.

3. Development of the long-term strategy of the innovation development up to 2030 taking into consideration main provisions of the Doctrine "Ukraine-2030", in particular:

- envisage the increase in research and development costs up to 3-3,5 % of GDP;

– stimulate development of the clusters of the world level [5].
In view of the things mentioned, we offer to use the following method of estimating the creative potential of Ukraine (Fig. 2).

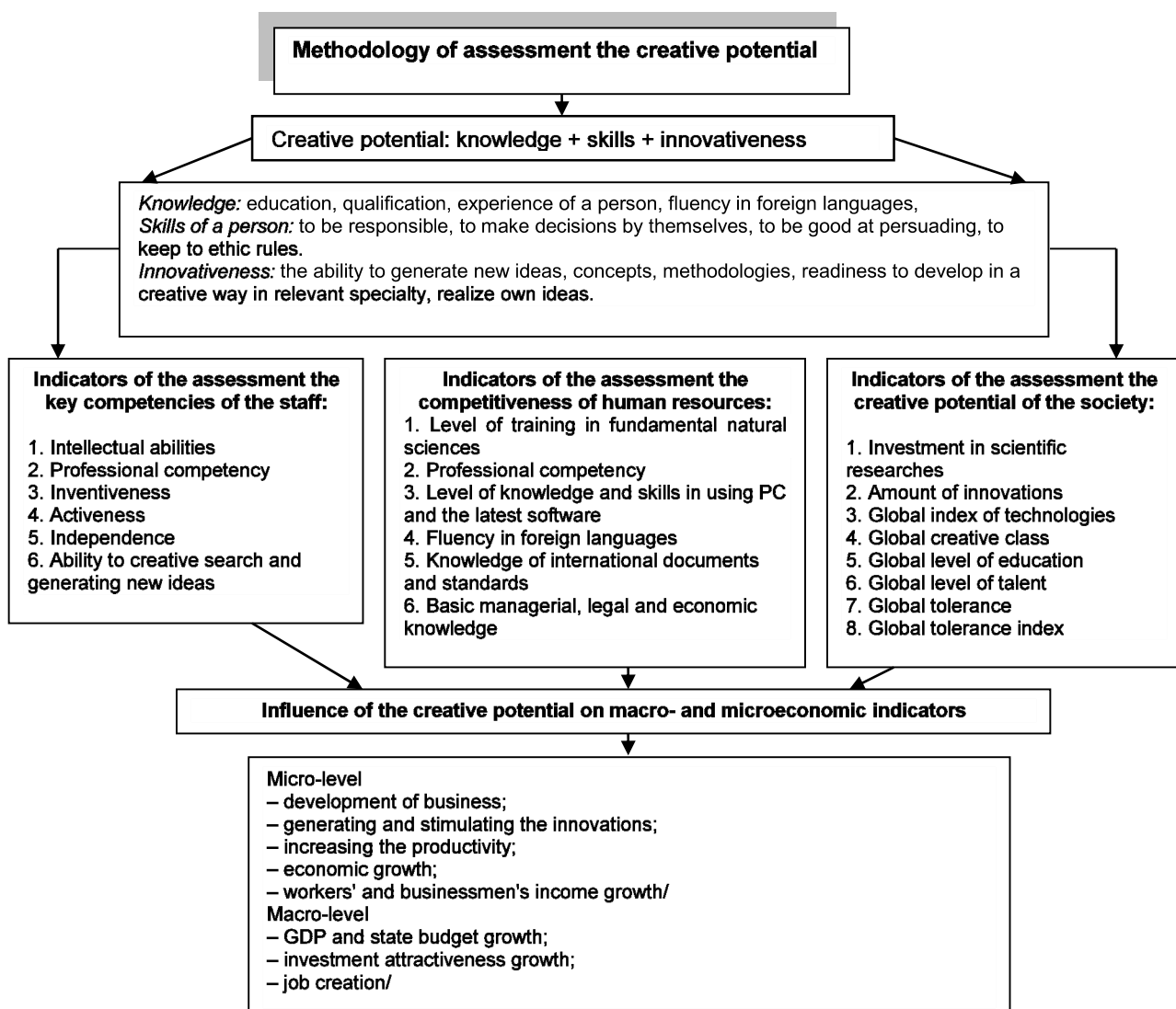

Fig. 2. Methodology of assessment the creative potential

Source: is formed by the author.

Conclusions and discussion. Based on the performed researches we can realize the urgency of the creative potential development in Ukraine, taking into consideration its rating positions in the world. We've stated that positive dynamics can be observed by such indicators as education,

nutrition, access to information. However, the braking factors prevail: population decline, outflow of the highly qualified specialists abroad, and insufficient tolerant attitude to the representatives of other cultures and sexual minorities, weak economic development, insufficient

investment attractiveness, inappropriate state of ecologic safety, health status of population, personal safety. Under such conditions, it is difficult to form the creative abilities and increase the creative potential of the society. Thus, at the state and regional levels, conditions for the legislative, organizational and financial contribution of the initiatives of citizens and enterprises by forming and implementation the creative ideas should be formed.

The suggested methodology of the assessing the creative potential enables to define its role and place in the enterprises' functioning indicators more objectively since the ability to generate innovative ideas and to realize them in practice is the key factor of business success in strongly competitive conditions. It has been proved that the position of the country in the world market is also determined by the increasing the creative potential of economically active population, because it promotes the improvement of situation in the labor market, opens new possibilities for export, favors integration into the world community.

An urgent need in critical thinking of the creative potential, determining its place in the Ukrainian society, economic and political support by development of the creative skills has arisen. In addition, it is necessary to elaborate the strategic and ongoing plan on the implementation of the innovation strategy taking into consideration the world experience and applying in maximal extent all opportunities of the domestic economic, educational and cultural sphere, which is a key to development of the creative society.

Despite considerable scientific achievements of the domestic scholars and practitioners concerning development of the creative potential of the society, the issues relating priority directions of the creative potential development need to be discussed, methodology on its determination has to be improved, as well it is necessary to elaborate the strategic priority tasks as for improvement of the rating positions of

Ukraine by global indexes of the creativity and innovations, and the human development index.

Список використаних джерел:

1. Арзамасова О. В. Методологічні підходи до оцінки креативності кадрового потенціалу суспільства / О.В. Арзамасова // Економічний аналіз: зб. наук. пр.; редкол.: О.В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: ВПЦ Тернопільського нац. економ. ун-ту "Економічна думка", 2016. – Т. 25. – № 1. – С. 95–99.
2. Войтушенко А.А. Розвиток креативного потенціалу колективу як фактор впливу на ефективну роботу підприємства / А.А. Войтушенко, С.Д. Бушуєв // Управління розвитком складних систем, 2017. – № 29. – С. 34–39.
3. Сисоєва С. Суспільство і особистість: гармонізація розвитку / С. Сисоєва // Рідна школа, 2012. – №12. – С. 8–12.
4. Вартанова О.В. Креативний менеджмент як підґрунтя розвитку креативних підприємств / О.В. Вартанова, І.В. Шестер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608741>.
5. Україна-2030. Доктрина збалансованого розвитку / О. Мельничук, Л. Антонюк, О. Гуменна, О. Жилинська. – Львів: Кальварія, 2017. – 164 с.
6. Яцуць О.М. Креативний людський капітал в просторі суспільства знань: економічний аспект / О.М. Яцуць // Соціально-трудові відносини: теорія та практика, 2014. – № 2. – С. 55–60.
7. Soumitra Dutta. The Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World Tenth Edition / Soumitra Dutta, Bruno Lanvin and Sacha Wunsch-Vincent. – Geneva, 2017. – 463 p.
8. Індекс людського розвитку: Україна падає, що робити. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/04/13/623821/>.
9. Позиції України в рейтингу за індексом соціального прогресу 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytingu-za-indeksom-socialnogo-progresu-2017>.
10. Порядок проведення розрахунку індексу регіонального людського розвитку затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017. № 1029. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF/page2>.
11. Харламова Г. Креативність врятує: уроки для України / Г. Харламова, О. Гуменна // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2018. – №1. – С. 76–84. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/11>.

Received: 13/07/2018

1st Revision: 18/11/2018

Accepted: 07/12/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

І. Кичко, д-р екон. наук, доц.,
А. Холодницька, канд. екон. наук, доц.
Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Досліджено теоретичні підходи до визначення креативності та креативного потенціалу України. Визначено основні чинники, що на них впливають. Узагальнено методику оцінки креативного потенціалу суспільства за індикаторами: технологія, талант, толерантність та українська методика оцінки креативного потенціалу. Проведено аналіз індексу людського розвитку України. Оцінено рейтингові позиції України за основними показниками соціального прогресу. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності використання креативного потенціалу України.

Ключові слова: креативний потенціал; креативність; індекс людського розвитку; глобальний індекс креативності; глобальний інноваційний індекс.

И. Кичко, д-р экон. наук, доц.,
А. Холодницкая, канд. экон. наук, доц.
Черниговский национальный технологический университет, Чернигов, Украина

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ

Исследованы теоретические подходы к определению креативности и креативного потенциала Украины. Определены основные факторы, на них влияющие. Обобщена методика оценки креативного потенциала общества по индикаторам: технология, талант, толерантность и украинская методика оценки креативного потенциала. Проведен анализ индекса человеческого развития Украины. Оценены рейтинговые позиции Украины по основным показателям социального прогресса. Предложены меры по повышению эффективности использования креативного потенциала Украины.

Ключевые слова: креативный потенциал; креативность; индекс человеческого развития; глобальный индекс креативности; глобальный инновационный индекс.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Arzamasova, O.V., 2016. Metodolohichni pidkhody do otsinky kreatyvnosti kadrovoho potentsialu suspilstva. Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet; redkol.: O.V. Yaroshchuk (holov. red.) ta in. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu "Ekonomichna dumka", V. 25, 1, pp. 95-99.
2. Voitushenko, A.A. Bushuiev, S.D., 2017. Rozvytok kreatyvnoho potentsialu kolektyvu yak faktor vplyvu na efektyvnu robotu pidpriemstva. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system, 29S, pp. 34-39.
3. Sysoieva S., 2012. Suspilstvo i osobystist: harmonizatsiia rozvytku. Ridna shkola, 12, pp. 8-12.
4. Vartanova O.V., Shester I.V., 2013. Kreatyvnyi menedzhment yak pidhruntia rozvytku kreatyvnykh pratsivnykiv pidpriemstva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608741>

5. Melnychuk O., Antoniuk L., Humenna O., Zhylynska O., 2017. Ukraina-2030. Doktryna zbalansovanoho rozvytku/ kolektyv avtoriv. – Lviv: Kalvariia, 164 p.
6. Yatsun O.M., 2014. Kreatyvnyi liudskyi kapital v prostori suspilstva znan: ekonomichniy aspekt. Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka, 2, pp. 55-60.
7. Soumitra Dutta, Bruno Lanvin and Sacha Wunsch-Vincent, 2017. The Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World Tenth Edition. – Geneva, 463 p.
8. Indeks liudskoho rozvytku: Ukraina padaie, shcho robyty, 2017. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/04/13/623821/>
9. Pozyttsii Ukrainy v reytynhu za indeksom sotsialnoho prohresu 2017, 1.04.2017. Available at: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytingu-za-indeksom-socialnogo-progresu-2017>
10. The Cabinet of Ministers of Ukraine (20.12.2017). *Postanova KMU vid 20.12.2017№ 1029 "Porядок provedennia rozrakhunku indeksu rehionalnogo liudskoho rozvytku zatverdzhenyi"*. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF/page2>
11. Kharlamova, G., Humenna O., 2018. Kreatyvnyi vriatue: uroky dlia Ukrainy. Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 1(196), pp. 76-84. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/11>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2019; 1(202): 34-42

УДК 336.64+336.66+658.152+519.23

JEL classification: C100, G300, G320, L660

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/5>

Г. Роганова, канд. екон. наук, стар. викл.

ORCID ID 0000-0003-3758-9675

Національний університет харчових технологій, Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДО МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Проведено аналіз класичних методів оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємств. Визначено характеристики статистичних показників грошових потоків на етапі аналізу ефективності управління ними. У процесі їхньої реалізації запропоновано підвищити якість оцінки за рахунок впровадження показників статистичного аналізу. Завдяки цьому забезпечується отримання якісної та всебічної оцінки синхронності формування (витрачання) грошових потоків у часі.

Ключові слова: статистика, метод, аналіз, ефективність управління, грошові потоки.

Вступ. В сучасних умовах підприємницької діяльності вітчимизняні підприємства можуть мати гарні перспективи подальшого розвитку лише у випадку, якщо належним чином контролюють свої грошові потоки, щоб бути в змозі здійснювати платежі за кредитами та податками, сплачувати заробітну плату працівникам, розраховуватися з постачальниками, мати вільні ресурси на інвестування. Наявність достатнього та своєчасно обсягу грошових коштів дозволить керівництву ефективно реагувати на всю невизначеність зовнішнього середовища для забезпечення поточної та перспективної платоспроможності підприємства. Інакше, навіть маючи вигідну бізнес-модель, підприємство може опинитися на межі банкрутства у зв'язку з неефективним механізмом аналізу та подальшого управління грошовими потоками [1; 2, 319].

Достовірні та своєчасні данні щодо руху грошових потоків підприємств необхідні для здійснення їх якісного аналізу з метою формування механізму ефективного управління ними. Такий механізм передбачає синхронізацію та збалансування обсягів надходжень і витрат потоків, підтримку достатнього рівня ліквідності та платоспроможності та раціональне використання грошових потоків підприємств. Класичні методи фінансового аналізу (горизонтальний, вертикальний, порівняльний, коефіцієнтний, інтегральний) є у комплексі досить інформативними, але їм притаманні деякі недоліки. Одним з проблемних місць класичних методів аналізу є неможливість отримання всебічного якісного та достовірного аналізу стану та руху грошових потоків у зв'язку з відмінностями в кінцевих результатах. Таким чином, механізм аналізу ефективності управління грошовими потоками вимагає додаткових інструментів оцінки.

Огляд літератури. Найбільш повним, на нашу думку, є визначення грошових потоків, яке надає автор роботи [3, с. 16]: грошові потоки – основний чинник впливу на фінансову стабільність та стійкість підприємства, вну-

трішне джерело фінансування, індикатор кредитоспроможності та платоспроможності підприємств, засіб взаємоузгодженості потенційних потреб із можливостями підприємства. Необхідність та доцільність постійного контролю обсягів та руху грошових потоків, їх оптимізації обґрунтовано у роботі [4]. Автори роботи [5] наголошують на важливості дослідження співвідношень між змінами грошових потоків та змінами фінансових показників підприємств та напрямками взаємовідносин між квартальними змінами позицій грошового потоку та твердими фінансовими показниками. Значний внесок до аналізу грошових потоків українських підприємств зроблено авторами монографії [6], де всебічно досліджуються фінансові коефіцієнти ефективності грошових потоків. Питаннями формалізації взаємозв'язку між розміром грошових потоків, які спрямовуються у фонд відшкодування, нормою економічної амортизації і ставкою доходності на капітал займалися автори [7] шляхом використання методів прямої капіталізації і дисконтування грошових потоків. Дослідження механізмів управління грошовими потоками в умовах ризиків та невизначеності розглядаються здебільшого у контексті аналізу грошових потоків інвестиційних проєктів [8-10].

Перелічені праці вчених-фінансистів досліджують проблеми управління грошовими потоками в теоретичному та узагальнюючому аспектах, деякі містять розробку механізмів або моделей впливу різних факторів на формування та ефективність управління грошовими потоками. Серед них привертають увагу роботи, де використовується багаторівнева модель чуттєвості грошових потоків до кризи ліквідності [11] або вплив нераціональної структури капіталу на формування грошових потоків [12] та інвестицій підприємств з визначенням рівня їх чуттєвості [13]. Навпаки від останнього, автор статті [14] досліджує вплив грошового потоку на швидкість формування оптимальної структури капіталу, де зазначений

вплив полягає у збільшенні трансакційних витрат підприємства, включаючи інформаційні витрати, витрати на переговори та моніторинг. Багато праць науковців присвячено виявленню взаємозв'язку ефективності управління грошовими потоками з рівнем платоспроможності підприємства та ймовірністю його банкрутства [15-16]. Бракує праць, предметом наукового пошуку яких є застосування статистичного методу аналізу ефективності грошових потоків підприємства.

Методологія дослідження. Теоретично-методологічною основою статті є фундаментальні положення фінансової науки у сфері управління грошовими потоками підприємств. Під час виконання дослідження застосовано наступні загальнонаукові та спеціальні методи:

- аналізу та синтезу для попереднього аналізу з постановки проблеми, визначення цілей, гіпотез і недоліків; планування впровадження механізму статистичного аналізу грошових потоків у загальну методику їх аналізу; для дослідження особливостей різних методів аналізу грошових потоків залежно від специфіки діяльності;

- аналогій та порівняльного співставлення – для визначення характеристик, виявлення недоліків різноманітних методів аналізу грошових потоків на підприємствах харчової галузі;

- критичного аналізу існуючих методів аналізу ефективності грошових потоків підприємств та запропонованих статистичних показників оцінки грошових потоків;

- метод декомпозиції – для декомпозиції механізму оцінки ефективності управління грошовими потоками, який включає дослідження існуючих методів аналізу, розробку методу оцінки ефективності грошових потоків у

часі за допомогою статистичних показників; деталізації та співставлення етапів механізму оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємства застосуванням аналітичних методів;

- статистичного аналізу – для визначення рівня ефективності управління грошовими потоками підприємств.

Мета статті – наукове обґрунтування необхідності впровадження статистичних показників до методики оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємств. Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі наукові завдання:

1. Провести аналіз класичних методів оцінки грошових потоків, виявити їх переваги та недоліки.

2. Визначити основні етапи оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємств.

3. Обґрунтувати необхідність доповнення статистичними показниками методику аналізу грошових потоків для підвищення якості управлінських рішень.

Основні результати. Основні етапи аналізу ефективності управління грошовими потоками передбачають (рис. 1): збір та обробку даних, визначення чинників та ризиків, аналіз грошових потоків попереднього періоду, визначення бюджету фінансових ресурсів та потреб грошових коштів, складання бюджету інвестицій, контроль руху. На кожному етапі аналізу використовуються окремі методи фінансового аналізу. У процесі їхньої реалізації пропонуємо підвищити якість аналізу грошових потоків за рахунок розширення переліку статистичних показників аналізу грошових потоків.

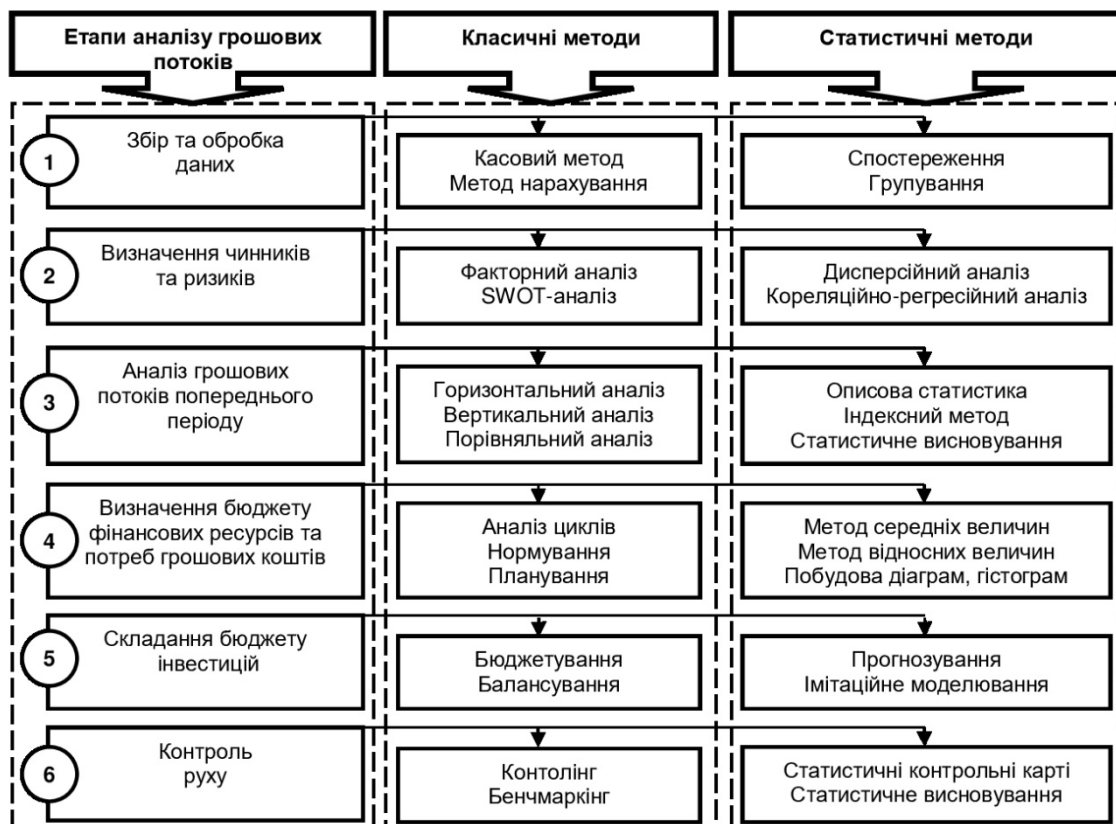

Рис. 1. Співставлення класичних та виокремлених статистичних методів аналізу етапам оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємств

Джерело: складено автором.

Класична теорія фінансового аналізу передбачає застосування показників дисперсії, стандартного відхилення, коефіцієнтів варіації та кореляції при оцінці рівномірності та синхронності грошових потоків [6]. Здійснимо розширення переліку таких показників та апробуємо їх на прикладі таких підприємств концерну "Рошен", як "Київська кондитерська фабрика" (далі – "ККФ"), "Винницька

кондитерська фабрика" ("ВКФ") та "Кременчуцька кондитерська фабрика" ("КрКФ"). Статистичну оцінку грошових потоків здійснено за допомогою показників загальної теорії статистики, детально розглянутих у роботах [6, 88; 17]. Запропоновані у роботах показники загальної статистики було адаптовано до аналізу грошових потоків досліджуваних підприємств на основі даних їх річної фінансової звітності за 2012–2017 роки [18] (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика статистичних показників грошових потоків

Показник	Позначення, динаміка	Характеристика	Розрахунок
Середнє лінійне відхилення, грошових одиниць (далі – г.о.)	$\overline{\Gamma\Pi}$, зменшення	Показує середнє із абсолютних значень грошових потоків ($\Gamma\Pi$)	$\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \Gamma\Pi_i - \overline{\Gamma\Pi} $
Рівномірність надходження або витрачання грошей (середнє квадратичне або стандартне відхилення), г.о.	σ_i , зменшення	Показує розсіювання фактичних значень грошових потоків від середньої їх величини або рівномірності їх формування (надходження, витрачання) у часі	$\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\Gamma\Pi_i - \overline{\Gamma\Pi})^2}$
Коефіцієнт варіації або нерівномірності, %	V_i , зменшення	Відносна величина, що служить для характеристики коливання (мінливості) ознаки: слабка мінливість – $V_i < 10\%$; середня – V_i змінюється від 11 до 23 %; значна – $V_i > 23\%$	$\frac{\sigma_i}{\overline{\Gamma\Pi}}$
Коефіцієнт рівномірності, %	K_{Ri} , збільшення	Характеризує кількісну однорідність сукупності значень грошових потоків, де критичне значення дорівнює 77 %, оптимальне – перевищує 95 %	$100 - V_i$
Розмах варіації, г.о.	R_i , зменшення	Характеризує межі, у яких змінюються величини грошових потоків	$\max \Gamma\Pi_i - \min \Gamma\Pi_i$
Семіквадратичне позитивне відхилення, г.о.	SSV_i^+ , збільшення	Збільшення показника показує більш ефективну (дохідну) стратегію управління грошовими потоками	$\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \Gamma\Pi_i \cdot (\Gamma\Pi_i - \overline{\Gamma\Pi})^2}$, $\Gamma\Pi_i = 1$, якщо $\Gamma\Pi_i > \overline{\Gamma\Pi}$; $\Gamma\Pi_i = 0$, якщо $\Gamma\Pi_i \leq \overline{\Gamma\Pi}$
Семіквадратичне негативне відхилення, г.о.	SSV_i^- , зменшення	Збільшення показника показує більш ризиковану (витратну) стратегію управління грошовими потоками	$\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \Gamma\Pi_i \cdot (\Gamma\Pi_i - \overline{\Gamma\Pi})^2}$, $\Gamma\Pi_i = 1$, якщо $\Gamma\Pi_i \leq \overline{\Gamma\Pi}$; $\Gamma\Pi_i = 0$, якщо $\Gamma\Pi_i > \overline{\Gamma\Pi}$
Коефіцієнт ризику	K_R , зменшення	показує, у скільки разів можливі середні витрачання можуть перевищити можливі додаткові надходження	$K_R = \frac{SSV_i^-}{SSV_i^+}$
Коефіцієнт семіваріації, %	$K_{Si}^{+/-}$, зменшення	дає відносну оцінку мінливості значень показників, вищих (або нижчих) середнього значення, навколо середнього значення показника. Розрахунок додатного коефіцієнта семіваріації дає середню оцінку сприятливих відхилень від середнього значення	$\frac{SSV_i^+}{\overline{\Gamma\Pi}}$ та $\frac{SSV_i^-}{\overline{\Gamma\Pi}}$
Коефіцієнт кореляції додатних (ДГП) та витратних (ВГП) грошових потоків	K_K , збільшення	Характеризує міру лінійної залежності додатних (вхідних) та витратних (вихідних) грошових потоків	$K_K = \sum_{i=1}^n \left(\frac{\Delta\Gamma\Pi_i - \overline{\Delta\Gamma\Pi}}{\sigma_{\Delta\Gamma\Pi}} \right) \times \left(\frac{\Delta\Gamma\Pi_i - \overline{\Delta\Gamma\Pi}}{\sigma_{\Delta\Gamma\Pi}} \right)$

Джерело: складено автором на основі [3], [6], [17].

Визначимо рівень мінливості додатних та витратних грошових потоків підприємства в розрізі видів діяльності та в цілому по трьом підприємствам кондитерської корпорації "Рошен" (табл. 2–4), таких, що розташовані на території України, за допомогою показників, наведених у табл. 1. Аналіз мінливості грошових потоків від фінансової діяльності для "ККФ" та "КрКФ" практично не має сенсу, оскільки наявність руху коштів з такої діяльності тільки спостерігається лише у 2016–2017 роках.

Коефіцієнт варіації зазначених у табл. 2 грошових потоків ККФ за щорічними даними з 2012 по 2017 роки пе-

ревищує нормативні 23 %, що свідчить про значну мінливість грошових потоків відповідно до шкали оцінки. Найменшу мінливість має витратний грошовий потік підприємства від операційної діяльності (30,4 %), найбільш мінливими є грошові потоки від інвестиційної діяльності (додатний – 101,9 % та 113,9 – витратний). У цілому по підприємству сукупні грошові потоки мають мінливість на рівні 37,1–37,2 % (додатний і витратний, відповідно).

Найменше значення коефіцієнта семіваріації спостерігається для витратного грошового потоку від операційної діяльності – 24,4 %, найбільше – для витратного грошового потоку від інвестиційної діяльності – 97,12 %.

Таблиця 2. Статистична оцінка грошових потоків "ККФ"

Показник		Грошові потоки*, ($a_i, i = \overline{1, m}$)							
1. Вхідні дані відповідно до фінансової звітності підприємства, тис. грн									
Досліджуван- ний період, ($a_j, j = \overline{1, n}$), тис.грн		ДГПс	ВГПс	ДГПо	ВГПо	ДГПі	ВГПі	ДГПф	ВГПф
	2012	925000	924978	924758	747966	242	177012	0	0
	2013	640312	640328	639905	611307	407	29021	0	0
	2014	379368	379347	363671	371091	15697	8256	0	0
	2015	384991	384819	322377	381304	62614	3515	0	0
	2016	359753	359843	317599	337318	42154	22525	0	0
	2017	550399	543806	365578	465243	13071	78563	171750	0
2. Характеристика статистичних показників грошових потоків									
$\bar{a}$, тис.грн		539971	538854	488981	485705	22364	53149	28625	0
σ_i , тис.грн		200298	200261	223882	147778	22782	60535	64007	0
V_i , %		37,1	37,2	45,8	30,4	101,9	113,9	223,6	-
K_{Ri} , %		62,9	62,8	54,2	69,6	-1,9	-13,9	-123,6	-
R_i , тис.грн		565247	565135	607159	410648	62372	173497	171750	0
SSV_i^+ , тис.грн		229801	230517	326098	205617	31715	89409	143125	-
SSV_i^- , тис.грн		95621	94993	74187	53894	8300	19363	12801	-
K_R		0,42	0,41	0,23	0,26	0,26	0,22	0,09	-
K_{Si}^+ , %		42,6	42,8	66,7	42,3	141,8	168,2	500,0	-
K_{Si}^- , %		17,7	17,6	15,2	11,1	37,1	36,4	44,7	-
K_K		1,000		0,972		-0,574		-	

* **Скорочення:** Сукупний додатний грошовий потік – ДГПс; сукупний витратний грошовий потік – ВГПс; додатний грошовий потік від операційної діяльності – ДГПо; витратний грошовий потік в результаті операційної діяльності – ВГПо; додатний грошовий потік від інвестиційної діяльності – ДГПі; витратний грошовий потік від інвестиційної діяльності – ВГПі; додатний грошовий потік від фінансової діяльності – ДГПф; витратний грошовий потік від фінансової діяльності – ВГПф.

Джерело: складено на основі джерел [18, 3, 6, 7].

Такі досить високі значення коефіцієнтів варіації та семіваріації виникають внаслідок негативних зменшень абсолютних величин розмірів грошових потоків "ККФ" протягом 2012–2017 рр: від операційної діяльності додатного потоку у 2,5 раза або на 559180 тис. грн, витратного – у 1,6 раза або на 282723 тис. грн; від інвестиційної діяльності витратного потоку у 2,3 раза або на 98449 тис. грн. Додатний грошовий потік від інвестиційної діяльності позитивно збільшився у 54 рази або на 12829 тис. грн. Балансування грошових потоків у 2017 р. відбулося за

рахунок появи додатного грошового потоку від фінансової діяльності у розмірі 171750 тис. грн (уперше протягом досліджуваного періоду). В цілому, це призвело до зменшення сукупного додатного та витратного грошових потоків приблизно в 1,7 раза або на 374601 та 381172 тис. грн, відповідно. Висока тіснота зв'язку за коефіцієнтом кореляції 0,97 свідчить про збалансованість грошових потоків від операційної діяльності підприємства. У табл. 3 наведено характеристику статистичних показників для "ВКФ".

Таблиця 3. Статистична оцінка грошових потоків "ВКФ"

Показник		Грошові потоки*, ($a_i, i = \overline{1, m}$)							
1. Вхідні данні відповідно до фінансової звітності підприємства, тис. грн									
		ДГПс	ВГПс	ДГПо	ВГПо	ДГПі	ВГПі	ДГПф	ВГПф
Досліджуваний період, ($a_j, j = \overline{1, n}$) тис.грн	2012	1526867	1526746	1521104	653485	680	873261	5083	0
	2013	1837857	1837942	1005790	882118	66	955823	832001	1
	2014	1138251	1138377	678857	613264	218234	525113	241160	0
	2015	4132430	4132032	253040	736800	582696	2089501	3296694	1305731
	2016	1049495	1049739	1013811	779585	7807	270154	27877	0
	2017	953205	953372	948751	843217	4454	110155	0	0
2. Характеристика статистичних показників грошових потоків									
$\bar{a}$, тис. грн		1773018	1773035	903559	751412	135656	804001	733803	217622
σ_i , тис.грн		1097735	1097538	382901	95911	214797	648659	1182411	486617
V_i , %		61,9	61,9	42,4	12,8	158,3	80,7	161,1	223,6
K_{Ri} , %		38,1	38,1	57,6	87,2	-58,3	19,3	-61,1	-123,6
R_i , тис.грн		3179225	3178660	1268064	268854	582630	1979346	3296694	1305731
SSV_i^+ , тис.грн		1668986	1668694	318595	93641	321453	748411	1813568	1088109
SSV_i^- , тис.грн		322015	321952	344117	56655	66221	306267	336389	97323
K_R		0,19	0,19	1,08	0,61	0,21	0,41	0,19	0,09
K_{SI}^+ , %		94,1	94,1	35,3	12,5	237,0	93,1	247,1	500,0
K_{SI}^- , %		18,2	18,2	38,1	7,5	48,8	38,1	45,8	44,7
K_K		0.982		0.003		0.815		0.969	

Джерело: складено на основі джерел [18, 3, 6, 7].

Коефіцієнт варіації грошових потоків "ВКФ" за аналогічний період також перевищує 23 %, що негативно характеризує рівень мінливості грошових потоків. Виключення становить лише витратний грошовий потік від операційної діяльності, за якою коефіцієнт варіації

становить 12,8 %. Найменше значення коефіцієнта семіваріації спостерігається для витратного грошового потоку від операційної діяльності – 7,5 %, найбільше – для витратного грошового потоку від фінансової діяльності – 500, %.

В цілому по підприємству сукупні грошові потоки мають досить високу мінливість на рівні 61,9 % здебільшого за рахунок значної варіативності доходів фінансової діяльності та скорочення обсягу сукупних грошових потоків у 1,6 раза протягом 2012–2017 років. Позитивно можна оцінити значення коефіцієнта ризику сукупних грошових потоків – 0,19. Порівняння показників "ККФ" та "ВКФ" свідчить про меншу мінливість грошових потоків

від операційної діяльності у "ВКФ" у зв'язку з застосуванням більш ефективної політики витрачання грошових потоків. Водночас коефіцієнт кореляції грошових потоків від операційної діяльності у "ВКФ" на рівні 0,003 свідчить про незбалансованість потоків коштів за обсягами. Це підтверджує і перевищення коефіцієнта від'ємної семіваріації над додатною. Табл. 4 містить статистичну оцінку грошових потоків "КрКФ".

Таблиця 4. Статистична оцінка грошових потоків "КрКФ"

Показник		Грошові потоки*, ($a_i, i = \overline{1, m}$)							
1. Вхідні данні відповідно до фінансової звітності підприємства, тис. грн.									
		ДГПс	ВГПс	ДГПо	ВГПо	ДГПі	ВГПі	ДГПф	ВГПф
Досліджуваний період, ($a_j, j = \overline{1, n}$)	2012	262356	262377	261741	206318	615	56059	0	0
	2013	189814	189809	189810	185544	4	4265	0	0
	2014	164904	164956	156864	162780	8040	2176	0	0
	2015	180516	180497	180244	175643	272	4854	0	0
	2016	404396	404416	233984	183267	20412	221149	150000	0
	2017	293665	293667	293234	234508	431	59146	0	13
2. Характеристика статистичних показників грошових потоків									
$\bar{a}$, тис. грн		249275	249287	219313	191343	4962	57942	25000	2
σ_i , тис. грн		83253	83254	47917	23269	7463	76867	55902	5
V_i , %		33,4	33,4	21,8	12,2	150,4	132,7	223,6	223,6
K_{Ri} , %		66,6	66,6	78,2	87,8	-50,4	-32,7	-123,6	-123,6
R_i , тис. грн		239492	239460	136370	71728	20408	218973	150000	13
SSV_i^+ , тис. грн		93460	93463	49932	32307	4637	115408	25000	2
SSV_i^- , тис. грн		41341	41341	26450	8519	7877	23469	125000	11
K_R		0,44	0,44	0,53	0,26	1,70	0,20	5,00	5,00
K_{Si}^+ , %		37,5	37,5	22,8	16,9	93,4	199,2	100,0	100,0
K_{Si}^- , %		16,6	16,6	12,1	4,5	158,7	40,5	500,0	500,0
K_K		1,000		0,938		0,833		-0,200	

Джерело: складено на основі джерел [18, 3, 6, 7].

Коефіцієнт варіації сукупних грошових потоків "КрКФ" перевищує нормативне значення і становить 33,4 %, хоча і є найкращим серед досліджуваних підприємств. Відповідно до цього і коефіцієнти семіваріації сформувався на найнижчому рівні 37,5 % та 16,6 %. Позитивно можна оцінити ефективність операційної діяльності, де коефіцієнт варіації дорівнює 21,8 та 12,2 відповідно до додатного та витратного грошових потоків. За інвестицій-

ної та фінансової діяльності спостерігається незбалансованість обсягів грошових потоків у часі, що й підтверджується розрахованими статистичними показниками.

Для демонстрації доцільності застосування статистичного аналізу до оцінювання ефективності управління грошовими потоками у табл. 5 наведено розрахунок частки додатних та витратних грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності у сукупних грошових потоках досліджуваних підприємств.

Таблиця 5. Частка грошових потоків за видами діяльності у сукупних грошових потоках підприємств**

Рік дослідження	Частка у ДГПс, %			Частка у ВГПс, %		
	ДГПо	ДГПі	ДГПф	ВГПо	ВГПі	ВГПф
"ККФ"						
2012	99,97	0,03	0,00	80,86	19,14	0,00
2013	99,94	0,06	0,00	95,47	4,53	0,00
2014	95,86	4,14	0,00	97,82	2,18	0,00
2015	83,74	16,26	0,00	99,09	0,91	0,00
2016	88,28	11,72	0,00	93,74	6,26	0,00
2017	66,42	2,37	31,20	85,55	14,45	0,00
"ВКФ"						
2012	99,62	0,04	0,33	42,80	57,20	0,00
2013	54,73	0,00	45,27	47,99	52,01	0,00
2014	59,64	19,17	21,19	53,87	46,13	0,00
2015	6,12	14,10	79,78	17,83	50,57	31,60
2016	96,60	0,74	2,66	74,26	25,74	0,00
2017	99,53	0,47	0,00	88,45	11,55	0,00
"КрКФ"						
2012	99,77	0,23	0,00	78,63	21,37	0,00
2013	100,00	0,00	0,00	97,75	2,25	0,00
2014	95,12	4,88	0,00	98,68	1,32	0,00
2015	99,85	0,15	0,00	97,31	2,69	0,00
2016	57,86	5,05	37,09	45,32	54,68	0,00
2017	99,85	0,15	0,00	79,86	20,14	0,00

** Розраховано на основі джерела [18].

Серед досліджуваних підприємств найбільші за обсягом сукупні грошові потоки спостерігаються у "ВКФ", найменші – у "КрКФ". Найбільший серед досліджуваних підприємств коефіцієнт варіації сукупних грошових потоків формується за рахунок незбалансованих сукупних грошових потоків в розрізі усіх видів діяльності. Так, найбільшу часту в структурі додатних сукупних грошових потоків "ВКФ" на рівні 96-99 % займає операційна діяльність у 2012, 2016-2017 роках. Інша ситуація спостерігається у 2015 р., де додатний потік формується переважно за рахунок фінансової діяльності, частка якого 79 % 2013-2014 рр. характеризуються часткою доходів від операційної діяльності на рівні 55-60 %, від фінансової у розмірі 21-45 % додатного сукупного грошового потоку.

Додатні сукупні грошові потоки формуються у "ККФ" переважно за рахунок грошових потоків від операційної діяльності, причому часта доходів від операційної діяльності постійно зменшується з 99 % у 2012 р. до 66 % у 2017 р. за рахунок активізації інвестиційної діяльності в 2015-2016 рр. (12-16 %) та фінансової в 2017 р (31 %).

Найбільш стабільною і передбачуваною є структура як додатного, так і витратного грошових потоків у "КрКФ", частка доходів операційної діяльності яких протягом 2012-2015, 2017 рр. становить 95-100 % та 78-97 %, відповідно. Виділяється структура грошових потоків 2016 р., де спостерігається майже 70-тивідсоткове фінансування витрат інвестиційної діяльності у розмірі 221149 тис. грн (з часткою 54,68 %) за рахунок додатних грошових потоків від фінансової діяльності – 150000 тис. грн (частка 37,09 %).

Таким чином, підсумовуючи, у табл. 6 охарактеризуємо граничні значення досліджуваних статистичних показників та їх динаміку, відповідно до яких пропонуємо управління грошовими потоками визначати як: ефективне, недостатньо ефективне, неефективне та вкрай неефективне. Зрозуміло, що запропоновані критерії оцінювання ефективності управління грошовими потоками для забезпечення всебічної якісної оцінки слід використовувати поряд з коефіцієнтним аналізом та за щомісячними (щодокадними, щотижневими) даними.

Таблиця 6. Визначення рівня ефективності управління грошовими потоками підприємства

Статистичні показники, позначення	Ефективне управління	Недостатньо ефективне управління	Неефективне управління	Вкрай неефективне управління
Коефіцієнт варіації або нерівномірності (V_i), %	$V_i < 10$ %; ↓ до 5 %	$V_i < 10$ %; ↑ до 10 %	$10 \% < V_i < 23$ %; ↓ до 10 %	$V_i > 23$ %; ↑ до 95 %
Коефіцієнт рівномірності (K_{Ri}), %	$K_{Ri} > 90$ %; ↑ 95 %	$K_{Ri} > 90$ %; ↓ до 90 %	$77 \% < K_{Ri} < 90$ %; ↑ 90 %	$K_{Ri} < 77$ %; ↓ до 5 % і нижче
Семіквадратичне позитивне відхилення (SSV_i^+), г.о.	$SSV_{ДГП}^+ > SSV_{ВГП}^+$; ↑ ($SSV_{ДГП}^+ - SSV_{ВГП}^+$)	$SSV_{ДГП}^+ > SSV_{ВГП}^+$; ↓ ($SSV_{ДГП}^+ - SSV_{ВГП}^+$)	$SSV_{ВГП}^+ > SSV_{ДГП}^+$; ↓ ($SSV_{ВГП}^+ - SSV_{ДГП}^+$)	$SSV_{ВГП}^+ > SSV_{ДГП}^+$; ↑ ($SSV_{ВГП}^+ - SSV_{ДГП}^+$)
Семіквадратичне негативне відхилення (SSV_i^-), г.о.	$SSV_{ВГП}^- > SSV_{ДГП}^-$; ↑ ($SSV_{ВГП}^- - SSV_{ДГП}^-$)	$SSV_{ВГП}^- > SSV_{ДГП}^-$; ↓ ($SSV_{ВГП}^- - SSV_{ДГП}^-$)	$SSV_{ДГП}^- > SSV_{ВГП}^-$; ↓ ($SSV_{ДГП}^- - SSV_{ВГП}^-$)	$SSV_{ДГП}^- > SSV_{ВГП}^-$; ↑ ($SSV_{ДГП}^- - SSV_{ВГП}^-$)
Коефіцієнт ризику (K_R)	$K_R < 25$ %; ↓ до 0 %	$K_R < 25$ %; ↑ до 25 %	$25 \% < K_R < 75$ %; ↓ до 25 %	$K_R > 75$ %; ↑ до 100 %
Коефіцієнт семіваріації за позитивним семіквадратичним відхиленням (K_{Si}^+), %	$\frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП} > \frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП}$; ↑ ($\frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП} - \frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП}$)	$\frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП} > \frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП}$; ↓ ($\frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП} - \frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП}$)	$\frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП} > \frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП}$; ↓ ($\frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП} - \frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП}$)	$\frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП} > \frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП}$; ↑ ($\frac{SSV_{ВГП}^+}{ГП} - \frac{SSV_{ДГП}^+}{ГП}$)
Коефіцієнт семіваріації за негативним семіквадратичним відхиленням (K_{Si}^-), %	$\frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП} > \frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП}$; ↑ ($\frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП} - \frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП}$)	$\frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП} > \frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП}$; ↓ ($\frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП} - \frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП}$)	$\frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП} > \frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП}$; ↓ ($\frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП} - \frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП}$)	$\frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП} > \frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП}$; ↑ ($\frac{SSV_{ДГП}^-}{ГП} - \frac{SSV_{ВГП}^-}{ГП}$)
Коефіцієнт кореляції ДГП ВГП	0,7-0,9; ↑ до 1	0,5-0,7; ↓ до 0,5	0,5-0,3; ↑ до 0,5	0,1-0,3; ↓ до 0

Джерело: власна розробка.

SWOT-аналіз. Дослідження сучасної практики аналізу грошових потоків дозволяє стверджувати про те, що здебільшого такий аналіз базується на використанні класичних методів фінансового аналізу: а) горизонтальний, б) вертикальний, в) порівняльний; г) коефіцієнтний. Недоліками таких методів аналізу відповідно до зазначених видів є: а) можливість маніпулювання результатами аналізу за рахунок чуттєвості аналізу до вибору базового періоду; б) неможливість визначення стану та рівня ефективності управління грошовими потоками; в) складність оцінювання монополій або унікальних компаній; г) складність визначення ризику банкрутства підприємства та

рівня фінансової надійності; труднощі формулювання однозначних висновків щодо змін стану грошових потоків за рахунок нерівномірної зміни в часі великої кількості коефіцієнтів, які не завжди мають нормативні значення.

Звісно, застосування запропонованих статистичних показників аналізу грошових коштів також має складності у використанні, як наслідок, і недоліки. Саме тому, застосуємо SWOT-аналіз; результати загального SWOT-аналізу відобразимо у табл. 7 (стандартна матриця), комплексна матриця SWOT-аналізу наведена у табл. 8.

Таблиця 7. Загальний SWOT – аналіз застосування статистичних показників аналізу грошових потоків

Сильні сторони	Слабкі сторони
Забезпечення цілісного механізму аналізу потоків	Трудомісткість та деяка неоднозначність у частині інтерпретації результатів аналізу з т.з. фінансів
Виявлення надлишку (нестачі) грошових потоків за видами діяльності.	Складність отримання достовірної та оперативної інформації щодо руху коштів із зовнішніх джерел
Виявлення щільності зв'язку між окремими видами грошових потоків	
Можливості	Загрози
Планування та контроль формування та розподілу грошових потоків підприємств за обсягами у часі	Окремо від класичних методів не є інформативним щодо кількісного вимірювання грошових потоків
Прогнозування перспектив платоспроможності підприємств у найближчому майбутньому	Спостереження результатів порівняльного аналізу підприємств, різних за розміром, галуззю, унікальністю, ін.

Джерело: власна розробка.

Методологія побудови комплексної матриці SWOT-аналізу (табл. 7) базується на формуванні чотирьох квадрантів: "СiМ" (сильні сторони та можливості), "СiЗ" (сильні сторони та загрози), "СлМ" (слабкі сторони та можливості), "СлЗ" (слабкі сторони та загрози).

Таблиця 8. Комплексний SWOT – аналіз застосування статистичних показників аналізу грошових потоків

		Можливості		Загрози	
		Планування та контроль формування та розподілу грошових потоків підприємств за обсягами у часі	Прогнозування перспектив платоспроможності підприємств у найближчому майбутньому	Окремо від класичних методів фінансового аналізу не є інформативним щодо кількісного вимірювання грошових потоків	Спотворення результатів порівняльного аналізу підприємств, різних за розміром, галуззю, унікальністю, ін.
Сильні сторони		"СiМ"		"СiЗ"	
	Забезпечення цілісного механізму аналізу грошових коштів підприємств	Удосконалення механізму оцінки ефективності грошових коштів		Спотворення результатів аналізу грошових потоків, здійсненого іншими методами	
	Виявлення надлишку (нестачі) грошових потоків за видами діяльності		Прогнозоване збалансування грошових потоків підприємств за обсягами у часі	Неадекватність співставлення результатів розрахунку нестачі (надлишку) грошових потоків підприємств різних галузей, корпорацій або унікальних підприємств однієї галузі	
Слабкі сторони	Виявлення щільності зв'язку між окремими видами грошових потоків	Передбачення та уникнення незбалансованості обсягів грошових потоків у часі	Забезпечення синхронності формування та витрачання коштів у часі	Відсутність інформативної насиченості розрахунків	
		"СлМ"		"СлЗ"	
	Трудомісткість та неоднозначність у частині інтерпретації результатів аналізу з т.зв. фінансів	Застосування сучасних програм аналізу даних вирішує питання трудомісткості	Стандартизація можливостей визначення платоспроможності підприємств різних розмірів, галузей та ін.		
	Складність отримання достовірної та оперативної інформації щодо руху коштів із зовнішніх джерел			Неможливість проведення аналізу грошових потоків	

Джерело: власна розробка.

Висновки

Необхідність застосування різноманітних методів аналізу та контролю обсягів і руху грошових коштів є запорукою якісного аналізу та формування ефективного механізму управління ними. Статистичний метод аналізу потоків грошових коштів не має достатнього застосування в практиці вітчизняних підприємств, оскільки є трудомістким і здебільшого незрозумілим у частині інтерпретації результатів аналізу.

Отримання достовірного і прозорого аналізу формування та витрачання грошових потоків ускладняється проблемами: достовірності інформації та отримання оперативної інформації за щоденними (щотижневими, щомісячними) даними руху грошових коштів (оскільки офіційно "Звіт про рух грошових коштів" складається лише раз на квартал, рік); врахування галузевої специфіки підприємств.

Досліджені статистичні показники аналізу дозволяють зробити цілісним механізм оцінки ефективності грошових потоків. Практичне значення для підприємства має такий метод аналізу, здійснений за щомісячними (щотижневими, щоденними) даними, оскільки дозволяє своєчасно виявляти платіжний надлишок (нестачу) грошових коштів, тобто в цілому контролювати, відповідно, і балансувати обсяги грошових потоків у часі.

Запропонована адаптація критеріїв оцінки статистичних показників до грошових потоків підприємств дозволила виділити чотири рівня ефективності управління ними:

1) ефективне – спостерігається синхронність формування у часі збалансованих за обсягом грошових потоків

при поступовому рівномірному зростанні чистого грошового потоку підприємства протягом досліджуваного періоду; темп росту додатних грошових потоків перевищує темп росту витратних грошових потоків;

2) недостатньо ефективне – присутня незначна нерівномірність у формуванні грошових потоків, підприємство не отримує максимально можливий розмір чистого грошового потоку, в динаміці спостерігаються негативні тенденції поступового розбалансування грошових потоків, що зменшуються за обсягом у часі;

3) неефективне – при від'ємному значенні чистого грошового потоку в динаміці може спостерігатися нарощування обсягів грошових потоків, підвищення щільності зв'язку між додатними та витратними грошовими потоками, фінансування операційної та інвестиційної діяльності за рахунок надходжень від фінансової діяльності підприємства;

4) вкрай неефективне – незбалансовані за обсягом грошові потоки нерівномірно формуються у часі, вільний та чистий грошові потоки мають від'ємне значення з негативною динамікою; спостерігається "проїдання" додатних грошових потоків від одного виду діяльності витратними грошовими потоками від інших (та/або тим самим) видами діяльності підприємства.

Порівняння застосування статистичного аналізу грошових потоків до досліджуваних підприємств з існуючою структурою сукупних потоків свідчить про неефективне або недостатньо ефективне управління ними: зменшення обсягів, незбалансованість у часі, погіршення структури.

Запропонована оцінка рівня ефективності управління грошовими потоками підприємств заслуговує на увагу, адже дозволяє поряд з класичними методами фінансового аналізу зробити ряд об'єктивних тверджень, що мають практичний характер; доповнює механізм визначення стратегій фінансування оборотних активів підприємств.

Результати здійсненого дослідження можуть бути використані фінансовими аналітиками для аналізу та прогнозування перспектив підприємств у найближчому майбутньому у вигляді інструменту коригувальних дій, окрім планування та контролю формування та розподілу грошових потоків.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку інших методів дослідження грошових потоків та розробці факторних моделей, інтегральних показників оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємств.

Дискусія. Розкриті у статті аспекти застосування статистичних показників до аналізу грошових потоків, незважаючи на свою значущість, окремо від інших методів оцінки не дозволяють у повній мірі отримати всебічний аналіз ефективності грошових потоків, оскільки не ураховують динаміку кількісного вимірювання обсягів грошових потоків, галузь та специфіку функціонування підприємств, масштаби діяльності. Такі питання залишаються відкритими, їх наявність свідчить про необхідність подальших розробок щодо моделювання грошових потоків із розробкою адитивних, мультиплікативних, кратних (або змішаних) моделей. По-перше, на нашу думку, такі моделі повинні урахувати динаміку обсягів та рентабельності грошових потоків. По-друге, окрім найбільш ймовірного сценарію, визначати: 1) оптимістичний сценарій як перевищення темпу росту додатної семіваріації вхідних (додатних) грошових потоків над темпом росту додатної семіваріації вихідних (витратних) грошових потоків; 2) песимістичний – як перевищення темпів росту від'ємної семіваріації додатних грошових потоків над темпом росту від'ємної семіваріації витратних грошових потоків. По-третє, урахувати джерела формування грошових потоків та напрями їх витрачання за видами діяльності для балансування їх у часі за обсягом. Саме виконання таких трьох умов дозволить підприємствам ефективно, без надлишку або нестачі фінансових ресурсів, без додаткових витрат на обслуговування позикового капіталу, фінансувати безперервне виробництво та підтримувати достатній рівень ліквідності та платоспроможності підприємств.

Список використаних джерел:

1. Stice D. Cash Flow Problems Can Kill Profitable Companies / D. Stice, E.K. Stice, J.D. Stice // *Internat. Jour. of Business Administration*, 2017. – Vol. 8, No 6. – P. 46-54. DOI: 10.5430/ijba.v8n6p46.
2. A dynamic lot-sizing-based profit maximization discounted cash flow model considering working capital requirement financing cost with infinite

production capacity / Y. Bian, D. Lemoine, T.G. Yeung et al. // *International Journal of Production Economics*, 2018. – Vol. 196. – P. 319-332. DOI: 10.1016/j.ijpe.2017.12.002.

3. Федішин М.П. Тактичне планування грошових потоків на підприємствах харчової промисловості: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / М.П. Федішин. – Київ: Нац. ун-т харч. тех-й МОН України, 2014. – 23 с.

4. Rohanova H. Importance of cash flow optimization of enterprises: мат-ли IV Міжнар. наук.-практич. конф. // *Перспективи розвитку сучасної науки*. – Київ: МЦНД, 6-7 липня 2018. – С. 8-9.

5. Kroes J.S. Cash flow management and manufacturing firm financial performance: A longitudinal perspective / J.S. Kroes, A.S. Manikas // *Internat. Jour. of Production Economics*, 2014. – Vol. 148. – P. 37-50. DOI: 10.1016/j.ijpe.2013.11.008.

6. Семенова С.М. Управління грошовими потоками на підприємствах водного транспорту: обліково-аналітичний аспект: монографія / С.М. Семенова, О.М. Шпирко. – Київ: ЦУЛ, 2016. – 252 с. URL: <http://cul.com.ua/preview/ugpr.pdf>.

7. Косова Т.Д. Проблеми розподілу чистого грошового потоку підприємства на прибуток і амортизацію / Т.Д. Косова, Г.О. Роганова // *Економіка України*, 2008. – No 7. – С. 57-64.

8. Lewellen, J. Investment and Cash Flow: New Evidence / J. Lewellen, K. Lewellen // *Jour. of Financial and Quantitative Analysis*, 2016. – Vol. 51, No 4. – P. 1135-1164. DOI: 10.1017/S002210901600065X.

9. Abel A.B. The effects of q and cash flow on investment in the presence of measurement error / A.B. Abel // *Jour. of Financial Economics*, 2018. – Vol. 128. – No 2. – P. 363-377. DOI: 10.1016/j.jfineco.2018.02.005.

10. Yescombe E.R. Cash Flow and Investment Analysis / E.R. Yescombe, E. Farquharson // *Public-Private Partnerships for Infrastructure* (2th Ed.). Principles of Policy and Finance, 2018. – Ch. 3. – P. 25-34.

11. The impact of liquidity crises on cash flow sensitivities / W. Drobetz, R. Haller, I. Meier, V. Tarhan // *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 2017. – Vol. 66. – P. 225-239. DOI: 10.1016/j.qref.2017.03.004.

12. Harris C. Cash flow risk and capital structure decisions / C. Harris, S. Roark // *Finance Research Letters*, 2018. DOI: 10.1016/j.frl.2018.09.005.

13. Ek C. Investment-cash flow sensitivities and capital misallocation / C. Ek, G.L. Wu // *Jour. of Development Economics*, 2018. – Vol. 133. – P. 220-230. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2018.02.003.

14. Dufour D., Luu P., Teller P. The influence of cash flow on the speed of adjustment to the optimal capital structure / D. Dufour, P. Luu, P. Teller // *Research in International Business and Finance*, 2018. – Vol. 45. – P. 62-71. DOI: 10.1016/j.ribaf.2017.07.132.

15. Fawzi N.S. Monitoring Distressed Companies through Cash Flow Analysis / N.S. Fawzi, A. Kamaluddin, Z.M. Sanusi // *Procedia Economics and Finance*, 2015. – Vol. 28. – P. 136-144.

16. Almamy J. An evaluation of Altman's Z-score using cash flow ratio to predict corporate failure amid the recent financial crisis: Evidence from the UK / J. Almamy, J. Aston, L.N. Ngwa // *Jour. of Corporate Finance*, 2016. – Vol. 36. – P. 278-285. DOI: 10.1016/j.jcorpfin.2015.12.009.

17. Многокритериальная оценка количественного анализа предпринимательских рисков / Н.Ф. Мормуль, А.Н. Шитов, Н.С. Буланова, Д.Н. Шитов // *Уральский научный вестн. : научно-теор. и практ. журн.*, 2012. – Вып. 8 (44). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/2395>.

18. Річна фінансова звітність "Кондитерська корпорація "Рошен". – 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.roshen.com.ua

Received: 10/12/2018

1st Revision: 11/01/2019

Accepted: 28/01/2019

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

A. Roganova, канд. экон. наук

Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина

ВНЕДРЕНИЕ СТАТИСТИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ В МЕТОДИКУ АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ПРЕДПРИЯТИЙ

Проведен анализ классических методов оценки эффективности управления денежными потоками предприятий. Определены характеристики статистических показателей денежных потоков, этапы анализа эффективности управления ими. В процессе их реализации предложено повысить качество оценки за счет внедрения показателей статистического анализа, благодаря чему обеспечивается получение качественной и всесторонней оценки синхронности формирования (расходования) денежных потоков во времени.

Ключевые слова: статистика, метод, анализ, эффективность, управление, денежные потоки.

H. Rohanova, Ph. D. in Economics, Senior Teacher
National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF STATISTICAL INDICATORS TO ANALYSIS OF EFFECTIVENESS OF CASH-FLOWS OF THE ENTERPRISE

The contemporary methods of corporate cash flow analysis are the object of this study. One of the most problematic points is how to provide proper cash flow analysis on a formation simultaneity basis over the time. The classical methods of corporate cash flow management efficiency analysis are considered and the basic parameters of its indicators are determined during the study. Unstable operating conditions of domestic companies, as well as

existing inconsistency of the corporate reporting with International Financial Reporting Standards make it difficult to generate timely and adequate information about cash flows of a company. The main phases of cash flow management effectiveness analysis are defined herein. They include collecting and processing the data, identifying the factors and risks, analyzing the cash flows of the previous period, determining the financial resources and cash needs, budgeting the investments and monitoring the cash flows. Throughout this study, it is proposed to improve the quality of cash flow analysis by introducing certain statistical cash flow analysis indicators. Due to this, it is possible to obtain a high-quality and comprehensive assessment of the formation simultaneity and expenditure of cash flows over the time. The drawbacks of the classical (horizontal, vertical, comparative and ratio) methods of analysis are also described herein. Thus, certain classical statistical indicators are proposed to apply while evaluating the cash flows. Compared to other classical methods, statistical analysis has certain advantages as it allows to identify the relationships between cash flows, closeness of such relationships and their volatility, thereby making the mechanism for evaluating cash flows more holistic.

Keywords: statistics, method, analysis, management efficiency, cash flows.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Stice D., Stice E.K., Stice J.D., 2017. Cash Flow Problems Can Kill Profitable Companies. International Journal of Business Administration. Vol 8, No 6, pp. 46-54. DOI: 10.5430/ijba.v8n6p46
2. Bian Y., Lemoine D., Yeung T.G., Bostel N., Hovelaque V., Viviani J.-L., Gayraud F., 2018. A dynamic lot-sizing-based profit maximization discounted cash flow model considering working capital requirement financing cost with infinite production capacity. International Journal of Production Economics. Vol. 196, pp. 319-332. DOI: 10.1016/j.ijpe.2017.12.002
3. Fedyshyn M.P., 2014. Cash flows tactical planning in the food industry: Manuscript. Ph. D. dissertation. National University of Food Technologies of the Ministry of education and science of Ukraine, Kyiv, P 23.
4. Rohanova H., 2018. Importance of cash flow optimization of enterprises. Prospects for the Development of Modern Science. International Center for Scientific Research, Kyiv, pp. 8-9.
5. Kroes J.S., Manikas A.S., 2014. Cash flow management and manufacturing firm financial performance: A longitudinal perspective. International Journal of Production Economics. Vol. 148, pp. 37-50. DOI: 10.1016/j.ijpe.2013.11.008
6. Semenova S. M., Shpyrko O.M., 2015. Upravlinnia hroshovymy potokamy na pidpriemstvakh vodnoho transportu: oblikovo-analitychnyi aspekt [monohrafiia] Kyiv: CUL, 252 c. <http://cul.com.ua/preview/ugp.pdf>
7. Kosova T.D., Rohanova H.O., 2008. Management of Enterprise Cash Flows in the Context of Institutional Economic Theory. Economy of Ukraine. No 7, pp. 57-64.
8. Lewellen, J., & Lewellen, K., 2016. Investment and Cash Flow: New Evidence. // Journal of Financial and Quantitative Analysis. Vol. 51, No 4, pp. 1135-1164. DOI: 10.1017/S002210901600065X
9. Abel A.B., 2018. The effects of q and cash flow on investment in the presence of measurement error // Journal of Financial Economics. Vol. 128, No 2, pp. 363-377. DOI: 10.1016/j.jfineco.2018.02.005
10. Yescombe E.R., Farquharson E., 2018. Cash Flow and Investment Analysis // Public-Private Partnerships for Infrastructure (Second Edition). Principles of Policy and Finance. Ch. 3. pp. 25-34.
11. Drobetz W., Haller R., Meier I., Tarhan V., 2017. The impact of liquidity crises on cash flow sensitivities // The Quarterly Review of Economics and Finance, Vol. 66, pp. 225-239. DOI: 10.1016/j.qref.2017.03.004
12. Harris C., Roark S., 2018. Cash flow risk and capital structure decisions // Finance Research Letters. DOI: 10.1016/j.frl.2018.09.005
13. Ek C., Wu G.L., 2018. Investment-cash flow sensitivities and capital misallocation // Journal of Development Economics. Vol. 133, pp. 220-230. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2018.02.003
14. Dufour D., Luu P., Teller P., 2018. The influence of cash flow on the speed of adjustment to the optimal capital structure // Research in International Business and Finance. Vol. 45, pp. 62-71. DOI: 10.1016/j.ribaf.2017.07.132
15. Fawzi N.S., Kamaluddin A., Sanusi Z.M., 2015. Monitoring Distressed Companies through Cash Flow Analysis // Procedia Economics and Finance. Vol. 28, pp. 136-144.
16. Almamy J., Aston J., Ngwa L.N., 2016. An evaluation of Altman's Z-score using cash flow ratio to predict corporate failure amid the recent financial crisis: Evidence from the UK // Journal of Corporate Finance. Vol. 36, pp. 278-285. DOI: 10.1016/j.jcorpfin.2015.12.009
17. Mormul N.F., Shitov A.N., Bulanova N.S., D.N. Shitov, 2012. Mnogokriterial'naya otsenka kolichestvennogo analiza predprinimatel'skikh riskov. Ural'skiy nauchnyy vestnik: nauchno-teoreticheskiy i prakticheskiy zhurnal. Vol. 8 (44). <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/2395>
18. Annual financial statements "Confectionery Corporation "Roshen". 2018. www.roshen.com

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2019; 1(202): 42-48

УДК 336.7

JEL classification: 20, 22, H21

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/7>

K. Lawler, Prof.

ORCID iD 0000-0002-3409-6755,

Farah Ali Al-Sayegh, Graduate Stud.

Kuwait University, College of Business Administration, Kuwait

POTENTIAL TAX REFORMS AND KUWAIT ECONOMIC GROWTH

The objective of this study is to identify whether tax reforms are viable in Kuwait in order to create more government income from sources other than oil. The study examines the relationship between the changes in tax revenues, changes in oil revenue and changes in GDP in Kuwait using time series data from 1998 to 2015. The Augmented Dickey-Fuller (ADF) is used to check for the existence of a unit root. The cointegration test is applied to test for long term relationships between variables using the General Least Square (GLS) method of estimation. The results of the tests find that the impact of changes in tax revenues on changes in the GDP of Kuwait is insignificant. Therefore, Kuwait's government could rationally implement tax reforms to have incremental sources of income other than oil revenue. Moreover, it is argued that the government might consider implementing broad based consumption taxes and value added taxes into the tax structure Kuwait, and to invest the revenues from those taxes in productive policies, to induce long term economic growth.

Keywords: GLS Methods, ADF Tests Stationarity, Granger Causality, Elasticity of Tax Base.

Introduction

This research study takes Kuwait, as an oil dependent GCC member, as a surrogate for studying the need for structural reforms in the country itself, and in the GCC by

choosing specifically tax reforms as a focus. The objective of the study is to assess the viability of reforming the tax structure in Kuwait, and the introduction

of new taxes to diversify sources of income and induce long term economic growth.

Kuwait has a limited scope for tax revenues. The government implements taxes on foreign owned corporations only. However, most of the private sector is held by Kuwaiti individuals exclusively. Moreover, since only the foreign corporations are within the purview of Corporate Income tax law, it makes the generated revenues very limited. Additionally, the corporate income tax is not levied on the income of companies owned by GCC nationals in the same way it does foreigners, further limiting the tax base. However, Kuwait neither implements Value Added Taxes (VAT), income tax nor sales taxes. This tax friendly environment is a common among the members of the G.C.C. This type of governance derives its legitimacy through tradition, religion and more importantly the mobilization of oil wealth to increase the citizens' living standards. Consequently, it is very difficult to broach the subject of taxation, and the issue usually faces major political opposition [4].

Methodology

The empirical model used in the study is a multiple regression model based on the Generalized Least Square method of estimation (GLS). It utilizes ANOVA to assess the significance of the changes in tax revenues that are generated to the changes in GDP. Several other tests are conducted. Hence the Augmented Dickey and Fuller test is used to test if the variables are stationary at the same level. The Johansen test is used to isolate long run relationships between variables over time and finally the Granger causality test determines the causal relationships between the variables. Moreover, problems in the data of multicollinearity, heteroscedasticity [18] and serial correlation are tested and corrected. The software used to conduct the analysis of this econometric model is the STATA-IC, where all tabulated results use this platform. All the macro economic data utilized in this GLS estimation is retrievable at Kuwait Ministry of Finance, which can be accessed on the World Data Atlas, Central Statistical Bureau Kuwait. However, if taxes are used for productive purposes, such as a public goods that is an input in production or for public welfare (e.g. public infrastructure, cleaner environment ...etc.) there may be an optimal level of taxation. It is feasible therefore, that a country with higher tax environment could have higher GDP per worker than a country with a lower tax incidence [5].

Eltony N. [14], implements a regression analysis using OLS methods using cross country, time series data for 16 Arab countries that included the GCC countries to determine the significance of taxation towards revenues yield in these countries. He argued that in the GCC, there was a significant gap between actual and potential taxes especially in the UAE, Kuwait, Qatar and Saudi Arabia. He also found, that the political system, attitudes toward government and the quality of the tax regimes were also very important determinants of the tax share in GDP, and therefore these aspects should be considered by governments. He concluded that in order to reach maximum tax revenue generating capacity these countries should implement relevant tax reforms to current systems.

The G.C.C consists of Saudi Arabia, Bahrain, United Arab Emirates, Qatar, Oman and Kuwait. The political and economic issues are similar in nature in these countries and may cause positive or negative spillover effects from one country to another, making it easier to implement reforms if neighboring countries do the same, or more

difficult if they fail. The Kuwaiti economy is similar to that of other GCC members in its dependence on petroleum exports, as 95 % of its export revenue comes from oil [36]. Kuwait considered a high-income country, having a GDP per capita of about 70,500 USD as of 2015, falling behind only Qatar, which has the highest GDP per capita in the world (IMF, 2016). Like other members of the GCC, the government is considered obligated to provide education, healthcare and most basic services for the citizens, as a result of the social contract between them. This has caused the governments to subsidize most public goods. The government currently owns the water and electricity services, while food, education and healthcare are available as public and private entities. Most citizens rely on public services. The current subsidy system ensures that education, health services, basic food items, electricity and water are all sold below market prices. [13].

In Kuwait, most taxes that apply are for services to be received, such as stamp duties, fees for documentation renewal and fees for licenses and property transfers. Currently Kuwait does not implement personal income taxes on citizens. corporate profit tax on Kuwaiti nationals and GCC national owned companies or, Value Added Tax (VAT). Zakat on Kuwaiti companies is set at 1 %, but this is not considered part of government tax revenues. Corporate taxes are implemented at 15 % on foreign owned companies [28]. Other revenue sources under tax revenues are the fees government charges on the provision of the public goods and services [22].

Arnold J. [2] argues that corporate tax is the least growth friendly tax, in comparison to consumption and property taxes. Therefore, this is considered as one of the least attractive taxes. [Arnold *ibid*] also, finds that a broadly based consumption taxes would be superior and would cause the least distortions in comparison with taxes that have many exemptions [2]. Moreover, this study found that only when corporate tax rates are lower than income tax rates, is there encouragement to owning a business rather than being an employee. Hence, in this scenario, agents would be encouraged to take risks and invest in private businesses, increasing corporate tax revenues as result.

Kuwait does not levy individual citizen income taxes and therefore corporate taxes are expected to discourage investment in this case, as agents prefer to be employed rather than risking owning a business [29]. A detailed inspection of Table 1 summarizes the impact of ten studies which have aimed at estimating the impact of taxation on economic growth. As may be seen for some studies: for example, Hassan B. [17] indicates a strong positive impact of VAT revenue on economic growth. Moreover, Easterly W. [12] find no significant correlation exists between taxes and economic growth in a large sample. Furthermore, most studies summarized in Table 1 used econometric methods/ OLS/ GLS/panels to estimate the significance of various tax regimes and we adopt similar procedures except we that deliver cointegration and other enhancements/procedures to encompass a similar path of research.

Table 1. Empirical Studies on the effect of Taxes on Growth

Study	Data Set	Methodology				
		Taxes	Growth	Other Variables	Technique	Result
Anderson, Hunt & Snudden, (2014)	Cross-section data set for euro countries	VAT, Labor income tax and Capital tax	GDP	-	Global Integrated Monetary and Fiscal model (GIMF)	VAT causes 30 % improvements in fiscal balance
De Mooij R. & Keen M., (2012) [7]	Panel Date (32 OECD countries)	VAT	-	-	C-efficiency ratio	As C-efficiency ratio increases, the VAT revenue increases without increasing the rate
Adekunle A., Remi A.&Ayorride O. (2013) [1]	Nigeria from 2001-2010 (9 years)	VAT	Petroleum profit tax and Federal revenue	Company Income and Education Tax	stepwise regression model	Strong correlation between VAT and federal tax revenue
Hassan B. (2015) [17]	Pakistan (1991-2011)	VAT	Nominal GDP	Income and trade tax revenue growth	OLS Regression	Strong and positive impact of VAT revenue on the economic growth (GDP)
Njogu L.K. (2015) [30]	Kenya (1990-2014)	VAT rates	Gross domestic product growth rates	Consumer price indices and unemployment rates	Poisson regression	Significant negative relationship between VAT rates and GDP and significant positive relationship between VAT rates and unemployment rate
Barro R.J. (1990) [5]	121 Countries for 1970-1985	Consumption tax and income tax	Real government consumption expenditure to real GDP	-	Endogenous growth model (Cobb Douglas)	Significantly negative correlation with growth
Arnold J.(2008) [2]	Panel Data for 21 countries from 1971 to 2004	Income Taxes + Taxes on consumption and Property	GDP per Capita	-	Pooled Mean Group (PMG) estimation	Positive effect on growth from Property and consumption tax Negative effect from income and corporate tax
Easterly W. and Rebelo S. (1993) [12]	Cross-section data set for 125 countries from 1970-1988	Income, Profit, Property tax revenues + Marginal income tax	Central Government Surplus/GDP	Government Expenditures	OLS	No significant correlation between tax rates and growth
Shinohara M. (2014) [35]	Cross country panel data for OECD and developing countries	Total tax revenue (income – Consumption – Property)	GDP per Capita	Trade openness and Population	Pooled Mean Group (PMG) estimation	Taxing Labor income has a negative effect on growth
Wildman J. (2001) [37]	Panel Data of 23 OECD countries from 1965-1990 (25 years)	Total tax revenue (income – Consumption – Property- Corporate income)	Real GDP per Capita	Prior period GDP – Population growth – Labor market instability	Pooled Mean Group (PMG) estimation	Taxing personal incomes is negatively correlated with growth

Source: Authorial Compilation and Tabulation.

Econometric Model: ADF Tests and Stationarity Profiles

We applied the ADF test to all the 7 variables and difference the non-stationary variables until we found their order of stationarity [8, 9, 10]. Table 2 shows the results. Our inferences were on the critical values under a 95 % confidence interval, aka value of $\alpha=5\%$ for all the tests conducted in the full model in order to maintain consistency. We applied these tests to the Gross Domestic Product (GDP) variable. After the second difference, or at I (2) order of integration the data becomes stationary with a calculated value of the test statistic -4.765 and p-value of 0.0001 as the shown in table. We proceeded to implement this test using the same method on Oil Revenue (OR) data. We found that it was also stationary after second differences when p-value is at 0.0060 and the test statistic is -3.586. For the variable of Taxes on Corporate Income and Profits (TCIP), we found stationarity after the second differences with a p-value of 0.0002 and the test statistic at -4.531. This made both of those variables of I (2) order of integration. The fourth variable, Taxes on Property Transfers (TPT), was found to be non-stationary therefore we took the first difference and found that it was stationary at p-value 0.0017, which made its order of integration I (1). This causes the variable (TPT) to be at a

lower order of integration than the GDP, OR and TCIP variables [25, 21] Therefore, we dropped this from the next step of the econometric model since it meant that it did not exhibit a long term trend with the fundamental variables in the model GDP and OR. The variable Taxes on International Trade (TIT) was tested and found to be stationary after taking the first difference, where the calculated test statistic is more negative than the critical value at -3.740 and with a p-value of 0.0036 whereas the variable Stamp Duties (SD) was tested and found to be stationary after the first difference as well at p-value of 0.0000.

Results

Therefore, these two variables were omitted from (the empirical model along with the (TPT) variable. Finally, (AT) was found stationary after taking second differences. So, we kept the 4 variables integrated at order I (2). The reason behind this is that GDP is the dependent variable and hence, we include only the variables integrated at the same level in order to avoid spurious regression results [3]. The multiple regression equation therefore includes the Δ Gross Domestic Product (GDP), Δ Oil Revenue (OR), Δ Taxes on Corporate Income and Profits (TCIP) and Δ Activities Taxes (AT) as follows:

$$\Delta \text{GDP}(t) = \beta_0 + \beta_1 \Delta \text{OR}(t) + \beta_2 \Delta \text{TCIP}(t) + \beta_3 \Delta \text{AT}(t) + \varepsilon(t).$$

Table 2. The Augmented Dickey and Fuller Unit Root Test Results

Variables	Calculated value*	Calculated value I(1)	Calculated value I(2)	Critical value at $\alpha=5\%$	P value (Stationary)	Order of integration
GDP**	-1.318	-2.106	-4.373	-3.00	0.0003	I(2)
OR**	-1.420	-0.999	-3.586	-3.00	0.0060	I(2)
TCIP**	-0.135	-2.110	-4.531	-3.00	0.0002	I(2)
TPT	-1.629	-3.949	-	-3.00	0.0017	I(1)
TIT	0.250	-3.740	-	-3.00	0.0036	I(1)
SD	-1.003	-6.086	-	-3.00	0.0000	I(1)
AT**	3.017	-1.639	-4.937	-3.00	0.0000	I(2)

*The Calculated value of the test statistic on the raw data set without taking any differences.

** Variables GDP, OR, TCIP and AT are stationary at the same level and will be included in the model.

The rejection of the null hypothesis of unit root is compared at 5 % significant level for all variables.

Source: Authorial Compilation and STAT-IC Output.

Table 3 shows the results of the application of the test. We analyzed the results starting with the Trace statistic against the Critical Value at the maximum rank of 0. The Trace Statistic of 118.3966 is bigger than the Critical value of 47.21. Therefore, we rejected the null hypothesis of no co-integration and concluded that there was at least one co-integrating relationship between variables. We proceeded to

compare the Trace Statistic to the Critical value at rank 1, and we concluded the same since 55.5348 is bigger than 29.86. At rank 2 and 3 we find that the Trace Statistic of 25.9286 and 10.3100 are bigger than the 15.41 and 3.76 Critical Values respectively. Thus, ΔGDP , ΔOR , ΔTCIP and ΔAT are cointegrated, and there is a long-run relationship among them [19, 20].

Table 3. The Johansen co-integration test results

Sample	2002-2015		Number of observations 14		
			Lags 2		
Maximum Rank	Parms	LL	Eigen Value	Trace Statistic	5 % Critical Value
0	20	-359.3694	-	118.3966	47.21
1	27	-327.93851	0.98878	55.5348	29.68
2	32	-313.13542	0.87933	25.9286	15.41
3	35	-305.32611	0.67229	10.3100	3.76
4	36	-300.1711	0.52118	-	-

Source: Authorial Compilation and STATA-IC Output.

Table 4 shows the results of the Granger-causality test. The number of lags used in the causality test is 2 lags. The appropriate number of lags for the causality test was determined by the Akaike Information Criteria (AIC) in order to select the maximum lag length. The first variable to be tested was the ΔGDP . We observed each variable against

ΔGDP and found if each of them Granger-causes it then ΔGDP would be chosen as the Y (dependent) variable, and all others would be considered the X (independent) variables. For the first row, the null hypothesis is that $\Delta \text{Oil Revenue (OR)}$ does not Granger-cause ΔGDP , and the p-value of 0.000 is less than 0.05 therefore we rejected this

hypothesis and concluded that ΔOR does Granger-cause ΔGDP , therefore there is a causal relationship between them. The results also show a bilateral relationship between the two variables, which means ΔOR Granger-causes ΔGDP and ΔGDP also Granger-causes ΔOR . The next variable to be tested against ΔGDP was the $\Delta TCIP$. From the p-value we find that $\Delta TCIP$ Granger-causes ΔGDP at 0.002, but the ΔGDP does not Granger-cause $\Delta TCIP$

since the p-value of 0.161 is bigger than 0.05. Testing ΔGDP against $\Delta TCIP$ we found that it Granger-causes it while the inverse is incorrect. At p-value 0.186, the ΔAT does not Granger-cause ΔGDP , while at p-value of 0.033 ΔGDP causes ΔAT . Finally, we observed if all variables together Granger-cause ΔGDP and concluded that they do from the 0.000 p-value. Therefore; the choice of ΔGDP as the dependent variable is consistent with the results [15].

Table 4. Granger causality test results

The null hypothesis	The p-value for level of significance (F-test)	The results*
ΔOR does not Granger-cause ΔGDP	0.000	Reject the null
$\Delta TCIP$ does not Granger-cause ΔGDP	0.002	Reject the null
ΔAT does not Granger-cause ΔGDP	0.186	Fail to reject the null
All variables do not Granger-cause ΔGDP	0.000	Reject the null
ΔGDP does not Granger-cause ΔOR	0.000	Reject the null
$\Delta TCIP$ does not Granger-cause ΔOR	0.144	Fail to reject the null
ΔAT does not Granger-cause ΔOR	0.000	Reject the null
All variables do not Granger-cause ΔOR	0.000	Reject the null
ΔGDP does not Granger-cause $\Delta TCIP$	0.161	Fail to reject the null
ΔOR does not Granger-cause $\Delta TCIP$	0.020	Reject the null
ΔAT does not Granger-cause $\Delta TCIP$	0.026	Reject the null
All variables do not Granger-cause $\Delta TCIP$	0.030	Reject the null
ΔGDP does not Granger-cause ΔAT	0.033	Reject the null
ΔOR does not Granger-cause ΔAT	0.000	Reject the null
$\Delta TCIP$ does not Granger-cause ΔAT	0.000	Reject the null
All variables do not Granger-cause ΔAT	0.000	Reject the null

*Based on lag 2 which is determined by the Akaike Information Criteria (AIC).

Source: Authorial Compilation and STATA-IC Output.

Assessment using the Variance Inflation Factor (VIF) which, which quantified the severity of multicollinearity. As a rule of thumb, VIF less than 10 is acceptable for the model to conclude that there is no multicollinearity problem [31]. Table

5 contains the results of the VIF test. From the results we see that all the three independent variables do not have a VIF equal to or, above 10. At 1.08, 1.08 and 1.01 we concluded that there is no multicollinearity between the variables [6].

Table 5. Multicollinearity test (Variance Inflation Factor)

Variable name	Variance Inflation Factor (VIF)
ΔOR	1.08
$\Delta TCIP$	1.08
ΔAT	1.01
Mean VIF	1.05

Source: Authorial Compilation STATA-IC Output

By observing the F-value of 21.76 and comparing it to the tabulated F-value of 3.49 at 5 % significance level, we find that it is higher. Therefore, we reject the F-test's null hypothesis that the model is insignificant. We also examined the P-value. At 0.0000 which was less than 0.05 and we rejected the null of an insignificant model. Therefore, we concluded that full model was statistically significant and based conclusions on this finding.

Conclusion and Discussion

The [Prais-Winsten, 1954] regression was used to overcome serial correlation that appeared in regression models. It uses the Generalized Least Square (GLS) to estimate the parameters of the model that has serially correlated errors. (Table 6) The GLS method gives more efficient estimations than OLS in this case [16]. [Prais-Winsten Ibid] also prevents the loss of the first observation in the model. Therefore, it increases the efficiency of the test and is more appropriate for smaller a sample model [Maeshiro A. [27], Park, 1980]. The test produced a transformed Durbin Watson value of 2.01 which when

applied on our data, and the serial correlation was solved [11]. From the observed value of R-Squared which is 0.8447, we inferred that the independent variables in the model (ΔOR , $\Delta TCIP$ and ΔAT) explain 84.47 % of the variability in the ΔGDP . Therefore, a significant amount of the changes that appear in the GDP of Kuwait is explained by our independent variables and only 15.53 % is left and is unexplained. Therefore, this is considered part of the error term and is unexplained by the independent variables chosen. Thus, from these results, we conclude that the general model results are statistically significant.

We observed the effect of ΔOR , which had a t-value of 7.02 and a P-value of 0.000. This effect is significant on ΔGDP at our 5 % significance level. The value of its beta coefficient of 1.25 indicates a positive relation. The confidence interval also indicated that the rate of change of the conditional mean of ΔGDP with respect to ΔOR was estimated to be between 0.863 and 1.639. This confirms the dependence on oil for the GDP of Kuwait [16].

Table 6. Regression Model (Prais-Winsten)

Observations	16
F-Value (3,12)	21.76
P-Value	0.0000
R-Squared	0.8447
Adjusted R-Squared	0.8059
Old Durban Watson Statistic	3.076
Transformed Durban Watson Statistic	2.01

Source: Authorial Compilation and STAT-IC Output.

To attain the core objective, we studied the effects of the changes in tax revenues in Kuwait on changes in Gross Domestic Product (GDP) and measured their relative statistical significance. The econometric model used was a multiple regression model based on the Generalized Least Square (GLS) method of estimation. The data utilized was time series data, collected for 18 years starting from 1998 to 2015, on Gross Domestic Product (GDP), Oil Revenues (OR), Taxes on Corporate Income and Profits (TCIP) and Activities Tax (AT). The data sources were from Kuwait's statistical bureau and the World Bank.

The results indicate that the impact of changes in tax revenues do not affect changes in the GDP of Kuwait significantly. The fundamental issue was that the only significant factor affecting changes in long run GDP growth were changes in oil revenues. This was due to the country's dependence on oil for the generation of GDP. Therefore, the government could viably utilize tax reform policies and introduce new taxes to generate income from sources other than oil. VAT, foreign labor taxes and broad-based consumption taxes are recommended for being growth friendly in comparison with corporate income and personal income tax as per the literature reviewed.

References:

- Adekunle A.R. Evaluating the Effects of VAT on Tax Revenue in Nigeria / A.R. Adekunle, A.R. Remi, O. Ayorinde // Pakistan Jour. of Social Sciences, 2013. – P. 22–26. DOI: 10.3923/pjssci.2013.22.26.
- Arnold J. Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? // OECD Economics Department Working Papers, 2008. P. 28–30.
- Asteriou D. Applied Econometrics: A Modern Approach Using Eviews and Microfit Revised Edition ? / D. Asteriou, S.G. Hall // Palgrave Macmillan, 2007. – New York. – P. 220–256.
- Auty, R. M. Political economy of resource-abundant states / R.M. Auty, A.H. Gelb, 2001. – P. 126–144.
- Barro R.J. Government spending in a simple model of endogeneous growth / R.J. Barro // Jour. of political economy, 1990. – Vol. 98. (Section 5, Part 2). – P. 103–125.
- Breusch T.S. A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation / T.S. Breusch & A.R. Pagan // Econometrica, 1979. – Vol. 47, No.5. – P. 1287–1294.
- De Mooij R. Fiscal Devaluation" and Fiscal Consolidation: The VAT in Troubled Times / de Mooij R. and M. Keen // Internat. Monetary Fund, 2012. – No. WP/12/85.
- Dickey D. A. Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root / D.A. Dickey & W.A. Fuller // Jour. of the American Statistical Association, 1979. – P. 427–431.
- Dickey D. A. Likelihood Ratio statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root, Econometrica / D.A. Dickey & W.A. Fuller // Jour. of the Econometric Society, 1981. – P. 1057–1072.
- Dickey D. A. Determining the Order of Differencing in Autoregressive processes / D.A. Dickey & S.G. Pantula // Jour. of Business & Economic Statistics, 1987. – Vol. 5, No.4. – P. 455–461. DOI: 10.2307/1391997.
- Durbin J. Testing for Serial Correlation in Least Squares Regression II / J. Durbin & G.S. Watson // Biometrika, 1951. – Vol. 38. – P. 159–177.
- Easterly W. Marginal Income Tax Rates and Economic Growth in Developing Countries / W. Easterly & S. Rebelo // European Economic Review, 1993. – Vol. 37, issue 2-3. – P. 409–417.
- El-Katiri L. Anatomy of an oil-based welfare state: Rent distribution in Kuwait. Kuwait Programme on Development, Governance and Globalization in the Gulf States research / L. El-Katiri, B. Fattouh, P. Segal // The London School of Economics and Political Science, 2011. – P. 13.
- Eltony N. The Determinants of Tax effort in Arab countries / N. Eltony. – Arab Planning Institute : Kuwait Information Center, 2002.
- Granger C.W. Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods / C.W. Granger // Econometrica: Jour. of the Econometric Society, 1969. – P. 424–438. DOI: 10.2307/1912791.
- Hansen C.B. Generalized Least Squares Inference in Panel and Multilevel Models with Serial Correlation and Fixed Effects? C.B. Hansen // Jour. of econometrics, 2007. – Vol. 140(2). – P. 670–694.
- Hassan B. The Role of Value Added Tax (VAT) in the Economic Growth of Pakistan / B. Hassan // Jour. of Economics and Sustainable Development, 2015. – Vol. 6, No 13. – P. 174–183.
- Hayes A.F. Using heteroskedasticity-consistent standard error estimators in OLS regression: An introduction and software implementation / A.F. Hayes, L. Cai // Behavior research methods, 2007. – Vol. 39(4). – P. 709–722.
- Johansen S. Statistical analysis of cointegration vectors / S. Johansen // Jour. of economic dynamics and control, 1988. – Vol. 12(2-3). – P. 231–254.
- Johansen S. Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models / S. Johansen // Econometrica: Jour. of the Econometric Society, 1991. – P. 1551–1580. DOI: 10.2307/2938278.
- Kumari S.S. Multicollinearity: Estimation and elimination ? / S.S. Kumari // Jour. of Contemporary research in Management, 2008. – Vol. 3(1). – P. 87–95.
- Kuwait Al-Youm Magazine, Law No. 2 of 2008 on amending some provisions of Kuwait Income Tax Decree No. 3 of 1955, 2008. Kuwait Al-Youm Magazine, No. 856.
- Kuwait's Ministry of Finance (2016). The country's financial managements' final account for the year 2015/2016. URL: <http://www.mof.gov.kw>. DOI: <http://knoema.com> World Data Atlas (2018). Central Statistical Bureau Kuwait.
- Kuwait Ministry of Finance. General Accounting Affairs. Guidance and System Department, 2016. Government Budget Report 2015/2016. – Kuwait. – P. 3–40.
- Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root? / D. Kwiatkowski, P.C. Phillips, P. Schmidt, Y. Shin // Jour. of econometrics, 1992. – Vol. 54(1-3). – P. 159–178. DOI: 10.1016/0304-4076(92)90104-Y.
- Looney R.E. Oil Revenues and Dutch Disease in Saudi Arabia: Differential Impacts on Sectoral Growth / R.E. Looney // Canadian Jour. of Development Studies/Revue Canadienne d'études du Développement, 1990. – Vol. 11(1). – P. 119–133. DOI: 10.1080/02255189.1990.9669386.
- Maeshiro A. On the retention of the first observations in serial correlation adjustment of regression models / A. Maeshiro // International Economic Review, 1979. – P. 259–265.
- Mehra Y.P. Oil Prices and Consumer Spending / Y.P. Mehra, J.D. Peterson // Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly, 2005. – Vol. 91. – P. 53–72.
- Metwally M. Determinants of Aggregate Imports in The GCC Countries // Applied Econometrics and International Development. AEDI, 2004. – Vol. 4-3.
- Njogu L. K. The effect of value added tax on economic growth in Kenya / L.K. Njogu // Internat. Academic Jour. of Economic and Finance, 2015. – Vol. 1(5). – P. 10–30.
- O'Brien. A caution reading rules of thumb for variance inflation factors / O'Brien // Quality and Quantity, 2007. – Vol. 4(19). – P. 49–56. DOI: 10.1007/s11135-006-9018-6.
- Okafor R.G. Tax revenue generation and Nigerian economic development / R.G. Okafor // European Jour. of business and management, 2012. – Vol. 4(19). – P. 49–56.
- Onwuchekwa J.C. Value added tax and economic growth in Nigeria / J.C. Onwuchekwa, S.A. Aruwa // European Jour. of Accounting Auditing and Finance Research, 2014. – Vol. 2(8). – P. 62–69.
- Prais S.J. Trend estimators and serial correlation / S.J. Prais, C.B. Winsten. – Chicago : Cowles Commission discussion paper, 1954. – Vol. 383. – P. 1–26.
- Shinohara M. Tax Structure and Economic Growth / M. Shinohara, 2014. Retrieved URL: <http://www.chuo.ac.jp/research/institutes/economic/publication/discussion/pdf/discussno217.pdf>.
- Squalli J. Electricity consumption and economic growth: Bounds and causality analyses of OPEC members / J. Squalli // Energy Economics, 2007. – Vol. 29(6). – P. 1192–1205. DOI: 10.1016/j.eneco.2006.10.001.
- Wildman J. The impact of income inequality on individual and societal health: absolute income, relative income and statistical artefacts / J. Wildman // Health Economics, 2001. – Vol. 10(4). – P. 357–361. DOI: 10.1002/hec.613.

Received: 22/12/2018

1st Revision: 26/12/2018

Accepted: 20/01/2019

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

К. Лоулер, проф.
Фарах Алі аль-Сайег, асп.
Кувейтський університет, Коледж бізнес-адміністрування, Кувейт

ПОТЕНЦІЙНІ ПОДАТКОВІ РЕФОРМИ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КУВЕЙТУ

Мета цього дослідження визначити, чи життєздатні податкові реформи в Кувейті, щоб отримати більший дохід уряду з інших джерел, окрім нафти. Розглянуто взаємозв'язок між змінами в податкових надходженнях, змінами в нафтових доходах і змінами ВВП у Кувейті на основі даних часових рядів з 1998 по 2015 рік. Розширений тест Дікі-Фуллера (ADF) використано для перевірки існування одиничного кореня. Тест коінтеграції застосовано для перевірки довгострокових співвідношень між змінними з використанням методу найменших квадратів (GLS). Результати дослідження показали, що вплив змін податкових надходжень на зміну ВВП Кувейту незначен. Таким чином, уряд Кувейту може виважено проводити податкові реформи, щоб мати додаткові джерела доходу, окрім доходу від нафти. Стверджується, що уряд міг би розглянути питання про введення широкомасштабних податків на споживання і додану вартість до податкової структури Кувейту та інвестувати доходи від цих податків у виробничу політику, щоб стимулювати довгострокове економічне зростання.

Ключові слова: метод найменших квадратів GLS, розширений тест Дікі-Фуллера, причинність Грейнджера, еластичність податкової бази.

К. Лоулер, проф.
Фарах Али аль-Сайег, асп.
Кувейтский университет, Колледж бизнес-администрирования, Кувейт

ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ НАЛОГОВЫЕ РЕФОРМЫ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ КУВЕЙТА

Цель этого исследования в том, чтобы определить, являются ли налоговые реформы жизнеспособными в Кувейте, чтобы получить больший доход правительства из других источников, кроме нефти. Рассмотрена взаимосвязь между изменениями в налоговых поступлениях, изменениями в нефтяных доходах и изменениями ВВП в Кувейте на основе данных временных рядов с 1998 по 2015 год. Расширенный тест Дики-Фуллера (ADF) использован для проверки существования единичного корня. Тест коинтеграции применен для проверки долгосрочных соотношений между переменными с использованием метода наименьших квадратов (GLS). Результаты исследования показали, что влияние изменений налоговых поступлений на изменение ВВП Кувейта незначительно. Таким образом, правительство Кувейта может взвешенно проводить налоговые реформы, чтобы иметь дополнительные источники дохода, помимо доходов от нефти. Утверждается, что правительство могло бы рассмотреть вопрос о введении широкомасштабных налогов на потребление и добавленную стоимость в налоговую структуру Кувейта и инвестировать доходы от этих налогов в производственную политику, чтобы стимулировать долгосрочный экономический рост.

Ключевые слова: метод наименьших квадратов GLS, расширенный тест Дики-Фуллера, причинность Грейнджера, эластичность налоговой базы.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 6(201): 48-54

УДК 334

JEL classification: Q01, Q26, Z10, Z32

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/8>

V. Nicula, Dr. of Sci. (Economic), Assoc. Prof.
ORCID iD 0000-0002-3829-8880,
S. Spănu, Dr. of Sci. (Geography), Lecturer Ph. D.
ORCID iD 0000-0003-3050-953X
Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania,
G. Kharlamova, PhD (Economics), Assoc. Prof.
ORCID iD 0000-0003-3614-712X
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GASTRONOMIC TOURISM, AN OPPORTUNITY FOR DIVERSIFYING THE TOURIST OFFER IN THE SIBIU AREA

In the tourists' motivation to choose a holiday destination, gastronomy is gaining important insights, which has led to an increasing supply of quality-based local products and a stronger market growth. Gastronomy has become one of the most dynamic segments on the international tourism scene. Gastronomic tourism begins to be viewed as a phenomenon as a new tourist product itself, due to the fact that more than one third of the expenses in the tourist offer of the destination are made food. This shows the importance of gastronomy in the quality of leisure experience. Gastronomic tourism gains more and more importance as motivating the future in choosing the holiday destination. Proof of this is that, according to recent research (Euromonitor, 2018), eating in restaurants is the second favourite activity for international athletes visiting the US and occupying the first place for tourists from North America in their recreational trips to other countries. For these reasons, we developed a questionnaire that was applied to a total of 234 respondents, but randomly among the visitors at the Tourism Fair, which was dashed in November 2017 in Bucharest. The survey aimed at identifying the position of the fish and the gastronomy occupied in the motivation of the tourists to visit Sibiu and the surrounding areas. The results revealed that the traditional gastronomy, through its multicultural aspect, represents the second or third top visiting Sibiu. Certainly this will become even more visible, given the designation for 2019 of Sibiu as a European gastronomic region.

Key words. gastronomic tourism, immaterial patrimony, culture, rural tourism, sustainable development.

Introduction. Gastronomy is an important part of rural tourism, and gastronomic tourism is strongly promoted at fairs and festivals with this specific in Europe. Rural tourism has developed in recent years both internationally and in Romania, thanks to its special valences, including the preservation of the environment, the preservation of the local traditions and the cultural values, which make up a unique patrimony. Along with these, the traditional gastronomy has an important role, which in the Sibiu area has multicultural valences. The gastronomic routes become tourist products that are increasingly sought after. They are

a true system, a thematic and complex tourist offer. The route provides information on both traditional gastronomy and other tourist attractions in the area, promoting its economic development. According to a study by the World Tourism Organization, more than 88 % of its members believe that gastronomy is a strategic element in defining the brand and destination of the destination, and over 67 % claim that their country has its own gourmet brand (WTO data, 2018). Regarding tourism products, the study showed that the most important gastronomic activities (79 %),

gastronomic routes (62 %), courses and cooking workshops (62 %), visits to local markets and producers (53 %).

Gourmet tourism involves tourists and visitors who plan their trips to try local cuisine or to perform gastronomy activities. This is the definition given by the World Tourism Organization's (WTO) consulted experts, which is revealed as one of the most creative and dynamic segments. Gastronomy thus consolidating as a key element for the diversification of tourist offer and stimulating the development of the local, regional and national economy, enriched with sustainable values based on territory, landscape, authentic local products, all in line with the current trends of cultural consumption.

In a broad sense, gourmet tourism is defined by the extension of tourist routes to producers, by engaging in a well-organized network of integrated tourism to the region of origin or culinary products either by visiting farms, boarding houses, restaurants, or by visiting festivals, fairs and specific areas where tasting food in the home landscape will be the main reason for moving and maintaining in the region. The gastronomy segment is particularly important for rural communities. The administrators of the rural pensions have a great competitive advantage when they serve traditional dishes for tourists, who make use of products in the locality or area where the guesthouse is located. Gourmet tourism therefore has the opportunity to generate income and jobs, as well as to help maintain other sectors of the local economy, such as agriculture, fruit growing, animal husbandry.

Sibiu, a multicultural gourmet route

Today's tourists with more experience and media, with medium and leisure income, are traveling in search of unprecedented experiences. In this area, gastronomy plays an increasingly important role, being associated with exclusive and high-quality consumption of local products. Consumers' satisfaction, according to their expectations, will allow the tourist destination to loyalty, increasing its intention to re-opt for the destination to promote it among its acquaintances. It is not surprising that quality gastronomy is a decisive factor in satisfaction tourists, because it produces an indelible memory of the experience lived by those.

More and more, tourists travel to destinations that have the reputation of being a place where quality local products can be enjoyed. Moreover, in the tourism world there are destinations where brand image connects with gastronomic values at different levels of intensity, including France, Italy, Spain, Greece, Belgium, Portugal, the United States (in particular, regions as would be the Napa valleys and Sonoma in California), Brazil, Peru, Mexico, New Zealand, South Africa, Australia, Chile, Malaysia, Japan, Indonesia, Bali, China or Singapore. Nowadays, gastronomic routes are certainly one of the most prominent products. These itineraries combine places of cultural interest and other tourist attractions with good packaging to extend their stay in the destination and thus promote the economic development of its area of influence. These routes must also be differentiated by variety, novelty and authenticity in experiences.

With the award of European 2019 Gastronomy Region, added value to Sibiu as a brand-new tourist attraction is given by gastronomic events, kitchens and guesthouses that offer something new, special, attractive for the tourists to stay in the region. It adds another feature to the current tourism, namely gastronomy, which distinguishes the gastronomic tourism integrated into regional sustainable development. The cultural offer is completed in this way by the immaterial cultural one, contributing to the diversification of the range of attractive offers in the area. Sibiu is set in an area rich in traditions. The fact that the city is surrounded by the locality and belonging to the five micro regions (Mărginimea Sibiului, the Secaşelor Country, the Olt

Country, the Hârtibaciului Valley and the Târnavelor Valley) with multicultural character contributed to the development of a special personality the city and the Sibiu County, European Gastronomy Region for 2019. The residents and visitors of the Sibiu region have the opportunity to raise awareness of the traditions of preserving intangible heritage, in general, and for the development of values in gastronomy in particular.

Traditions and gastronomy are mutually beneficial in their development throughout evolution, their conservation and perpetuation being essential for ensuring food security and livelihood economic mechanisms specific to regional or county development. Via Sibiu, the gypsy culture of Sibiu, are built on the values of the traditions of the county, which in turn contribute to the expression of their own spirituality, as we perceive today and which we still cannot define it, in a concrete way, in the spirit of gastronomic cultural events. In this context, we can see the interconnectivity between the natural resources, the chronological calendar, the kitchen and the eating habits of the Sibiu. Pregnant is the constant association between the Christian calendar, the slaughter and the activities of the Sibiu, a triad that combines you with the cultural heritage of Sibiu.

Taking into account the integration of gastronomic tourism into the values of the cultural heritage of Sibiu, it is clear that the most exquisite, exotic tourist wants to test the original stones in the Sibiu restaurants, to know their story, the origin of the food resources that underlie the gastronomic product, be interested in integrating the taste of local wines or other refined beverages from a regional level. The tourist will want to test the Siberian gastronomy, make sure he can find traditional food from the restaurant menu, find out interesting things about the places he was living in.

Methods and means to investigate the gastronomic preferences of tourists in the Sibiu area

In order to have a picture of the cultural and gastronomic motivations of tourists visiting Sibiu, we developed a questionnaire that was applied to 234 respondents, selected randomly, at the Tourism Fair of Romania, edition held in 16-18 November 2017. In the 3 days of the fair, responses were received from consumer tourism from all over the country (from Prahova, Dâmbovița, Dolj, Timiș, Neamț, Vrancea, Cluj, Iași, Vâlcea, Bistrița-Năsăud, Mureș), but also from Romanians settled abroad (Great Britain, Canada, USA).

The questions in the survey were chosen so as to allow an analysis of the place where the cultural and gastronomic interest occupies in the tourist's motivation to visit Sibiu. On the basis of the statistical data, it is certain that the number of tourists who choose Sibiu as a destination or City-break is steadily increasing. If in 2014 Sibiu was visited by 355698 inhabitants, of which 258834 in the city of Sibiu, statistics show a significant increase in 2016 and 503620 tourists visited the county, 371295 of which visited Sibiu. The increasing number of tourists is related to a series of events that attract visitors to the city that was European Capital of Culture in 2007 and which will be the centre of the European gastronomic region in 2019. The land survey used in the field survey includes 20 of questions, out of which 74 % are response speeches, and 26 % are open or combined with variants. The questionnaire was conducted by the "Lucian Blaga" University of Sibiu in partnership with the University of Catania and the Petroleum and Gas University of Ploiești.

Results and discussions on the field investigation

After personal questions (age, place of residence, degree of professional training), the questionnaire focused on questions about the main motivation that caused them to inspect Sibiu and the homonymous region. The question regarding the main motivation for visiting the Sibiu county, 52,99 % of tourists said they came for the beauty of the

landscape, 45,73 % of the respondents responded to cultural heritage, and 38,03 % came for loisir, recreation and

rest. More than 25 % of respondents said they were coming to Sibiu for local gastronomy.

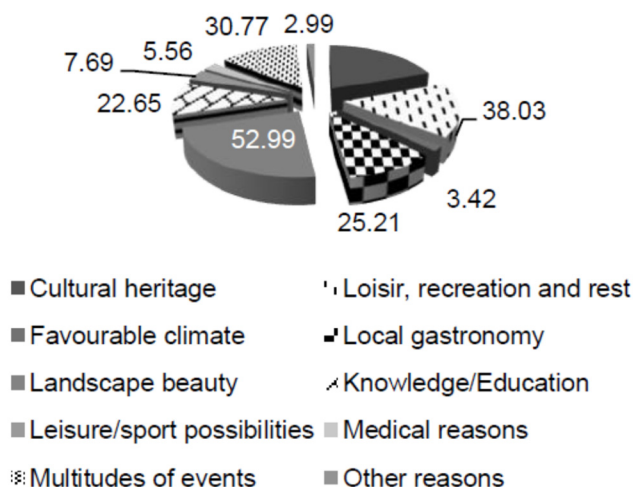

Fig. 1. The share of tourists according to the main motivation that attracts them to the county of Sibiu Source: processed data from the questionnaire

Of those who are attracted to the rich cultural heritage, 2/3 of them are women, and they are also preserved in the case of motivation related to the beauty of the landscape or for the credibility and rest. In the case of local gastronomy, 3/5 of the women chose this motivation and 2/5th of the male respondents. 20.94 % of the women and only 1.71 % of the

respondents came to know and education and men. The reason why tourists choose Sibiu as a holiday destination has highlighted the location of the new location with the specific architecture that determined the reputation of the "little Vienne" for Sibiu.

Table 1. The reason why tourists choose Sibiu as a holiday destination

No	The reason for choosing a holiday destination	%		
		Total	Male	Female
1	Rest	32.91	10.68	22.22
2	New location, specific architecture	46.15	12.82	33.33
3	Leisure, recreation and rest	39.74	15.81	23.93
4	Local gastronomy	26.92	6.41	20.51
5	Agreements and animations	14.53	5.13	9.40
6	Traditions	26.92	9.40	17.52
7	Medical reasons	4.70	4.27	0.43
8	Possibility to practise various sports	3.85	2.14	1.71
9	Religious, cultural sightseeing	24.79	5.13	19.66
10	Business	4.27	2.14	2.14
11	Visits to relatives and friends	11.54	5.56	5.98
12	Others	0.43	0.43	0.00

Source: processed data from the questionnaire.

By age category, there is a preference for 44.44 % of those aged between 30 and 39 years for local gastronomy.

Table 2. The main motivation to visit the County of Sibiu as a percentage of the total of each age group

No.	The main motivation to visit Sibiu County	20-29 years	30-39 years	40-49 years	50-59 years	over 60 years
1	Cultural heritage	40,91	42,22	58,06	64,71	55,56
2	Loisir, recreation and rest	37,12	60,00	16,13	17,65	55,56
3	Favourable climate	2,27	0,00	12,90	0,00	11,11
4	Local Gastronomy	15,91	44,44	29,03	29,41	44,44
5	Landscape beauty	63,64	42,22	41,94	35,29	22,22
6	Knowledge / education	23,48	35,56	9,68	17,65	0,00
7	Leisure / sports opportunities	8,33	2,22	19,35	0,00	0,00
8	Medical	3,79	8,89	12,90	0,00	0,00
9	Multitude of events	40,91	6,67	32,26	11,76	33,33
10	Other reasons	0,76	2,22	6,45	17,65	0,00

Source: processed data from the questionnaire.

As for the defining element for the gastronomy of the Sibiu region, including for Mărginimea Sibiului, potential

tourists chose the existence of the traditional food gastronomy units (80.34 %) followed by the quality of

services and hospitality (33.33 %), the quality of the menus (11.97 %) and the pleasant atmosphere of the restaurants (10.26 %). Of the respondents who chose traditional gastronomy (80.34 %) as the main motivation, the 81 male respondents chose 75.31 % of this motivation. Of the 153 female females, 83.01 % said that it is the traditional

gastronomy that attracts them to visit the Sibiu region. The situation on age groups regarding the defining element for the gastronomy of the Sibiu region which attracts tourists in the area highlights the important role of traditional gastronomy, services and hospitality in Sibiu.

Table 3. The defining element for the gastronomy of the Sibiu region (including Mărginimea Sibiului) by age group calculated as % of the total of respondents

No	The defining element for the gastronomy of the Sibiu region (including Mărginimea Sibiului)	20-29 years old	30-39 years old	40-49 years old	50-59 years old	over 60 years old
1	Traditional Gastronomy	45,73	13,25	12,82	5,98	2,56
2	The quality of the menus	5,56	1,71	2,99	0,85	0,85
3	Services and hospitality	17,95	6,84	5,13	2,14	1,28
4	Facilities provided	5,13	1,71	0,00	0,00	0,00
5	The Atmosphere in Food Units	5,13	3,42	1,28	0,00	0,43
6	Innovation about menus	0,00	0,43	0,43	0,00	0,85
7	Prices and tariffs for services	5,13	0,00	0,43	0,43	0,00

Source: processed data from the questionnaire.

Asked about the gastronomic events that will attract potential tourists in the Sibiu region for the next four years, the answers highlighted the desire to participate in traditional dinners in the fortified cities of Sibiu, Mediaș and Hârtibaciu Valley, at traditional festivals and Rășinari brandy, Peony

Festival at Gura Râului) and the presence of the Transylvanian cuisine elements in the menu. Of the growing interest is also the brunch with gastronomic specialties taking place in rural areas.

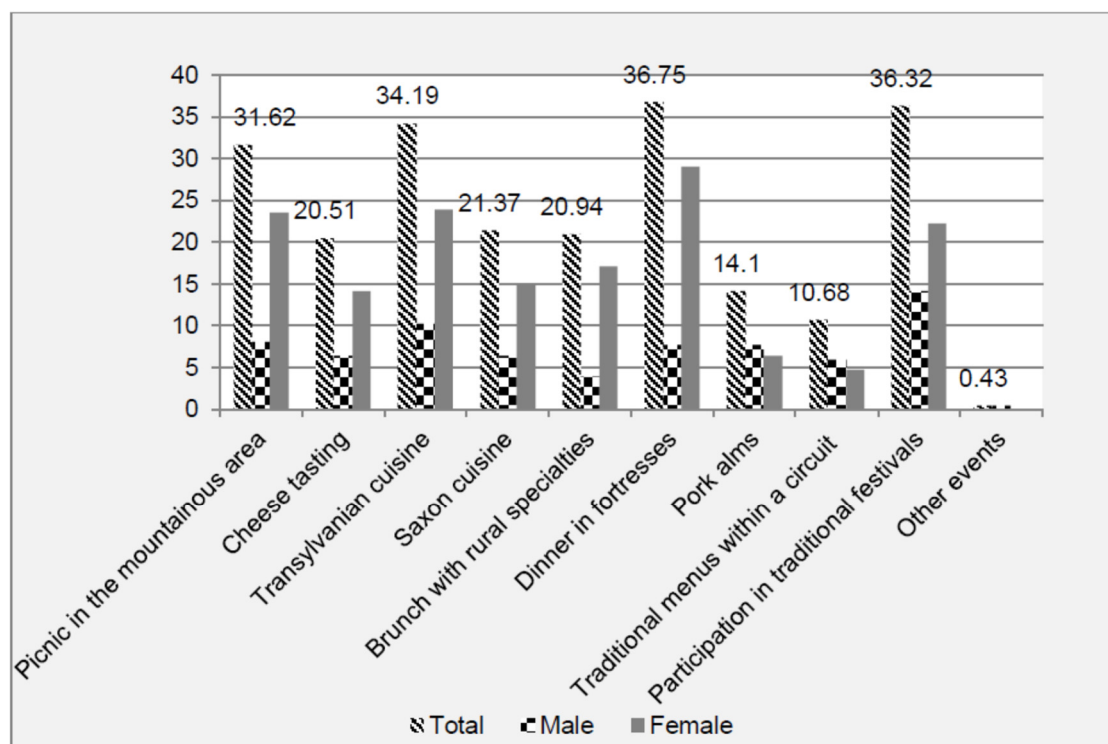

Fig. 2. Types of gastronomic events to which respondents would like to participate in the next 4 years (Total weight and gender breakdown)

Source: processed data from the questionnaire.

By age group, the situation of the respondents about the gastronomic events they would like to participate in within the next 4 years within the gastronomic region Sibiu demonstrates the increased interest that the Transylvanian

gourmet culture has among the young people. It is true that they also represented the largest share of the respondents, but it is obvious that Sibiu attracts tourists from all age groups who are interested in interesting experiences.

**Table 4. Types of gastronomic events
to which respondents would like to participate
in the next 4 years by age category**

No.	Types of gastronomic events / age group	20-29 years	30-39 years	40-49 years	50-59 years	over 60 years
1	Picnic in the mountain area	20,51	5,98	1,71	2,99	0,43
2	Cheese tasting	6,84	6,84	4,70	1,71	0,43
3	Transylvanian cuisine	24,36	3,85	3,85	1,28	0,85
4	Saxon cuisine	6,84	7,69	5,13	0,85	0,85
5	Brunch with rural specialties	13,25	4,70	1,28	0,85	0,85
6	Dinner in the city	26,07	6,41	2,99	0,00	1,28
7	Pork alms	5,98	4,27	2,56	0,43	0,85
8	Traditional menus within a circuit of fortified churches	5,56	1,71	1,28	1,28	0,85
9	Participation in traditional festivals	23,50	5,98	3,85	1,71	1,28
10	Other types of events	0,00	0,00	0,00	0,00	0,43

Source: processed data from the questionnaire.

This category of tourists (who practice existential gastronomic tourism) want to know gastronomic products with local taste, recipes, production mode, innovative and traditional forms, thus becoming catalysts for the revitalization of the connection between rural and urban areas, with networks of restaurants that become part of a concrete regionalization process by promoting local gastronomy either in a traditional or innovative context. The coupling between the Sibiu restaurants and the county's network of producers is supported by the Sibiu European Gastronomy Program 2019. Integration into the story of the gourmet product of tourist offers that go to the area of origin of the recipe or products is necessary.

The European gastronomic region, as an international concept, requires the decision makers to be sustainable for sustainable development while maintaining the quality of the environment, as well as ensuring the long-term adequate food security. The concept of gastronomic region ensures and supports the implementation of FAO international

recommendations on food security, but also the conservation of biological diversity in all its forms (eg genetic diversity, species and ecosystems). Sibien and tourists who come to the area have the right to be provided with food security for both the city and the region that supplies the food, ensuring access to one of the finest services – gastronomy.

Given the increasing number of tourists visiting Sibiu and Sibiu County, we were interested in finding out from the respondents the source of information for knowing the tourist potential and the timing of events that attract them to the area. For 20-29-year-olds, 30-39 years and 40-49 years, the main source of information is the Internet. Those over the age of 60 get information mainly from the print media, radio and television, but also from travel agencies and specialized fairs. For the age group 20-29 years and 30-39 years, one of the basic sources in the choice of Sibiu as a tourist destination is the accounts of friends and / or relatives. It is thus demonstrated that a satisfied tourist attracts other tourists, and the positive experience is a very good advertisement.

**Table 5. Sources of information
for knowing Sibiu County reported % of the total of each age group**

No	Information source for the knowledge of Sibiu County	20-29 years	30-39 years	40-49 years	50-59 years	over 60 years
1	Media (radio, television, press, etc.)	31,62	2,14	5,13	2,56	1,71
2	Travel Agencies / Tour Operators / Travel Agencies	10,26	7,26	4,27	0,85	1,71
3	Internet	41,45	14,53	6,84	2,56	0,85
4	Leaflets and catalogs	4,27	0,43	5,13	0,43	0,85
5	Relationships of friends and relatives	28,21	13,25	5,98	2,56	1,28
6	Other	0,85	2,14	2,56	2,14	0,43

Source: processed data from the questionnaire.

The questionnaire applied to 234 respondents ended with the question of the degree of satisfaction that tourists had in Sibiu. The weight is satisfied by the tourists, followed by the very satisfied ones. The task of tourists is to turn the percentage of satisfied tourists into very satisfied and tourists not very satisfied or even dissatisfied with satisfied tourists. It is a challenge, but also a chance for Sibiu to prove that choosing to be a European Gourmet Region for 2019 was not a coincidence.

The changing attitude of Sibiu citizens from the simple consumer to the restaurants industry in terms of showing

interest in the gastronomy values and supporting all the actions of the Sibiu European Gastronomy Program 2019 allows the realization of the premises for increasing the number of Sibiu visitors by promoting the city in the virtual environment, the promotion of promotional materials for Sibiu, at both travel agencies and trade fairs. Thus, gastronomic tourism can constitute a superior form of exploitation and access to the entire immaterial cultural heritage and material built or naturally with beneficial effects on Sibiu and its inhabitants.

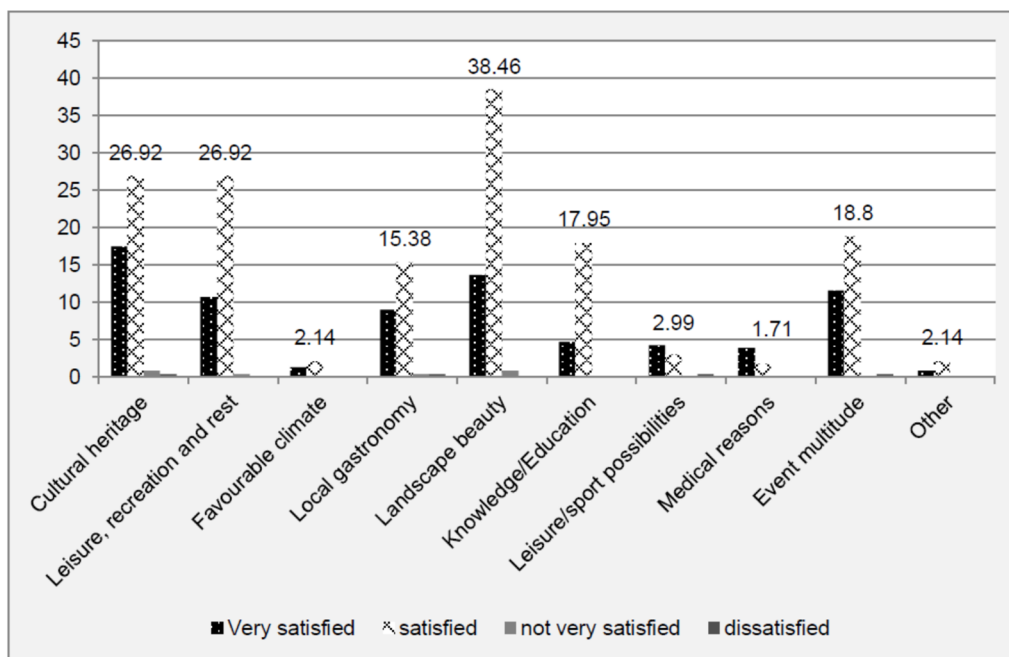

Fig. 3. The degree of satisfaction of the tourists who visited Sibiu
Source: processed data from the questionnaire

Conclusions

Cultural diversity, including gastronomy, is the basis for sustainable socio-economic development in general and micro-regions of Sibiu County in particular. Traditional knowledge as a concept is supported and protected by UNESCO as part of the intangible cultural heritage. Under the UNESCO umbrella, taking into account the importance of the immaterial cultural heritage for the genesis, the perpetuation and the continuous development of cultural diversity as well as the role of the guarantor of sustainable development, the *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage* was adopted which aims at:

- safeguarding immaterial cultural heritage;
- respecting the intangible cultural heritage of communities, groups and individuals belonging to them;
- awareness at local, national and international level of the importance of non-material cultural heritage and its mutual recognition;
- international cooperation and assistance.

In addition, it is supported the idea of promoting in an international, national, regional, online environment and especially awareness of communities interested in the value and valences of gastronomy. Here, in order to ensure the sustainability of gourmet tourism, new cultural valences such as: *collection and testing of local or innovative recipes originating in the local, identifying, characterizing and ensuring the sustainable use of the original food resources that underlie the local taste of recipes, natural values associated with accessing local gastronomy.*

In this context, gastronomic tourism becomes a catalyst for the *revitalization of local micro-economy processes, the awareness of the value of traditional knowledge associated with local gastronomy for raising living standards.* Gastronomy is thus defined as a tourist destination with beneficial effects in the whole regional economy through the four categories: recreational, existential, reorientation and gastronomic experimentation.

References

1. Andersson T.D. Commensurability and sustainability: Triple impact assessments of a tourism event / T.D. Andersson, E. Lundberg // *Tour. Manag.*, 2001. – Vol. 37. – P. 99–109.

2. Cultural investment, local development and instantaneous social capital: A case study of a gathering festival in the South of Italy / G. Attanasi, F. Casoria, S. Centorrino, G. Urso // *J. Socio-Econ.*, 2013. – Vol. 47. – P. 228–247.
3. Bacellar C. Motivation to Attend to a Cultural Event: Profiling Deauville Asian Film Festival Attendees / C. Bacellar // *British Academy of Management: Cardiff, UK*, 2012.
4. Council Criteria. Suggested Performance Indicators for Destinations, 2013. URL: <https://www.gstcouncil.org/en/gstc-criteria/sustainable-tourism-gstc-criteria.html> (accessed on 22 October 2017).
5. European Commission. The European Tourism Indicator System. Toolkit for Sustainable Destinations, 2013. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/sustainable-tourism/indicators/documents_eu_toolkit_indicators (accessed on 2 November 2017).
6. European Tourism Indicators System for Sustainable Destination Management. URL: <http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators> (accessed on 2 August 2017).
7. Glăvan V. Touristic Romania / V. Glăvan // *ProUniversitaria Publishing, Bucharest*, 2015. – P. 70–79.
8. Johnson J.D. Residents' perceptions of tourism development / J.D. Johnson, D.J. Snepenger, S. Akis // *Ann. Tour. Res.*, 1994. Vol. 21. – P. 629–642.
9. Kivela J. Gastronomy tourism: A meaningful travel market segment / J. Kivela, J.C. Crofts // *Jour. of Culinary Science & Technology*, 2000. – Vol. 4 (2-3). – P. 39–55.
10. Lee S. Multicultural festivals: A niche tourism product in South Korea / S. Lee, C.A. Insun, T.J. Lee // *Tour. Rev.*, 2012. – Vol. 67. – P. 34–41.
11. Lim H. Cultural strategies for revitalizing the city-A review and evaluation / H. Lim // *Reg. Stud.*, 1993. – Vol. 27. – P. 589–595.
12. Long Lucy. Culinary Tourism – a folkloristic perspective on eating and otherness / Lucy Long // *University Press of Kentucky*, 2004. – P. 149–182.
13. Long Lucy. Culinary Tourism, Penrose Library / Lucy Long // *Southern Folklore*, 1998. – Issue 55/3. – P. 181–205.
14. Mair J. The development of a conceptual model of greening in the business events tourism sector / J. Mair, L. Jago // *J. Sustain. Tour.*, 2010. – Vol. 18. P. 77–94.
15. Morariu Ileana. The ancestry's voice / Ileana Morariu // *Salgo Publishing, Sibiu*, 2011. – P. 20–24.
16. Office for National Statistics. Measuring Tourism Locally. Guidance Note Six: Event Analysis and Evaluation, 2011. Available online: <http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/method-quality/specific/economy/economic-value-of-tourism/measuring-tourism-locally/guidance-notes-1-6-v1-2011/measuring-tourism-locally-guidance-note-6-event-analysis-and-evaluation.pdf> (accessed on 7 August 2017).
17. Cultural Tourism: Global and Local Perspectives; Ed. Richards G. – Haworth: New York, NY; USA, 2007.

Received: 26/05/2018
1st Revision: 20/09/2018
Accepted: 10/11/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: personal budget.

В. Нікула, канд. екон. наук, доц.,
 С. Спану, канд. геогр. наук, викладач
 Університет імені Лучіана Блага, Сібіу, Румунія,
 Г. Харламова, канд. екон. наук, доц.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УРІЗНОМАНІТНЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПРОПОЗИЦІЙ В СІБІУСЬКОМУ РАЙОНІ

Серед мотивів, за якими туристи вибирають місце для відпочинку, гастрономія набуває важливого значення, що вже привело до збільшення поставок місцевих якісних продуктів і більш інтенсивному зростанню ринку. Гастрономія стала одним із найдинамічніших сегментів на міжнародній туристичній арені. Гастрономічний туризм починає сприйматися як сам по собі новий туристичний продукт у зв'язку з тим, що в туристичній пропозиції місця відпочинку більше третини її вартості становлять продукти харчування. Це підтверджує важливість гастрономії в структурі відпочинку. Гастрономічний туризм набуває все більшого значення як мотивація у виборі майбутнього місця відпочинку. Доказом є недавнє дослідження (Euromonitor, 2018), згідно з яким їжа в ресторанах посідає друге місце серед улюблених видів активності для міжнародних спортсменів зі США і перше – для туристів з Північної Америки в їхніх поїздках для відпочинку в інші країни. Виходячи з цього, розроблено анкету, запропоновану в цілому 234 респондентам і випадковим відвідувачам туристичного ярмарку, що проходить у Бухаресті в листопаді 2017 року. Опитування мало на меті виявлення ролі риби і гастрономії в мотивації туристів, які відвідують Сібіу і прилеглі райони. Результати показали, що традиційна гастрономія завдяки мультикультурному аспекту займає друге або третє місце серед мотивів для відвідування Сібіу. Звичайно, це проявиться більш помітно за умови, якщо в 2019 р. Сібіу стане європейським гастрономічним регіоном.

Ключові слова: гастрономічний туризм, нематеріальне надбання, культура, сільський туризм, сталий розвиток.

В. Никула канд. экон. наук, доц.,
 С. Спану, канд. геогр. наук, преподаватель
 Университет имени Лучиана Блага, Сибиу, Румыния,
 Г. Харламова, канд. экон. наук, доц.
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ: ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ УВЕЛИЧЕНИЯ РАЗНООБРАЗИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В СИБИУСКОМ РАЙОНЕ

Среди мотивов, согласно которым туристы выбирают место для отдыха, гастрономия приобретает важное значение, что уже привело к увеличению поставок местных качественных продуктов и более интенсивному росту рынка. Гастрономия стала одним из самых динамичных сегментов на международной туристической арене. Гастрономический туризм начинает восприниматься как сам по себе новый туристический продукт в связи с тем, что в туристическом предложении места отдыха более трети стоимости составляют продукты питания. Это подтверждает важность гастрономии в структуре отдыха. Гастрономический туризм приобретает все большее значение как мотивация в выборе будущего места отдыха. Доказательством этого является то, что, согласно недавнему исследованию (Euromonitor, 2018), еда в ресторанах является вторым любимым видом активности для международных спортсменов из США и первым – для туристов из Северной Америки в их поездках на отдых в другие страны. Исходя из этого, мы разработана анкета, предложенная в общей сложности 234 респондентам и случайным посетителям туристической ярмарки, которая проходила в Бухаресте в ноябре 2017 года. Целью опроса было выявление роли рыбы и гастрономии в мотивации туристов посещающих Сибиу и прилегающие районы. Результаты показали, что традиционная гастрономия, благодаря мультикультурному аспекту, занимает второе или третье место среди мотивов при посещении Сибиу. Конечно, это проявится более заметно при условии, что в 2019 г. Сибиу станет европейским гастрономическим регионом.

Ключевые слова: гастрономический туризм, нематериальное достояние, культура, сельский туризм, устойчивое развитие.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2019; 1(202): 54-60

УДК 352.07:330.322

JEL classification: H7, H23, H70, G23, H77

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/9>

D. Oboladze, Dr. of Sci. (Business Administration), Researcher Ph. D
 ORCID ID 0000-0002-6143-9194,
 R. Otinashvili, Dr. of Sci. (Economics), Prof.
 Georgian Technical University, Georgia

CHALLENGES AND PROSPECTS OF EVALUATION OF PROGRAMS IN PUBLIC FINANCE MANAGEMENT IN GEORGIA

The establishment of a program assessment mechanism in the public sector of Georgia is an important element for supporting the ongoing public finance management reform and improving the budgeting process as well as enhancing the budget planning stage and ensuring the efficient, productive and prudent management of budgetary means. The present paper discusses the problem of the absence of a program assessment mechanism in the public sector, reviews alternative solutions to the problem and, by applying a cost-effective method, analyzes the best alternative. This best alternative envisages the establishment of a centralized structural unit at the Ministry of Finance which will be responsible for the assessment of the programs/subprograms of ministries/budgetary organizations. The concluding part of the policy paper offers those measures and reforms in the form of recommendations which must be undertaken for the successful implementation of the best alternative.

Keywords: Public finances, program budgeting, assessment indicators, cost-effectiveness analysis.

Introduction. The establishment of a program assessment mechanism in the public sector of Georgia is an important element for supporting the ongoing public finance management reform and improving the budgeting process as well as enhancing the budget planning stage and ensuring the efficient, productive and prudent management of budgetary means. The paper discusses the problem of the absence of a program assessment mechanism in the public finance management sector, reviews alternative solutions to the problem and, by applying a cost-effective

method, analyzes the best alternative. Taking into account the shortage of specialists within this field in Georgia as well as limited budget resources and a limited period of implementation, we have selected the second alternative as the best one from among those proposed. This best alternative envisages the establishment of a centralized structural unit at the Ministry of Finance which will be responsible for the assessment of the programs/subprograms of ministries/budgetary organizations. The concluding part of the policy paper offers those

measures and reforms in the form of recommendations which must be undertaken for the successful implementation of the best alternative. The basic budget policy framework system has already been established in Georgia but it requires further strengthening. Moreover, additional work on reforming is needed in the following spheres: Improvement of program budgeting – on program assessment mechanism, strengthening links between planning, budgeting and policy framework.

Description of the problem. The program budget utilizes programs/subprogram assessment indicators to evaluate how the program achieves the objectives for evaluating and measuring the results achieved within the programs/subprograms and comparing their expected/planned results. However, despite the assessment of the performance of the budget organization / program through the results assessment indicators is the budget-oriented mechanism of the outcome, this does not allow the prior (ex-ante) assessment of the program / sub-program success (positive effectiveness) and the real benefit of the results achieved within the program for the welfare of the society (ex-post). Because of the program budget assessment indicators are oriented to assess and measure the achieved results, they can only be used for the results achieved through the implementation of the program and not for the preliminary assessment.

Evaluation of results and impacts within the programs/sub-programs in Georgia is made only through assessment indicators, which determines an incomplete identification of the program's actual influence/effect. This is related to the fact that the division of the effect of the results achieved within the program/sub-program is related to external and non-controlling factors.

The actuality of the abovementioned problem is determined by the fact that in the spending agencies currently participating in the budgetary process, they are not established as a mechanism / system of appraisal (pre-or later), which the benefit of the programs/sub-programs presented in the draft bill would be measured based on it. In particular, expenses are not based on any statistical or non-statistical analysis, such as cost-benefit, cost-effectiveness, cost-benefit ratio or other similar analysis.

Program Budgeting is a new milestone in the improvement of the budgetary process of Georgia and is focused on the outcomes of the programs and not the amount of financial resources allocated to them. An important element of ensuring efficient, productive and economical management of budget support is to introduce the mechanism of analyzing the results achieved through the evaluation (ex-ante) and programs in the budgetary organizations for supporting of this reform and budget planning phase.

Systemic deficiencies are found on the planning and reporting stages of the program budgeting. Problems related to the planning stage were analyzed in the report of the State Audit's Office: "opinion on the draft state budget law 2017" [10].

Consequently, the work deals with the alternatives to solving the above problem and analyzes the best option among these alternatives by means of efficiency.

Ways of solving problems (alternatives). In order to solve the lack of a systematic mechanism of program evaluation in the management of public finances and to ensure efficient management of budgetary resources, the work reviews several options and is based on cost-effectiveness analysis.

Alternative I – Establishment of a structural unit in each Ministry, which will be responsible for assessing programs / sub-programs of this budget organization.

This alternative provides the establishment of a special service or department for each Ministry responsible for assessing the preliminary, intermediate and final impact/effect of the programs/sub-programs of the spending institution. As the Ministries differ from the field of activity, specificity, goals and tasks, the above structural units will be staffed by the staff who are familiar with the activities of the institute, have great experience and organizational vision. Because the content of the program, the expected results and their impact on the relevant target groups depends on the specialized field, the program's evaluation by the professional will be much more effective, efficient and comprehensive than an unaware person in the field. At the same time, creating a program evaluation service in each ministry provides to assess and analyze a large number of programs / sub-programs that will facilitate relevant and effective decision-making in the process of planning and budgeting.

This alternative is often found in international practice. For example, in Australia, which has several decades of experience in the field of program budgeting and is considered a leading country in the successful creation and implementation of the result-oriented budgeting system, each ministry shall be responsible for assessing the existing programs and taking into account the obtained results for effective use of budget funds within its framework. The mentioned structural units in the ministries are observed Department of Finances subordinate to the Ministry of Finance, which is the central part of the process [4].

It should be noted that in parallel to the positive sides, the first alternative is characterized by several negative aspects. In particular, today the program assessment in Georgia is not at the level of ministries and the specialists of this sector are very few not only in the public sector, but throughout the country as well. Accordingly, in most cases there will be retraining of employees in the ministries and training of program evaluation techniques for them. In addition, creation of such structural units will be associated with large expenditures, moreover, the mentioned alternative considers to create Program Assessment Service in each Ministry (today, 10 Ministries in Georgia). The possibility of the implementation of such initiatives by the state and simultaneous implementation of the abovementioned reform in all ministries is very low. This alternative will be unproductive to solve the problem in a short period of time. It requires a great deal of time and resources, so it is considered for long periods. In addition, it should also be taken into consideration that the objective of evaluation of the program/sub-program from the Ministry may be challenged. In this case, the Ministry will always have an incentive to evaluate the results of its own implemented or implementing program/subprogram positively, moreover, if there is a risk that negative appraisals will have a reduction in assignments allocated to the Ministry at the programs/sub-programs with negative assessment. Consequently, if the first alternative is implemented, it will have great importance for the independence of the structural unit of program evaluation. However, the existence department subordination to the Ministry will significantly restrict its independence and objectivity.

Alternatives II – Creation of a centralized structural unit subordinating to the Ministry of Finance, which will be responsible for assessing the programs / sub-programs of the Ministries / Budgetary Organizations.

In case of implementation of this alternative, unlike previous alternatives, only one central structural unit will be

created subordinating to the Ministry of Finance¹, which's direct and direct obligation will be to evaluate budgetary organizations' programs / sub-programs. It should be taken into consideration that one service resource will be impossible to evaluate all program/sub-program. Accordingly, the programs to be evaluated by the structural unit should be selected from their importance, funding volume, priority or in the interests of the target groups. In this case, the Government, Parliament or other interested party may be initiated by the necessity of evaluating certain programs.

This alternative is implemented in practice in different countries. In particular, an independent structural unit is created in India, which's discretion includes assessing programs / sub-programs and determining their efficiency, benefits and success. This structure is an independent government agency that carries out its activities independently from all spending agencies and analyzes the evaluation of a program or sub-program based on the Planning Commission's request [4].

Creation of one centralized structural unit is associated with much less expenditures and it can be implemented in a short period of time rather than the establishment of many such services in each Ministry individually. In addition, this alternative enables the public sector to collect the relevant knowledge and experience in the evaluation techniques of the program and in the case of success, create a similar agency in each Ministry. However, it is noteworthy that in case of existence of one centralized structural unit, it will be impossible to evaluate all the programs/sub-programs of the Ministry, due to limited resources.

Alternative III – Hiring of private companies or international organizations by the Ministries (Budgetary Organizations) to assess their programs/sub-programs.

In case of implementation of this alternative, the Ministries will hire independent private companies or international organizations to evaluate their programs/subprograms. According to international practice, the budget organization can hire a private company that specializes in evaluating the programs in the sphere of field activities of the Ministry. However, as there are not private specialized companies in Georgia, this alternative does not provide for the private sector to assess the specialized programs/sub-programs separately.

Mostly, the mentioned alternative in international practice is often used in one phase of one or more of the programs, after implementation the first stage or even the end of the first year. By assessing the private company, the government is obliged to demonstrate usefulness and effectiveness of the program/sub-program, whether it has achieved its goals and results, whether the benefit received from the program was valuable. Finally, this assessment helps the government to decide how valuable and fair it is to continue / maintain this program in the future. For example, the countries are actively using the Operations Evaluation Department to assess the success (or failures) and effectiveness of their programs. Also, the International Food Policy Research Institute is often used to assess programs related to the healthcare sector [4].

Since almost any public agency lacks a systematic mechanism of programmatic evaluation and its creation depends on a long time, resource and effort, the third alternative can be considered as the fastest and easiest solution of the problem. Furthermore, it is noteworthy that the staff of private companies working on the evaluation of

the programs are quite competent in this field, have knowledge and experience to evaluate programs, which does not have any representatives of the public agency, in which the structural unit of program evaluation should be set up in the first alternation. Furthermore, since the private company is an independent, external evaluator, it will not have any subjective interest in the achieved results of the program/sub-program and on the target groups in their evaluation process. Consequently, the conclusion presented by the private appraiser will be more objective and reliable than the evaluation of the structural unit subordinating to the budgetary organization. It should also be noted that implementation of the third alternative will contribute to the development of private sector and the number of companies oriented on the creation of new products (program evaluation).

In parallel to the positive sides, the fact is that the knowledge and experience of private companies in the program evaluation technique significantly exceeds public agencies, though they are not specialized in specific areas such as infrastructure projects, healthcare, education and so on. Consequently, the absence of specialized knowledge can create certain barriers to the process of evaluation of programs/subprograms.

Alternatives IV – "status quo", i.e. so called a zero alternative means to keep the current situation unchanged. This alternative provides for inactivity and unchanged position without any interference or policy/reform. Today there is no established, systematized mechanism in the Georgian public sector to evaluate programs/sub-programs within the framework of budgetary organizations. Additionally, there are many problems and shortcomings in the implementation of the program budget. Therefore, it can be said that in case of "status-quo alternatives", the problem in the nearest future will not be solved, but even the basic stage will not be established.

Methodology: Cost-effectiveness analysis. In this work, the cost-effectiveness method is used to select the best option among the presented alternatives. Analysis of cost-effectiveness allows for each alternative to determine the current state of improvement and the best alternatives to solve the problem based on mutual comparison.

Results. This method uses the spending ratio of expenditure for the implementation of each alternate with the average rate of its efficiency (in our case for 5 year period²). As a result, the lowest rate coefficient is the most optimal choice. In the process of analysis, firstly, the cost of each alternatives was presented for the 5-year period, which was subsequently discounted at a discount rate of 6 % (Table 1). A more detailed analysis of expenditures is presented as an annex for each alternative. The highest efficiency indicator (61) has been awarded to II Alternative from the three above discussed alternatives, because the Evaluation Service subordinating to the Ministry of Finance is the most optimal option for the state budget and the existing environmental conditions. III alternative, that effectiveness rate is 59, follows them. The lowest effectiveness rate (26) was awarded to I Alternative, as it is almost impossible to fulfill this stage due to the absence of qualified personnel and sufficient resources.

Finally, the lowest and most cost-effectiveness coefficient (53,634) of the alternatives is awarded to II alternatives (Table 1). As for the cost-effectiveness coefficients of I and III alternatives, the amount was

¹ The creation of the unit under the Ministry of Finance is conditioned by the fact that the Ministry of Finance is a mediator between the government and the Parliament, as well as it has already been responsible for the consolidation of reports on

financial statements and budget execution of budgetary organizations.

² The work discusses the problem solving in the short term. Consequently, the estimate of alternatives in the cost-effectiveness analysis process is calculated for a 5-year period.

calculated according to the level of 842,119 and 227,039 units. This indicates that the creation of a centralized structural unit of programs assessment in the Ministry of

Finance (II Alternative) is the most optimal alternative to solve the problem in the work.

Table 1. Expense-effectiveness Analysis

Expense-effectiveness Analysis									
Name of Alternative	Year	Expenses						Indicator of Annual Efficiency of 5 years period	Expense/Efficiency
		Stuff Expenses	Buildings	Machines and Inventory	Other Expenses	All the Expenses (Nominally)	All the Expenses (Discounted with 6 %)		
1	2018	339,600	-	88,000	67,920	495,520	21,895,091	26	842,119
	2019	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
	2020	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
	2021	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
	2022	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
2	2018	530,400	-	109,000	106,080	745,480	3,271,647	61	53,634
	2019	530,400	-	10,900	106,080	647,380			
	2020	530,400	-	10,900	106,080	647,380			
	2021	530,400	-	10,900	106,080	647,380			
	2022	530,400	-	10,900	106,080	647,380			
3	2018			300,000			13,395,317	59	227,039
	2019			300,000					
	2020			300,000					
	2021			300,000					
	2022			300,000					

Source: Author's calculation.

Recommendations. Despite the fact that the cost-effectiveness analysis of the second alternative has had the advantage, it does not mean that the state should not take care of the realization of alternatives and practice. The advantage of the second alternative was due to its short-term implementation and relatively less expenditure. At the same time, the creation of a centralized structural unit of program evaluation in the subordination of the Ministry of Finance will contribute to the development of the sphere in the public sector, acquiring experience, enhancement of knowledge and establishment of qualified personnel, which will create the basis for the creation of appropriate program evaluation departments in each Ministry.

As a result, it is recommended to take the following steps for an effective solution to the problem:

- In order to ensure effective, targeted and reasonable disposal of budget funds, first of all work should be started on the creation of a centralized structural unit of program evaluation subordinating to the Ministry of Finance;

- As there is a lack of staff in the public sector, specialists (experts) should be invited and employed by the private and non-governmental sector from this field;

- The above mentioned experts should conduct intensive training and civil servants should be trained for the purpose of enhancing qualifications and experience in the program evaluation;

- The relevant authorities should take into consideration experience, best practices or textbooks of other countries in this regard, and start active work on the development of programmatic evaluation methodology.

- In the nearest future the experimental assessment of programs/sub-programs should be conducted, as practical activity will facilitate more effective and timely introduction of the process.

- Along with increasing staff qualities and accumulating experience, steps should be taken time to time to create relevant program evaluation service in each Ministry.

Table 2. Indicators of Efficiency

Predicted Results Matrix			
Criteria	Alternative I	Alternative II	Alternative III
Expenses (discounted)	21,895,091	3,271,647	13,395,317
Indicators of Efficiency			
Period of Implementation (1-10 Point)	2	9	7
Simplicity of Implementation (1-10 Point)	1	8	6
Qualification of Stuff (1-10 Point)	2	7	8
Degree of Objectivity (1-10 Point)	3	8	9
Quality of Completed Work (1-10 Point)	4	7	8
Political Appropriateness (1-10 Point)	6	8	6
Institutional Appropriateness (1-10 Point)	5	8	7
Interest of Stakeholders (1-10 Point)	3	6	8
Overall	26	61	59

Source: Elaborated by the authors.

Movement from the budget system with traditional organizational structure to the program budget is an important reform of Georgia to improve the budgetary

process of Georgia and ensure efficient management of the public financing system that facilitates the improvement of decisions about budget allocation and the effective planning

process. Furthermore, the program budget increases the incentives of more efficiently allocated appropriations for spending institutions and provides information about participants of the budget process and less effective functioning programs. This allows to avoid ineffective, uneconomic and unreasonable expenditure of budgetary funds, so it is importance that the implementation of the program/sub-program evaluation mechanism presented by the program budget in the public sector. Consequently, through the analysis of cost-effectiveness, the most optimal alternative to solving this problem is creation of a centralized structural unit of program evaluation in the Ministry of Finance. Taking into consideration the existing resources and the short period of implementation, this alternative is the best option for the development of programmatic assessment culture in the public sector, development of this field, accumulating experience, enhancing knowledge and creating qualified staff. It should also be said that implementation of this alternative is only the beginning of the whole process, which will be the basis for the future development of appraisal departments in each Ministry and Budget Organization.

The basic budget policy framework system has already been established in Georgia but it requires further strengthening. Moreover, additional work on reforming is needed in the following spheres: Improvement of program budgeting – on program assessment mechanism, strengthening links between planning, budgeting and policy framework [7].

Д. Оболадзе, д-р екон. наук
Р. Отінашвілі, д-р наук, проф.
Грузинський Технічний Університет, Грузія

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОГРАМ ОЦЕНКИ УПРАВЛЕНИЯ ДЕРЖАВНЫМИ ФИНАНСАМИ В ГРУЗИИ

Створення програм механізму оцінки в державному секторі Грузії є важливим елементом підтримки поточної реформи управління державними фінансами та вдосконалення процесу складання бюджету, а також підвищення рівня планування бюджету і забезпечення ефективного, продуктивного та розумного управління бюджетними коштами. Обговорено проблему відсутності програми механізму оцінки в державному секторі, розглянуто альтернативні рішення проблеми і шляхом застосування економічно ефективного методу проаналізовано найкращу альтернативу. Найкраще рішення передбачає створення централізованого структурного підрозділу в Міністерстві фінансів, яке відповідатиме за оцінку програм / підпрограм міністерств / бюджетних організацій. У заключній частині програмного документа запропоновано ті заходи і реформи у формі рекомендацій, які необхідно взяти для успішної реалізації найкращого альтернативного рішення.

Ключові слова: державні фінанси, програмне бюджетування, показники оцінки, аналіз економічної ефективності.

Д. Оболадзе, асп.
Р. Отінашвілі, д-р екон. наук, проф.
Грузинский Технический Университет, Грузия

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОГРАММ ОЦЕНКИ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ В ГРУЗИИ

Создание программ механизма оценки в государственном секторе Грузии является важным элементом поддержки текущей реформы управления государственными финансами и совершенствования процесса составления бюджета, а также повышения уровня планирования бюджета и обеспечения эффективного, продуктивного и разумного управления бюджетными средствами. Обсуждается проблема отсутствия программы механизма оценки в государственном секторе, рассматриваются альтернативные решения проблемы и, путем применения экономически эффективного метода, анализируется наилучшая альтернатива. Наилучшее решение предусматривает создание централизованного структурного подразделения в Министерстве финансов, которое будет отвечать за оценку программ / подпрограмм министерств / бюджетных организаций. В заключительной части программного документа предлагаются те меры и реформы в форме рекомендаций, которые необходимо предпринять для успешной реализации наилучшего альтернативного решения.

Ключевые слова: государственные финансы, программное бюджетирование, показатели оценки, анализ экономической эффективности.

References:

1. Outcome oriented budgeting – better practice manual // State Audit Office of Georgia, 2014.
2. Suvedi M. Conducting Program and Project Evaluations: A Primer For Natural Resource Program Managers in British Columbia / M. Suvedi, S. Morford // Forest Research Extension Partnership, 2003.
3. Treasury H.M. The Green Book: Appraisal and Evaluation in Central Government / H.M. Treasury. – London, 2003.
4. The World Bank. Public Sector Performance – The Critical Role of Evaluation. – Washington, D.C., 1998.
5. On Approval of Program Budget Methodology // Order No. 385 of the Minister of Finance of Georgia, 2011.
6. The Public Policy Paper Series includes policy documents developed within the Capacity-Building of the Georgian Leadership Community (CBGL) project // Georgian Foundation for Strategic and International Studies, 2015.
7. Oboladze D. Strategic Planning as a Necessary Prerequisite to Successful Program Budgeting in Georgia / D. Oboladze // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016. – Vol. 6(183). – P. 26–32. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/183-6/5>.
8. Barry H. Potter. Guidelines for Public Expenditure Management / Barry H. Potter and Jack Diamond // International Monetary Fund, 1999.
9. Simson Rebecca. A guide to public financial management literature for practitioners in developing countries / Rebecca Simson, Natasha Sharma & Imran Aziz // Overseas Development Institute, 2011. [pdf] Available at: URL: https://www.who.int/pmnch/media/events/2013/pfm_literature.pdf (Accessed 28 January 2019).
10. Report on budget execution // The State Audit Office of Georgia, 2017. [online] Available at: URL: <https://sao.ge/en/audit/report-on-budget-execution/2017> (Accessed 28 January 2019).

Received: 01/11/2017
1st Revision: 25/01/2019
Accepted: 01/02/2019

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Annex

Alternative I							
Establishment of a structural unit, responsible for assessing programs, in each Ministry							
(All the sums are presented in Lari currency)			2018	2019	2020	2021	2022
Stuff expenses – work salary (for one Ministry)			339,600	339,600	339,600	339,600	339,600
Position	Quantity	Positional Benefit					
Head	1	3,500					
Deputy	1	3,000					
Senior Specialist	2	2,500					
Junior Specialist	2	2,000					
Specialist	4	1,700					
Invited Expert	2	3,000					
Buildings (For one Ministry)			-	-	-	-	-
Providing office for structural unit responsible for assessing programs in the Ministry Building. As a result, there is no need of purchase new buildings.							
Machines and Inventory (For one Ministry)			88,000	8,800	8,800	8,800	8,800
Name	Quantity	Price for single element					
Transport (Passenger Car)	2	25,000					
Personal Computers	12	2,500					
Printer, Scanner, Xerox	1	2,000					
Furniture For the Office	12	500					
Other Expenses (For one Ministry)			67,920	67,920	67,920	67,920	67,920
All the Expenses (Nominally)			495,520	416,320	416,320	416,320	416,320
All the Expenses (Discounted with 6 %)			472,480	467,472	441,011	416,048	392,498
Discounted price of total 5 years expanses (for one Ministry)			2,189,509				
Discounted price of total 5 years expanses (for all the Ministries)			21,895,091				
Indicator of Annual Efficiency of 5 years period (max. from 100)			26				
Expense/Efficiency			842,119				
Efficiency				Weight of Target (1-10)			
Period of Implementation				2			
Simplicity of Implementation				1			
Qualification of Stuff				2			
Degree of Objectivity				3			
Quality of Completed Work				4			
Political Appropriateness				6			
Institutional Appropriateness				5			
Interest of Stakeholders				3			
Overall (80)				26			

Source: Elaborated by the authors.

Assumptions:

- In the part of "office furniture", each employee is given one table and one chair.
- The cost of "machinery and inventory" will be within 10 % of the initial cost of 2018-2022.
- The cost of "other resources" is 20 % of the cost of staff (salary).
- Discounting interest rate is 6 %.

Alternative II							
Creation of a centralized structural unit, responsible for assessing the programs, subordinating to the Ministry of Finance							
(All the sums are presented in Lari currency)			2018	2019	2020	2021	2022
Stuff expenses – work salary (for one Ministry)			530,400	530,400	530,400	530,400	530,400
Position	Quantity	Positional Benefit					
Head	1	3,500					
Deputy	1	3,000					
Senior Specialist	3	2,500					
Junior Specialist	4	2,000					
Specialist	6	1,700					
Invited Expert	4	3,000					
Buildings (For one Ministry)			-	-	-	-	-
Providing office for structural unit responsible for assessing programs in the Ministry Building. As a result, there is no need of purchase new buildings.							
Machines and Inventory (For one Ministry)			109,000	10,900	10,900	10,900	10,900
Name	Quantity	Price for single element					
Transport (Passenger Car)	2	25,000					
Personal Computers	19	2,500					
Printer, Scanner, Xerox	1	2,000					
Furniture For the Office	19	500					
Other Expenses (For one Ministry)			106,080	106,080	106,080	106,080	106,080
All the Expenses (Nominally)			745,480	647,380	647,380	647,380	647,380
All the Expenses (Discounted with 6 %)			688,480	703,283	663,475	625,919	590,490
Discounted price of total 5 years expanses (for all the Ministries)			3,271,647				
Indicator of Annual Efficiency of 5 years period (max. from 100)			61				
Expense/Efficiency			53.634				

Efficiency	Weight of Target (1-10)
Period of Implementation	9
Simplicity of Implementation	8
Qualification of Stuff	7
Degree of Objectivity	8
Quality of Completed Work	7
Political Appropriateness	8
Institutional Appropriateness	8
Interest of Stakeholders	6
Overall (80)	61

Source: Elaborated by the authors.

Assumptions:

- In the part of "office furniture", each employee is given one table and one chair.
- The cost of "machinery and inventory" will be within 10 % of the initial cost of 2018-2022.
- The cost of "other resources" is 20 % of the cost of staff (salary).
- Discounting interest rate is 6 %.

Alternative III					
Hiring of Private Companies					
(All the sums are presented in Lari currency)	2018 ₾.	2019 ₾.	2020 ₾.	2021 ₾.	2022 ₾.
Annual expense of hiring private company for Ministry	300,000	300,000	300,000	300,000	300,000
All the Ministries' Expenses (Nominally)	3,000,000	3,000,000	3,000,000	3,000,000	3,000,000
All the Expenses (Discounted with 6 %)	3,000,000	2,830,189	2,669,989	2,518,858	2,376,281
Discounted price of total 5 years expanses (for all the Ministries)	13,395,317				
Indicator of Annual Efficiency of 5 years period (max. from 100)	59				
Expense/Efficiency	227,039				

Efficiency	Weight of Target (1-10)
Period of Implementation	7
Simplicity of Implementation	6
Qualification of Stuff	8
Degree of Objectivity	9
Quality of Completed Work	8
Political Appropriateness	6
Institutional Appropriateness	7
Interest of Stakeholders	8
Overall (80)	59

Source: Elaborated by the authors.

Assumptions:

- In the part of "office furniture", each employee is given one table and one chair.
- The cost of "machinery and inventory" will be within 10 % of the initial cost of 2018-2022.
- The cost of "other resources" is 20 % of the cost of staff (salary).
- Discounting interest rate is 6 %.

**EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH AND REFERENCES (IN LATIN):
TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION**

V. Bazylevych, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Dr. of Sci. (Economics), Prof.

ORCID ID 0000-0001-8030-8651.

V. Osetskyi, Dr. of Sci. (Economics), Prof.

ORCID ID 0000-0002-8144-5313,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine,

I. Tatomur, Ph. D. in Economics, Assoc. Prof.

ORCID ID 0000-0002-3274-7083

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/1>

p. 6-13

CONFORMITY OF HIGHER EDUCATION WITH REQUIREMENTS OF "DIGITAL NATIVES"

The paper explores stages that teaching followed in its revolutionizing transitions from Education 1.0 to Education 4.0. The study presents a detailed analysis of the scientific approaches, which economists used in examining influence of digital technologies on behavior of young people and on identifying a generation of children as "digital natives" who grew up in the era of informational changes. An assessment of traits inherent in the new generation of young people has been used as a basis for carrying out a comparative analysis of the features of "digital natives" with the distinctiveness of "digital immigrants." The study identified factors that contributed to growing number of "digital immigrants" in developing and least developed countries. The notions of "digital cowboys" and "digital nomads" are considered in terms of their recent appearance in the academic market. Countries with the highest share of "digital natives" comprise the high-income and above-average income countries, the countries with very high levels of general Internet penetration, the countries with top ICT Development Index (IDI), and the countries with a relatively high proportion of young people. Solutions are proposed to support "digital natives" in their educational aspirations and narrow the gap between them and "digital immigrants".

1. Kondakov A. 2016. "School of the 21st Century." Institute of Mobile Educational Systems Education4.0, 27 p.
2. Kelly F., McCain T. and Jukes I. 2009. "Teaching the Digital Generation: No More Cookie-Cutter High Schools." Melbourne: Hawker Brownlow Education, 143 p.
3. Tapscott D. 2009. "Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World." McGraw-Hill Education, 348 p.
4. Kivunja C. 2014. "Theoretical Perspectives of How Digital Natives Learn." International Journal of Higher Education Vol. 3, No. 1, pp 94-109 <https://doi.org/10.5430/ijhe.v3n1p94>.
5. Chris J. and Binhui S. 2011. *The net generation and digital natives: implications for higher education*. The Higher Education Academy, 57 p.
6. Prensky M. 2001. "Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently?", On the Horizon, Vol. 9, Issue: 6, pp.1-6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424843>.
7. Tapscott D., 2009. "Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World". Publisher: McGraw-Hill Education, 348 p.
8. Robinson K. 2011. "Out of Our Minds: Learning to be Creative". Capstone Publishing Ltd, 225 p. <https://doi.org/10.1111/1467-8705.00335>.
9. 'Digital immigrants' teaching 'digital natives'- Berkman conference ponders universities' digital future (2007). The Harvard gazette. June 7. URL: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2007/06/digital-immigrants-teaching-digital-natives/>
10. Viljakainen P., Mueller-Eberstein M., 2011. No Fear: Business Leadership for the Digital Age Hardcover. Bargain Price. Publisher: Marshall Cavendish Corp/Ccb, 256 p.
11. Slobodian H. 2017. Digital "Childhood, or why 'natives' learn differently?": <https://bokmal.com.ua/people/digital-natives> (accessed December 9, 2018).
12. Dorosh M. 2015. "Children and Technology: A Digital Pyramid". Media sapiens. http://www.osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/kids/diti_i_tekhnologii_piramida_tsifrovoi_povedinki (accessed December 9, 2018).
13. Regent Yu. 2018. Newcomers from the future = generation Z. How to understand each other? <http://nus.org.ua/view/prybulstsi-z-majbutnogo-pokolinnya-z-yak-z-nymy-porozumitysya/> (assessed November 5, 2018).
14. Riegel C., Mete R. 2018. Educational technologies for k-12 learners: what digital natives and digital immigrants can teach one another. *Educational Planning Journal*, 24(4), 49-58. <https://doi.org/10.3102/00346543050003377>.
15. Measuring the Information Society (MIS) 2013. Geneva Switzerland: International Telecommunication Union. 254 p.
16. Global Ecommerce Report 2017. Amsterdam: Ecommerce Foundation, 142 p.
17. Statistics and Facts in the United States and Worldwide. 2018. <https://uk.vpnmentor.com/blog/> (accessed: November 12, 2018).
18. Measuring the Information Society Report 2017. Geneva Switzerland: International Telecommunication Union, 274 p.
19. UNFPA 2018. United Nations Population Fund. <http://www.unfpa.org.ua/publications.html> (accessed October 22, 2018).
20. Measuring the information Society. Report 2013. M. ITU Telecommunication Development Bureau, 42 p.
21. Countries With The Most Personal Computers Per Capita 2017. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-most-personal-computers-per-capita.html> (Last accessed: 09.11.2018).
22. World Development Report 2016. Digital dividends. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 359 p. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0671-1>.
23. Finance News. 2017. "Research: In Ukraine, one family has 3 gadgets." 2017 <https://news.finance.ua/ua/news/-/271540/doslidzhennya-v-ukrayini-na-odnu-simyu-prypadaye-3-gadzhety> (accessed: November 12, 2018).

24. Smartphones 2016. "Smartphones, mobile gaming tops with kids in Asia". <http://kidscreen.com/2016/01/13/superawesome-report-finds-smartphones-mobile-gaming-tops-with-kids-in-asia/> (accessed: November 11, 2018).
25. The 2017 Childwise Monitor Report. URL: <http://kidscreen.com/2017/01/24/study-says-smartphones-dominate-childrens-media-experiences/> (accessed: 10.11.2018).
26. Children in a Digital World. The state of the world's children 2017. U-Report. United Nations Children's Fund (UNICEF), 215 p.
27. EU Kids Online 2017. EU Kids Online: findings, methods, recommendations. European Commission Safer Internet Programme, 2017, 48 p.
28. Evaluating Global Digital Education: Student Outcomes Framework 2018. New York: OECD PISA. 116 p.

N. Grazhevskaya, Dr. of Sci. (Economics), Prof.

ORCID iD 0000-0003-2549-8055

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,

Y. Aimagambetov, Dr. of Sci. (Economics), Prof.

ORCID iD 0000-0003-4590-8242,

A. Tyngisheva, Ph. D. Stud.

ORCID iD 0000-0002-1957-4325

Kazpotreboysuz Karaganda Economical University, Karaganda, Republic of Kazakhstan

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/201-1/2>

p. 13-20

COMPARATIVE ANALYSIS OF OPERATION AND DEVELOPMENT OF HEALTH SYSTEMS OF UKRAINE AND KAZAKHSTAN

The article is devoted to a comparative analysis of health systems in Kazakhstan and Ukraine. The authors outlined the organizational and financial mechanism of the functioning of health systems in the countries studied. Particular attention is paid to key areas of reforming health systems in Kazakhstan and Ukraine. Currently, Ukraine and Kazakhstan are implementing health care reform, based on the introduction of new approaches to public administration in order to improve the accessibility and quality of providing medical services to the population. Studying the experience of such reform is an urgent task of the theory and practice of post-Soviet socio-economic transformations. A comparative analysis of medical reforms in the countries studied allows us to identify existing problems and propose solutions to them, taking into account their foreign experience in implementing them with a view to justifying and developing an effective mechanism for managing the industry. Analysis of the practice of public administration of the health care system in Kazakhstan and Ukraine concludes with a logical generalization and justification of priority measures of the state in this field. The limitation in the proposed study is the incompleteness of statistical bases, as well as the lack of generally accepted approaches and methods for assessing the health system

1. Joseph E. Stiglitz, 2000. Economics of the Public Sector. W. W. Norton, 823 p.
2. Kenneth J. Arrow., 1963. Uncertainty and the welfare economics of medical care. American Economic Review, Vol. 53., pp. 941-973.
3. Getzen T.E., 2012. Health Economics: Fundamentals and Flow of Funds. John Wiley & Sons, 496 p.
4. S.Thomson, J. Figueras, T. Evetovits, M.Jowett, P. Mladovsky, A. Maresso, J. Cylus, M. Karanikolos, H. Kluge., 2015. Economic Crisis, Health Systems and Health in Europe: Impact and Implications for Policy. – Open University Press (OUP). URL: <http://www.euro.who.int/data/assets/pdf/0009/285993/Economic-crisis,-health-systems-and-health-in-Europe.-Impact-and-implications-for-policy-ru.pdf?ua=1>.
5. Rice T., 1985. The state of PPOs: results from a national survey. Health Affairs. T. 4. – №. 4, pp. 25-40.
6. Dranove D., Satterthwaite M. A., 2000. The industrial organization of health care markets. Handbook of health economics. T. 1, pp. 1093-1139.
7. Enthoven A. C., 2004. Market forces and efficient health care systems. Health Affairs. №. 2, pp. 25-27.
8. Porter M. E., Teisberg E. O., 2006. Redefining health care: creating value-based competition on results. Harvard Business Press, 507 p.
9. Moskalenko V.F., 2008. Principles of optimal health care system construction: Ukrainian context. Monograph. K. : Book Plus, 320 p.
10. Lekhan V.M., Slabky G.O., Shevchenko M.V., 2009. Healthcare Development Strategy: Ukrainian Dimension. K. : Fourth wave, 353 p.
11. Zagorsky V. S., Lobodin Z. M., Lopushnyak G. S., 2010. Management of financial resources of health care institutions. Monograph. Lviv: LRID NAPA, 276 p.
12. Avramenko N.V., 2010. Public administration of the health care system at the regional level: current state, ways of improvement. Monograph. Zaporozhye: KPU, 196 p.
13. Zaglada O., Kryzina N.P., 2012. Advantages and disadvantages of introducing a system of financing by the method of the global budget in health care institutions of Ukraine. Investments: practice and experience. No. 7, pp. 108-112.
14. Shevchenko M.V., 2016. Medico-social substantiation of the new system of financing health care in Ukraine. The dissertation author's abstract for obtaining sciences. the degree d. med. sc. – X. : Kharkiv National Medical University, Ministry of Health of Ukraine, 43 p.
15. Rusnyak V.A., 2017. Medico-social substantiation of the functional and organizational model of scientific provision of health care reform in Ukraine. The dissertation author's abstract for obtaining sciences. the degree to the doctor of medicine (Doctor of Philosophy). – K: DU "Ukrainian Institute of Strategic Studies of the Ministry of Health of Ukraine", 25 p.
16. Lazorishinets V.V., Slabky G.O., Yarosh N.P., Chepelevskaya L.A., Shevchenko M.V., 2014. Public health management of Ukraine. Monograph. K., DU "Ukrainian Institute of Strategic Studies of the Ministry of Health of Ukraine", 312 p.
17. Utibaev G., 1998. Administrative and legal aspects of health management in the Republic of Kazakhstan. Monograph. Almaty, "Sanat", 112 p.

18. Kozhabek K.M. Legal Regulation of Public Health Management in the Republic of Kazakhstan: Problems and Prospects. The thesis abstract.
19. Rahimbekova A.E., 2014. State regulation and management of the health care system of the Republic of Kazakhstan. Scientific and information publishing center and the editorial board of the journal "Actual problems of the humanities and natural sciences" number 1, pp. 182-187.
20. Ryskulova M.R., 2017. Topical issues of public health system management in Kazakhstan. Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, №4.
21. Orynbasarova S.E., 2010. Current state and main directions of health system reforms in Kazakhstan. Bulletin of KazNU. Economic Series, No. 4 (80).
22. Official website of the World Health Organization. URL: <http://www.who.int/features/qa/28/en/>.
23. V. Omelyanovsky, L.V. Maksimova, A.P. Tatarinov., 2014. Foreign experience: models of financing and organization of health care systems. Financial Journal, No. 3, pp. 23-27.
24. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 1996. Article 49. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show//>.
25. The Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995 – Article 29. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029//.
26. Fundamentals of Ukrainian legislation about healthcare. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=003Q926DF4//>.
27. The Lawbook "About Health and Healthcare System" of the Republic of Kazakhstan dated September 18, 2009. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30479065//.
28. National Accounts of Health Care in Ukraine in 2016: Statistical Collection / State Statistics Service of Ukraine. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzdorov_u.htm//.
29. Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan RSE on the REU "Republican Center for Health Development" National Health Accounts of the Republic of Kazakhstan review of health expenditures for 2010-2016. URL: <http://www.rcrz.kz/docs/nsz//>.
30. Electronic scientific journal "Correspondent net". URL: <https://korrespondent.net//>.
31. Electronic resource <https://www.obozrevatel.com/health/medreforma-s-kakimi-problemami-stolknutsya-ukraintsyi1.htm//>
32. The Law of the Republic of Kazakhstan "About compulsory social medical insurance" dated November 16, 2015. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32908862//.

A. Didyk, Dr. of Sci. (Economics)
ORCID iD 0000-0003-0323-0912,
Y. Pogorelov., Dr. of Sci. (Economics), Assoc. Prof.
ORCID iD 0000-0002-1192-874X
Accounting chamber of Ukraine, Kyiv
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/3>
p. 20-28

INDICATORS OF EVALUATING PRODUCTIVITY AND FRUGALITY OF USAGE OF BUDGET FUNDS BY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

There are existing approaches to evaluate results of higher education institutions activity described in the article. Legislative basis of the task of evaluating productivity and frugality of using budget funds by higher education institutions is built. Content of notions "productivity" and "frugality" concerning usage of budget funds is specified. To evaluate productivity and frugality of usage of budget funds by higher education institutions necessary instrumental tools are formed. They contain requirements for indicators, descriptive and phenomenological approaches, structural and matrix methods. Some requirements for indicators to evaluate productivity and frugality of usage of budget funds by higher education institutions are suggested. They are informational adequacy, content stability, coherence, quantitative form, simplicity of calculation, unambiguity of calculation, ability to find primary data for calculation etc. There are main kinds of activity of higher education institutions considered to evaluate productivity and frugality of usage of budget funds. They are educational, innovative, scientific, and methodical activities. There are some quantitative indicators suggested for every considered kinds of activity of higher education institutions in the article. To find risks of unproductive and non-frugal usage of budget funds by higher institutions necessary facts and signals are suggested. Existence of such facts and signals in activity of any higher education institution can be considered as evidence of additional risks including risks of corruption.

1. Higher education institutions [Vischi navchalni zaklady] URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html/
2. Repko M., Ruda Y. Education in Ukraine: 129 billions – squander of investment [Osvita po-ukrainsky 129 milyardiv – marnotratstvo chy investitsiya] URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/02/15/620955/>
3. Yashchuk T.A. (2017) System of higher education in Ukraine and its financing [Sistema vischoi osvity v Ukraini ta yiyi finansuvannia] // Globalni ta natsionalni problemi ekonomiki. No 17. pp. 784-787.
4. Main indicators of activity of higher education institutions in Ukraine on beginning of 2016/17 educational year: statistic bulleting [Osnovni pokazniki diyalnosti vischikh navchalnykh zakladiv Ukraini na pochatok 2016/17 navchalnogo roku: statistichnyi bulletin] // Derzhavna sluzhba statistiki Ukraini. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2016/1-1_03_00_03_2016.htm.
5. Law of Ukraine "About Accounting chamber" [Zakon Ukraini "Pro Rakhunkovu palatu"] dated 2.07.2015 № 576-VIII // Ofitsiyniy visnyk Ukraini. 2015. No 63. P. 63. Art 2074.
6. Sandul M.S. (2016) Methodic of evaluating international competitiveness of national systems of higher education [Metodyki otsinyuvannia mizhnarodnoyi konkurentospromozhnosti natsionalnykh system vischoyi osvity] // Naukoviy visnyk Uzhgorodskogo natsionalnogo universitetu. No 8. Part 2. P. 83-87.
7. Rating of universities "Top-200 Ukraine" in 2018 [Reiting universitetov "TOP-200 Ukraina" 2018 goda] URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/60985/>

8. Arkhipova N (2007) Rating of universities as an instrument of strategic management of the system of higher education [Reiting vuzov kak instrument strategicheskogo upravleniya systemoy visshego obrazovaniya] // *Chelovek i trud*. No 4. p. 28-32.
9. Bahrushin V. Indicators and criteria of evaluating higher schools [Pokazniki i kriterii otsinyuvannya vyschikh navchalnikh zakladiv] URL: <http://education-ua.org/ua/articles/189-pokazniki-ta-kriteriji-otsinyuvannya-vishchikh-navchalnikh-zakladiv>.
10. Valenkevich L.P., Finckelstein O.V. (2013) Analysis of modern ratings of higher schools as an instrument of evaluating quality of higher education [Analiz sychasnikh reitingiv vyshchikh navchalnikh zakladiv yak instrument otsinki yakosti vyschoyi osvity] // *Teoriya ta praktika derzhavnogo upravlinnia*. No 3(42). pp. 1-8.
11. Ivaschenko S.A. (2008) Practical implementation of marketing in educational sphere in the context of transforming rating of a higher school [Practicheskaya realizatsiya marketinga v obrazovatel'noy sfere v kontexte transformatsii reytyngha VUZa] // *Ekonomicheskiye nauki*. No 42. pp. 56-61.
12. Voloschuk L.O., Ghaneeva K.P. (2011) Methodical approaches to evaluate development of higher education institution [Metodychni pidhody do otsinki rozvytku vishchogo navchal'nogo zakladu] // *Pratsi Odesskogo politekhnichnogo universitetu*. No 3. Pp. 241-248.
13. Matiukh S.A. (2014) Methodic of integral evaluation of effectiveness of activity of a higher school [Metodika integral'noy otsinki effektivnosti diyalnosti vischogo navchal'nogo zakladu] // *Naukoviy Visnik Khersonskogo derzhavnogo universitetu*. No 5. Part 2. P. 167-170.
14. Morgulets O.B., Grigorevska O.O. (2016) Methodical approaches to analysis of management in higher school [Metodychni pidhody do analizu effektivnosti upravlinnia VNZ]. // *Aktualni problemy ekonomiki*. No 8 (162). P. 323-333.
15. Bogolub T.M. (2006) System and methods of financial analysis of financial activity of higher schools [systema i metody finansovogo analizu finansovo-gospodarskoy diyalnosti VNZ] // *Finansy Ukraini*. No 5. P. 50-62.
16. Vinyukov-Proshchenko A.S. (2006) Providing economic stability of higher school by optimizing management of resources [Zabezpechennya ekonomichnoyi stiykosti vischogo navchal'nogo zakladu shlyakhom optimizatsii upravlinnia resursami]: dis kand. econ nauk: 08.06.01 [Doctoral thesis]. Kyiv. 173 p.
17. Rybak M.P. (2014) Evaluating efficiency of financial support of activity of higher education institutions [otsinka effektivnosti finansovogo zabezpechennya diyalnosti vischikh navchalnikh zakladiv] // *Zb. nauk prats' universitetu Derzhavnoyi podatkovoyi sluzhbi Ukraini*. No 1. P. 172-179.
18. Avksentiev M.Y. (2015) Analysis of effectiveness of state expenditures on higher education [analiz effektivnosti byudjetnikh vytrat na vischu osvitu] // *Efektivna ekonomika*. No 1 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3719>.
19. Varnalij Z.S., Krasilnyk O.V., L.P. Xmelevska (2017) Finance of state higher schools in Ukraine [Finansuvannya derzhavnykh vyshchikh navchal'nykh zakladiv Ukrainy]: monografiya – Kyiv: Znannya Ukrainy.
20. Varnalij Z.S., Krasilnyk O.V. (2017), Optimization of financing state higher schools in Ukraine [Optimizatsiya finansuvannya derzhavnykh vyschikh navchalnykh zakladiv Ukrainy] / *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka*. No 5(194). Pp. C. 6-13. DOI: 10.17721/1728-2667.2017/194-5/1.
21. Law of Ukraine "About education" [Zakon Ukraini "Pro osvitu"] from 5.09.2017 № 2145-VIII // *Vidomosti Verkhovnoy Rady Ukraini* from 29.09.2017. No 38-39. P. 5, art 380.
22. Law of Ukraine "About higher education" [Zakon Ukraini "Pro vischu osvitu"] from 1.07.2017 №1556-VII // *Vidomosti Verkhovnoy Rady Ukraini* from 19.09.2014. No 37-38. P. 2716, art. 2004.
23. Report about results of analysis of forming, relocating and using state order for preparing specialists with higher education [Zvit pro rezultaty analizu formuvannya, rozmishchennya i vikorystannya derzhavnogo zamovlennia na pidgotovku fakhivtsiv iz vyshchoy osvity] (2015). Kyiv: Accounting chamber of Ukraine. 46 p.
24. Report about results of audit of efficiency of using funds of State budget of Ukraine that were assigned to Ministry of education and science of Ukraine for making external evaluating and monitoring of quality of education [Zvit pro rezultaty auditu effektivnosti vikorystannya koshtiv derzhavnogo byudjetu Ukraini, vydlenikh Ministerstvu osvity i nauki Ukraini na zdiysnennya zovnishnyogo otsinyuvannya ta monitoringu yakosti osvity] (2009). Kyiv: Accounting chamber of Ukraine. 43 p.
25. Report about results of audit of efficiency of using funds of State budget that were assigned to implementation of state order for preparing specialists with higher education by higher schools in medicine and pharmacy in Ukraine [Zvit pro rezultaty auditu effektivnosti vikorystannya koshtiv derzhavnogo byudjetu, peredbachenikh na vykonannya derzhavnogo zamovlennia na pidgotovku fakhivtsiv iz vishchoy osvity vischimi medychnimi ta farmatsevtichnymi navchal'nimi zakladamy Ukraini] (2016). Kyiv: Accounting chamber of Ukraine. 41 p.
26. Maksimov S.I. Phenomenological approach to comprehend legal reality [Fenomenologichnyi pidhid do rozuminnia pravovoyi realnosti] (2009) // *Visnyk Natsionalnoyi yuridichnoyi akademii Ukraini im. Yaroslava Mudrogo*. Ser. Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sotsiologiya. No 2. P. 54-60.
27. Golovko M., Kraynova L. (2016) Using abilities of phenomenological approach to teach pedagogical disciplines [Vikorystannya mozhlivostey fenomenologichnogo pidhodu do vkladannia pedagogichnikh distsiplin] / *Pedagogichni nauki: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnologii*. No 4(58). Pp. 220-228.
28. Decree of Cabinet of Ministries of Ukraine "About approving of license conditions of making educational activity" [Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini "Pro zatverdzhennia litsenziynykh umov vprovadzhennia osvitynoyi diyalnosti"] from 30.12.2015 №1187 with additions and changes // *Uryadoviy kurier* from 10.02.2016 № 26.
29. Decree of Cabinet of Ministries of Ukraine "About changes to Decree of Cabinet of Ministries of Ukraine from 30 of December of 2015 №1187" [Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini "Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukraini vid 30 grudnya 2015 r. № 1187"] from 10.05.2018 №347 // *Ofitsiyniy visnyk Ukraini* from 01.06.2018. No 42. P. 54, art. 1482.

I. Kychko, Dr. of Sci. (Economics), Assoc. Prof.
ORCID ID 0000-0002-1110-4177,
A. Kholodnytska, Ph. D. in Economics, Assoc. Prof.
ORCID ID 0000-0001-5563-3591
Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/4>
p. 28-34

METHODICAL APPROACHES TO EVALUATION OF THE CREATIVE POTENTIAL OF UKRAINE

Theoretical approaches to definition of the creativity and creative potential are studied within the article. Importance of their development in accordance with the current requirements is substantiated. Factors influencing the creative potential forming are systematized. Influence of the creative potential on the economy development is assessed. Criteria which have to correspond to the creative human resources are systematized. Methodology on evaluation of the creative potential of the society by the method "Technologies, talent, tolerance", which has been long used by the world community, is generalized. The Ukrainian methodology on the creative potential assessment as opposed to it is revealed. Analysis of the human development index in Ukraine in comparison with the countries of the world is carried out. Strengths and weaknesses of the components used for its complex assessment are determined. Rating position of Ukraine by main indicators of the social progress are estimated since they directly influence on the formation and development of the creative potential of the society. Regulatory framework concerning the methodology of calculation of the human development index is analyzed. Main provisions of the Doctrine on the balanced development "Ukraine-2030" in part of the efficient development of the human social capital are analyzed. Measures on increasing the efficient use of the creative potential of Ukraine are proposed.

1. Arzamasova, O.V., 2016. Metodolohichni pidkhody do otsinky kreatyvnosti kadrovoho potentsialu suspilstva. Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet; redkol. : O.V. Yaroshchuk (holov. red.) ta in. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu "Ekonomichna dumka", V. 25, 1, pp. 95-99.
2. Voitushenko, A.A. Bushuiev, S.D., 2017. Rozvytok kreatyvnoho potentsialu kolektyvu yak faktor vplyvu na efektyvnu robotu pidpriemstva. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system, 29S, pp. 34-39.
3. Sysoieva S., 2012. Suspilstvo i osobystist: harmonizatsiia rozvytku. Ridna shkola, 12, pp. 8-12.
4. Vartanova O.V., Shester I.V., 2013. Kreatyvnyi menedzhment yak pidhruntia rozvytku kreatyvnykh pratsivnykh pidpriemstva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608741>.
5. Melnychuk O., Antoniuk L., Humenna O., Zhylynska O., 2017. Ukraina-2030. Doktryna zbalansovanoho rozvytku/kolektyv avtoriv. – Lviv: Kalvariia, 164 p.
6. Yatsun O.M., 2014. Kreatyvnyi liudskiy kapital v prostori suspilstva znan: ekonomichnyi aspekt. Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka, 2, pp. 55-60.
7. Soumitra Dutta, Bruno Lanvin and Sacha Wunsch-Vincent, 2017. The Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World Tenth Edition. – Geneva, 463 p.
8. Indeks liudskoho rozvytku: Ukraina padaie, shcho robyty, 2017. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/04/13/623821/>
9. Pozytsii Ukrainy v reytynhu za indeksom sotsialnoho prohresu 2017, 1.04.2017. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytingu-za-indeksom-socialnogo-progresu-2017>.
10. The Cabinet of Ministers of Ukraine (20.12.2017). *Postanova KMU vid 20.12.2017№ 1029 "Poriadok provedennia rozrakhunku indeksu rehionalnoho liudskoho rozvytku zatverdzhenyi"*. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF/page2>.
11. Kharlamova, G., Humenna O., 2018. Kreatyvnist vriatuie: uroky dlia Ukrainy. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 1(196), pp. 76-84. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/11>.

H. Rohanova, Ph. D. in Economics, Senior Teacher
ORCID iD 0000-0003-3758-9675
National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/5>
p. 34-42

IMPLEMENTATION OF STATISTICAL INDICATORS TO ANALYSIS OF EFFECTIVENESS OF CASH-FLOWS OF THE ENTERPRISE

The contemporary methods of corporate cash flow analysis are the object of this study. One of the most problematic points is how to provide proper cash flow analysis on a formation simultaneity basis over the time. The classical methods of corporate cash flow management efficiency analysis are considered and the basic parameters of its indicators are determined during the study. Unstable operating conditions of domestic companies, as well as existing inconsistency of the corporate reporting with International Financial Reporting Standards make it difficult to generate timely and adequate information about cash flows of a company. The main phases of cash flow management effectiveness analysis are defined herein. They include collecting and processing the data, identifying the factors and risks, analyzing the cash flows of the previous period, determining the financial resources and cash needs, budgeting the investments and monitoring the cash flows. Throughout this study, it is proposed to improve the quality of cash flow analysis by introducing certain statistical cash flow analysis indicators. Due to this, it is possible to obtain a high-quality and comprehensive assessment of the formation simultaneity and expenditure of cash flows over the time. The drawbacks of the classical (horizontal, vertical, comparative and ratio) methods of analysis are also described herein. Thus, certain classical statistical indicators are proposed to apply while evaluating the cash flows. Compared to other classical methods, statistical analysis has certain advantages as it allows to identify the relationships between cash flows, closeness of such relationships and their volatility, thereby making the mechanism for evaluating cash flows more holistic.

1. Stice D., Stice E.K., Stice J.D., 2017. Cash Flow Problems Can Kill Profitable Companies. International Journal of Business Administration. Vol 8, No 6, pp. 46-54. DOI: 10.5430/ijba.v8n6p46.
2. Bian Y., Lemoine D., Yeung T.G., Bostel N., Hovelaque V., Viviani J.-L., Gayraud F., 2018. A dynamic lot-sizing-based profit maximization discounted cash flow model considering working capital requirement financing cost with infinite production capacity. International Journal of Production Economics. Vol. 196, pp. 319-332. DOI: 10.1016/j.ijpe.2017.12.002.

3. Fedyshyn M.P., 2014. Cash flows tactical planning in the food industry: Manuscript. Ph. D. dissertation. National University of Food Technologies of the Ministry of education and science of Ukraine, Kyiv, P 23.
4. Rohanova H., 2018. Importance of cash flow optimization of enterprises. Prospects for the Development of Modern Science. International Center for Scientific Research, Kyiv, pp. 8-9.
5. Kroes J.S., Manikas A.S., 2014. Cash flow management and manufacturing firm financial performance: A longitudinal perspective. International Journal of Production Economics. Vol. 148, pp. 37-50. DOI: 10.1016/j.ijpe.2013.11.008.
6. Semenova S. M., Shpyrko O.M., 2015. Upravlinnia hroshovymy potokamy na pidpriemstvakh vodnoho transportu: oblikovo-analitychnyi aspekt [monohrafiia] Kyiv: CUL, 252 c. <http://cul.com.ua/preview/ugp.pdf>.
7. Kosova T.D., Rohanova H.O., 2008. Management of Enterprise Cash Flows in the Context of Institutional Economic Theory. Economy of Ukraine. No 7, pp. 57-64.
8. Lewellen, J., & Lewellen, K., 2016. Investment and Cash Flow: New Evidence. // Journal of Financial and Quantitative Analysis. Vol. 51, No 4, pp. 1135-1164. DOI: 10.1017/S002210901600065X.
9. Abel A.B., 2018. The effects of q and cash flow on investment in the presence of measurement error // Journal of Financial Economics. Vol. 128, No 2, pp. 363-377. DOI: 10.1016/j.jfineco.2018.02.005.
10. Yescombe E.R., Farquharson E., 2018. Cash Flow and Investment Analysis // Public-Private Partnerships for Infrastructure (Second Edition). Principles of Policy and Finance. Ch. 3. pp. 25-34.
11. Drobetz W., Haller R., Meier I., Tarhan V., 2017. The impact of liquidity crises on cash flow sensitivities // The Quarterly Review of Economics and Finance, Vol. 66, pp. 225-239. DOI: 10.1016/j.qref.2017.03.004.
12. Harris C., Roark S., 2018. Cash flow risk and capital structure decisions // Finance Research Letters. DOI: 10.1016/j.frl.2018.09.005.
13. Ek C., Wu G.L., 2018. Investment-cash flow sensitivities and capital misallocation // Journal of Development Economics. Vol. 133, pp. 220-230. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2018.02.003.
14. Dufour D., Luu P., Teller P., 2018. The influence of cash flow on the speed of adjustment to the optimal capital structure // Research in International Business and Finance. Vol. 45, pp. 62-71. DOI: 10.1016/j.ribaf.2017.07.132.
15. Fawzi N.S., Kamaluddin A., Sanusi Z.M., 2015. Monitoring Distressed Companies through Cash Flow Analysis // Procedia Economics and Finance. Vol. 28, pp. 136-144.
16. Almamy J., Aston J., Ngwa L.N., 2016. An evaluation of Altman's Z-score using cash flow ratio to predict corporate failure amid the recent financial crisis: Evidence from the UK // Journal of Corporate Finance. Vol. 36, pp. 278-285. DOI: 10.1016/j.jcorpfin.2015.12.009.
17. Mormul N.F., Shitov A.N., Bulanov N.S., D.N. Shitov, 2012. Mnogokriterial'naya otsenka kolichestvennogo analiza predprinimatel'skikh riskov. Ural'skiy nauchnyy vestnik: nauchno-teoreticheskiy i prakticheskiy zhurnal. Vol. 8 (44). <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/2395>.
18. Annual financial statements "Confectionery Corporation "Roshen". 2018. www.roshen.com.

K. Lawler, Prof.

ORCID iD 0000-0002-3409-6755

Farah Ali Al-Sayegh, Graduate Stud.

Kuwait University, College of Business Administration, Kuwait

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/6>

p. 42-48

POTENTIAL TAX REFORMS AND KUWAIT ECONOMIC GROWTH

The objective of this study is to identify whether tax reforms are viable in Kuwait in order to create more government income from sources other than oil. The study examines the relationship between the changes in tax revenues, changes in oil revenue and changes in GDP in Kuwait using time series data from 1998 to 2015. The Augmented Dickey-Fuller (ADF) is used to check for the existence of a unit root. The cointegration test is applied to test for long term relationships between variables using the General Least Square (GLS) method of estimation. The results of the tests find that the impact of changes in tax revenues on changes in the GDP of Kuwait is insignificant. Therefore, Kuwait's government could rationally implement tax reforms to have incremental sources of income other than oil revenue. Moreover, it is argued that the government might consider implementing broad based consumption taxes and value added taxes into the tax structure Kuwait, and to invest the revenues from those taxes in productive policies, to induce long term economic growth.

1. Adekunle, AR, Remi, A. R & O, Ayorinde (2013), Evaluating the Effects of VAT on Tax Revenue in Nigeria, Pakistan Journal of Social Sciences pp22-26 DOI: 10.3923/pjssci.2013.22.26.
2. Arnold, J. (2008). "Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth?" in OECD Economics Department Working Papers, pp. 28-30.
3. Asteriou, D. and Hall, S.G., (2007). Applied Econometrics: A Modern Approach Using Eviews and Microfit Revised Edition. Palgrave Macmillan, New York, pp. 220-256.
4. Auty, R.M., & Gelb, A. H. (2001). Political economy of resource-abundant states pp. 126-44.
5. Barro, R.J. (1990). Government spending in a simple model of endogeneous growth, Journal of political economy in Vol. 98 (Section 5, Part 2), pp. 103-125.
6. Breusch, T.S., & Pagan, A. R. (1979). A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation, Econometrica. Vol. 47, No.5 pp. 1287-1294.
7. De Mooij R. and Keen.M (2012). "Fiscal Devaluation" and Fiscal Consolidation: The VAT in Troubled Times, International Monetary Fund (No. WP/12/85).
8. Dickey, D.A., & Fuller, W.A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root, Journal of the American Statistical Association, pp. 427-431.
9. Dickey, D.A., & Fuller, W.A. (1981). Likelihood Ratio statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root, Econometrica, Journal of the Econometric Society, pp. 1057-1072.

10. Dickey, D.A., & Pantula, S.G. (1987). Determining the Order of Differencing in Autoregressive processes, *Journal of Business & Economic Statistics*, Vol. 5, No.4, pp. 455-461 DOI: 10.2307/1391997.
11. Durbin, J., & Watson, G.S. (1951). Testing for Serial Correlation in Least Squares Regression II. *Biometrika*, 38, pp. 159-177.
12. Easterly, W., & Rebelo, S. (1993). Marginal Income Tax Rates and Economic Growth in Developing Countries, *European Economic Review*, vol. 37, issue 2-3, pp. 409-417.
13. El-Katiri, L., Fattouh, B., & Segal, P. (2011). Anatomy of an oil-based welfare state: Rent distribution in Kuwait, Kuwait Programme on Development, Governance and Globalization in the Gulf States research papers, 13, The London School of Economics and Political Science.
14. Eltony, N. (2002). The Determinants of Tax effort in Arab countries, Arab Planning Institute, Kuwait Information Center.
15. Granger, C.W. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods, *Econometrica*, *Journal of the Econometric Society*, pp. 424-438. DOI: 10.2307/1912791.
16. Hansen, C.B. (2007). Generalized Least Squares Inference in Panel and Multilevel Models with Serial Correlation and Fixed Effects, *Journal of econometrics*, Vol. 140(2), pp. 670-694.
17. Hassan, B. (2015) The Role of Value Added Tax (VAT) in the Economic Growth of Pakistan, *Journal of Economics and Sustainable Development*, Vol. 6, No 13. pp. 174-183.
18. Hayes, A.F., & Cai, L. (2007). Using heteroskedasticity-consistent standard error estimators in OLS regression: An introduction and software implementation, *Behavior research methods*, Vol. 39(4), pp. 709-722.
19. Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors, *Journal of economic dynamics and control*, Vol. 12(2-3), pp. 231-254.
20. Johansen, S. (1991). Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, pp. 1551-1580. DOI: 10.2307/2938278.
21. Kumari, S.S. (2008). Multicollinearity: Estimation and elimination. *Journal of Contemporary research in Management*, Vol. 3(1). pp. 87-95.
22. Kuwait Al-Youm Magazine (2008), "Law No. 2 of 2008 on amending some provisions of Kuwait Income Tax Decree No. (3) of 1955", Kuwait Al-Youm Magazine, No. 856.
23. Kuwait's Ministry of Finance (2016), The country's financial managements' final account for the year 2015/2016, website: <http://www.mof.gov.kw>. DOI <http://knoema.com> World Data Atlas (2018) Central Statistical Bureau Kuwait.
24. Kuwait Ministry of Finance/ General Accounting Affairs/ Guidance and System Department. (2016). Government Budget Report 2015/2016. Kuwait, Kuwait. pp. 3-40.
25. Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root? *Journal of econometrics*, Vol. 54(1-3), pp. 159-178. DOI: 10.1016/0304-4076(92)90104-Y.
26. Looney, R.E. (1990). Oil Revenues and Dutch Disease in Saudi Arabia: Differential Impacts on Sectoral Growth. *Canadian Journal of Development Studies/Revue Canadienne d'études du Développement*. Vol. 11(1). pp. 119-133. DOI: 10.1080/02255189.1990.9669386.
27. Maeshiro, A. (1979). On the retention of the first observations in serial correlation adjustment of regression models. *International Economic Review*, pp. 259-265.
28. Mehra, Y.P., and J.D. Peterson (2005), "Oil Prices and Consumer Spending," Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly. Vol. 91, pp. 53-72.
29. Metwally, M. (2004) " Determinants of Aggregate Import s in The GCC Countries". *Applied Econometrics and International Development*. AEDI, Vol. 4-3
30. Njogu, L.K. (2015). The effect of value added tax on economic growth in Kenya. *International Academic Journal of Economic and Finance*. Vol. 1(5), pp. 10-30.
31. O'Brien (2007) A caution reading rules of thumb for variance inflation factors, *Quality and Quantity*. Vol. 4(19), pp. 49-56. DOI: 10.1007/s11135-006-9018-6.
32. Okafor, R. G. (2012). Tax revenue generation and Nigerian economic development. *European journal of business and management*. Vol. 4(19), pp. 49-56.
33. Onwuchekwa, J. C., & Aruwa, S. A. (2014). Value added tax and economic growth in Nigeria. *European Journal of Accounting Auditing and Finance Research*. Vol. 2(8), pp. 62-69.
34. Prais, S.J., & Winsten, C. B. (1954). Trend estimators and serial correlation, Chicago: Cowles Commission discussion paper. Vol. 383, pp. 1-26.
35. Shinohara, M. (2014). Tax Structure and Economic Growth. Retrieved from <http://www.chuo-u.ac.jp/research/institutes/economic/publication/discussion/pdf/discussno217.pdf>.
36. Squalli, J. (2007). Electricity consumption and economic growth: Bounds and causality analyses of OPEC members. *Energy Economics*, Vol.29(6), pp1192-1205. DOI: 10.1016/j.eneco.2006.10.001.
37. Wildman, J. (2001). The impact of income inequality on individual and societal health: absolute income, relative income and statistical artefacts. *Health Economics*. Vol. 10(4), pp. 357-361. DOI: 10.1002/hec.613.

V. Nicula, Dr. of Sci. (Economic), Assoc. Prof.
 ORCID iD 0000-0002-3829-8880,
 S. Spănu, Dr. of Sci. (Geography), Lecturer Ph. D.
 ORCID iD 0000-0003-3050-953X
 Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania,
 G. Kharlamova, PhD (Economics), Assoc. Prof.
 ORCID iD 0000-0003-3614-712X
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
 DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/7>,
 p. 48-54

GASTRONOMIC TOURISM, AN OPPORTUNITY FOR DIVERSIFYING THE TOURIST OFFER IN THE SIBIU AREA

In the tourists' motivation to choose a holiday destination, gastronomy is gaining important insights, which has led to an increasing supply of quality-based local products and a stronger market growth. Gastronomy has become one of the most dynamic segments on the international tourism scene. Gastronomic tourism begins to be viewed as a phenomenon as a new tourist product itself, due to the fact that more than one third of the expenses in the tourist offer of the destination are made food. This shows the importance of gastronomy in the quality of leisure experience. Gastronomic tourism gains more and more importance as motivating the future in choosing the holiday destination. Proof of this is that, according to recent research (Euromonitor, 2018), eating in restaurants is the second favourite activity for international athletes visiting the US and occupying the first place for tourists from North America in their recreational trips to other countries. For these reasons, we developed a questionnaire that was applied to a total of 234 respondents, but randomly among the visitors at the Tourism Fair, which was dashed in November 2017 in Bucharest. The survey aimed at identifying the position of the fish and the gastronomy occupied in the motivation of the tourists to visit Sibiu and the surrounding areas. The results revealed that the traditional gastronomy, through its multicultural aspect, represents the second or third op visiting Sibiu. Certainly this will become even more visible, given the designation for 2019 of Sibiu as a European gastronomic region.

1. Andersson, T.D., Lundberg, E., 2001, Commensurability and sustainability: Triple impact assessments of a tourism event. *Tour. Manag.* 37, pp. 99–109.
2. Attanasi, G., Casoria, F., Centorrino, S., Urso, G., Cultural investment, local development and instantaneous social capital: A case study of a gathering festival in the South of Italy. *J. Socio-Econ.*, 47, pp. 228–247, (2013).
3. Bacellar, C., Motivation to Attend to a Cultural Event: Profiling Deauville Asian Film Festival Attendees; British Academy of Management: Cardiff, UK, (2012).
4. Council Criteria. Suggested Performance Indicators for Destinations, (2013), [https:// www.gstcouncil.org/en/gstc-criteria/sustainable-tourism-gstc-criteria.html](https://www.gstcouncil.org/en/gstc-criteria/sustainable-tourism-gstc-criteria.html) (accessed on 22 October 2017).
5. European Commission. The European Tourism Indicator System. Toolkit for Sustainable Destinations, (2013), http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/sustainable-tourism/indicators/documents_eu_toolkit_indicators (accessed on 2 November 2017).
6. European Tourism Indicators System for Sustainable Destination Management. <http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators> (accessed on 2 August 2017).
7. Glăvan V., Touristic Romania, ProUniversitaria Publishing, Bucharest, pp.70-79, (2015).
8. Johnson, J.D., Snepenger, D.J., Akis, S. Residents' perceptions of tourism development. *Ann. Tour. Res.* 21, 629–642, (1994).
9. Kivela J., Crofts, J.C., Gastronomy tourism: A meaningful travel market segment, *Journal of Culinary Science & Technology*, 4 [2-3], pp. 39-55, (2000).
10. Lee, S., Insun, C.A., Lee, T.J., Multicultural festivals: A niche tourism product in South Korea. *Tour. Rev.*, 67, 34–41, (2012).
11. Lim, H., (Cultural strategies for revitalizing the city-A review and evaluation. *Reg. Stud.* 27, 589–595, (1993).
12. Long Lucy, Culinary Tourism – a folkloristic perspective on eating and otherness, University Press of Kentucky, pp. 149-182, (2004).
13. Long Lucy, Culinary Tourism, Penrose Library, Southern Folklore, issue 55/3, pp. 181-205, (1998).
14. Mair, J., Jago, L., The development of a conceptual model of greening in the business events tourism sector. *J. Sustain. Tour.* 18, 77–94, (2010).
15. Morariu Ileana, The ancestry's voice, Salgo Publishing, Sibiu, pp.20-24, (2011).
16. Office for National Statistics. Measuring Tourism Locally. Guidance Note Six: Event Analysis and Evaluation, 2011. Available online: <http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/method-quality/specific/economy/economic-value-of-tourism/measuring-tourism-locally/guidance-notes-1-6-v1-2011/measuring-tourism-locally-guidance-note-6-event-analysis-and-evaluation.pdf> (accessed on 7 August 2017).
17. Richards, G. (Ed.), Cultural Tourism: Global and Local Perspectives; Haworth: New York, NY, USA, (2007).

D. Oboladze, Dr. of Sci. (Business Administration), Researcher Ph.D
ORCID ID 0000-0002-6143-9194,
R. Otinashvili, Dr. of Sci. (Economics), Prof.
Georgian Technical University, Georgian
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/202-1/8>
p. 54-60

CHALLENGES AND PROSPECTS OF EVALUATION OF PROGRAMS IN PUBLIC FINANCE MANAGEMENT IN GEORGIA

The establishment of a program assessment mechanism in the public sector of Georgia is an important element for supporting the ongoing public finance management reform and improving the budgeting process as well as enhancing the budget planning stage and ensuring the efficient, productive and prudent management of budgetary means. The present paper discusses the problem of the absence of a program assessment mechanism in the public sector, reviews alternative solutions to the problem and, by applying a cost-effective method, analyzes the best alternative. This best alternative envisages the establishment of a centralized structural unit at the Ministry of Finance which will be responsible for the assessment of the programs/subprograms of ministries/budgetary organizations. The concluding part of the policy paper offers those measures and reforms in the form of recommendations which must be undertaken for the successful implementation of the best alternative.

1. State Audit Office of Georgia, 2014. "Outcome oriented budgeting – better practice manual".
2. Suvedi, M., Morford, S. 2003. "Conducting Program and Project Evaluations: A Primer For Natural Resource Program Managers in British Columbia", Forest Research Extension Partnership.
3. HM Treasury, 2003. "The Green Book: Appraisal and Evaluation in Central Government", London.
4. The World Bank, 1998. "Public Sector Performance – The Critical Role of Evaluation", Washington, D.C.
5. Order No. 385 of the Minister of Finance of Georgia, 2011. "On Approval of Program Budget Methodology".
6. Georgian Foundation for Strategic and International Studies, 2015. *The Public Policy Paper Series includes policy documents developed within the Capacity-Building of the Georgian Leadership Community (CBGL) project.*
7. Oboladze D. 2016. "Strategic Planning as a Necessary Prerequisite to Successful Program Budgeting in Georgia", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 6(183): 26-32. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/183-6/5>
8. Barry H. Potter and Jack Diamond, 1999. "Guidelines for Public Expenditure Management", International Monetary Fund.
9. Rebecca Simson, Natasha Sharma & Imran Aziz, 2011. "A guide to public financial management literature for practitioners in developing countries", Overseas Development Institute. [pdf] Available at: https://www.who.int/pmnch/media/events/2013/pfm_literature.pdf [Accessed 28 January 2019].
10. The State Audit Office of Georgia, 2017. *Report on budget execution*. [online] Available at: <https://sao.ge/en/audit/report-on-budget-execution/2017> [Accessed 28 January 2019].

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Базилевич Віктор Дмитрович – доктор економічних наук, професор, кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Осецький Валерій Леонідович – доктор економічних наук, професор, кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Татомир Ірина Любомирівна – кандидат економічних наук, доцент, Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка, Дрогобич, Україна

Базилевич Виктор Дмитриевич – член-корреспондент НАН України, доктор экономических наук, профессор кафедры экономической теории, макро- и микроэкономики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Осецкий Валерий Леонидович – доктор экономических наук, профессор кафедры экономической теории, макро- и микроэкономики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Татомир Ирина Любомировна – кандидат экономических наук, доцент, Дрогобычский государственный педагогический университет имени И. Франко, Дрогобыч, Украина

Bazylevych Viktor – Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Department of Economics, Macro- and Microeconomics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Osetskyi Valeriy – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Department of Economics, Macro- and Microeconomics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Tatomir Iryna – Ph. D. in Economics, Associate Professor, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine

Гражевська Надія Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 050-690-03-46, ngrazhevskaya@univ.net.ua

Аймагамбетов Еркара Балкараєвич – доктор економічних наук, професор, Карагандинський економічний університет Казпотребсоюзу, Республіка Казахстан

Контактна інформація: 8 (7212) 44-16-22, mail@keu.kz

Тингишева Айнура Мухамедкалієвна – докторант Карагандинський економічний університет Казпотребсоюзу, Республіка Казахстан

Контактна інформація: 87012681804, ajnur-88@mail.ru

Гражевская Надежда Ивановна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой экономической теории, макро- и микроэкономики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Аймагамбетов Еркара Балкараевич – доктор экономических наук, профессор, Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Республика Казахстан

Тынгишева Айнура Мухамедкалиевна – докторант Ph. D., Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Республика Казахстан

Grazhevskaya Nadiia – Head of the Department of Economics, Macro- and Microeconomics, Doctor of sciences (Economics), Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Aimagambetov Yerkara – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Kazpotrebsoyuz Karaganda Economical University, Karaganda, Republic of Kazakhstan

Tyngisheva Ainur – Ph. D. Student, Kazpotrebsoyuz Karaganda Economical University, Karaganda, Republic of Kazakhstan

Дідик Андрій Миколайович – доктор економічних наук, член Рахункової палати, Рахункова палата України, Київ

Погорелов Ю. С. – доктор економічних наук, радник члена Рахункової палати України, Київ

Контактна інформація: 050-477-82-13, YSPogorelov@gmail.com

Дидик Андрей Николаевич – доктор экономических наук, член Счетной палаты Украины, Киев

Погорелов Ю. С. – доктор экономических наук, доцент, советчик члена Счетной палаты Украины, Киев

Didyk Andriy – Doctor of Sciences (Economics), Accounting chamber of Ukraine, Kyiv

Pogorelov Y – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Accounting chamber of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Кичко Ірина Іванівна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

Контактні дані: 0632834058, ira41215@rambler.ru

Холодницька Алла В'ячеславівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

Контактні дані: 0958910159, allakhodnytska@ukr.net

Кичко Ирина Ивановна – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой управления персоналом и экономики труда, Черниговский национальный технологический университет, Чернигов, Украина

Холодницкая Алла Вячеславовна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра управления персоналом и экономики труда, Черниговский национальный технологический университет, Чернигов, Украина

Kychko Iryna – Doctor of Economics, Associate Professor, Department of Personnel Management and Labour Economics, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

Kholodnytska Alla – Ph. D. in Economics, Associate Professor, Department of Personnel Management and Labor Economics, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

Роганова Ганна Олександрівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, Національний університет харчових технологій, Київ, Україна

Контактна інформація: +(38) 050-229-08-11, +38(044) 287-94-14, +38(044) 234-00-81 hanna.rohanova@gmail.com

Роганова Анна Александровна – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры финансов, Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина

Rohanova Hanna – Ph. D. in Economics, Senior Teacher, Department of Finance, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

Кевін Ентоні Лолер – професор, економічний факультет, Коледж ділового адміністрування, Кувейтський університет, Кувейт, Кувейт

Контактна інформація: Kevin.lawler@ku.edu.kw

Farah Ali Al-Sayegh – аспірант, Коледж ділового адміністрування, Кувейтський університет, Кувейт, Кувейт

Кевин Энтони Лоулер – профессор экономики, экономический факультет, Колледж делового администрирования, Кувейтский университет, Кувейт, Кувейт

Farah Ali Al-Sayegh – аспирант, Колледж делового администрирования, Кувейтский университет, Кувейт, Кувейт

Kevin Anthony Lawler – Professor, Department of Economics, College of Business Administration, Kuwait University, Kuwait, Kuwait

Farah Ali Al-Sayegh – Graduate Student, College of Business Administration, Kuwait University, Kuwait, Kuwait

Нікула Вірджіл – доктор економічних наук, доцент, Університет імені Лучіана Блага, Сібіу, Румунія

Контактна інформація: niculavirgil@yahoo.com

Спану Сімона – доктор географічних наук, Університет імені Лучіана Блага, Сібіу, Румунія

Контактна інформація: simona_spanu@yahoo.com

Харламова Ганна Олексіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-449-20-45, (044)259-70-43, akharlamova@ukr.net

Нікула Вирджил – доктор экономических наук, доцент, Университет имени Лучиана Блага, Сибиу, Румыния

Спану Симона – доктор географических наук, Университет имени Лучиана Блага, Сибиу, Румыния

Харламова Ганна Алексеевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической кибернетики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Nicula Virgil – Doctor of Sciences (Economic), Associated Professor, Faculty of Economics, University "Lucian Blaga" of Sibiu, Sibiu, Romania

Spănu Simona – Doctor of Sciences (Geography), Lecturer, Faculty of Agricultural Sciences, Food Industry and Environmental Protection, University "Lucian Blaga" of Sibiu, Sibiu, Romania

Kharlamova Ganna O. – PhD (Economics), Associate Professor, Department of Economic Cybernetics, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Oboladze David – Doctor of Sciences (Business Administration), Researcher Ph.D, Georgian Technical University (GTU)

Otinashvili Ramaz – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Georgian Technical University (GTU)

Оболадзе Давид – доктор економічних наук, Грузинський технічний університет (ГТУ)

Отінашвілі Рамаз – доктор економічних наук, професор, Грузинський технічний університет (ГТУ)

Оболадзе Давид – доктор экономических наук Грузинского технического университета (ГТУ)

Отинашвили Рамаз – доктор экономических наук, профессор, Грузинский технический университет (ГТУ)

Editorial Report 2018

the Journal "BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS"

by Ganna Kharlamova, the executive editor

This annual report presents the summary statistics on the operations of the Bulletin in 2018, together with my commentary. Since 2014, this report is published (after approval by the Publications Committee) on the Bulletin website in a continued effort to increase the transparency of the editorial process (<http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/editorial-board/the-editorial-policy>). I hope that the report provides insights to the Bulletin for authors, reviewers, and readers about how the editorial team has improved its responsibilities.

General situation

BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS is the academic periodical of TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV Faculty of Economics. It publishes articles in the field of current problems of economic theory, international economics, business economics, management, the theory of finances, banking, insurance, statistics, accounting and auditing, environmental safety, economic-mathematical modelling, information technology in the economy. Board of Editors and Reviewers consists of faculty members and academicians from other universities over the world. The submissions are dispersed to members of these Boards according to their fields of expertise.

The website of the journal (<http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/>) stores archives since 2008 (on-line papers and full volumes).

Since 2017 we publish bimonthly volumes.

Printing and editorial costs of the journal are covered from the faculty budget (thus, it is free-of-charge for the authors). The issues are printed in Publishing centre "Kyiv University". The costs of regular printing materials (ink, carton etc) are paid by Dean's Office of the faculty of Economics. This allows the journal to fulfil its long-standing public service mission of well-regarded and respected academic discourse.

We are TOP-1 University journal according to the internal rating.

In 2018 6 issues were produced (the normal number) – <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/ua/archive/2018-2>. As pursued, during 2018 the issues of the journal were published within schedule and included:

- 61 papers printed, every 3d papers are printed in English;
- 107 authors, every 3в foreign author is from all over the world.

We clearly see a jump in Journal's internationalization and share of papers in English.

As to citation: h-index =15 (Google scholar) (2 points increase).

The Editorial Board felt that this was a particularly good year for high-quality submissions.

The geographical distribution of all authors of accepted papers over the year: Ukraine, Romania, USA, Bulgaria, Greece, Turkey, Moldova, Indonesia, Kuwait, Poland, Cyprus.

In 2018, turnaround times for editorial feedback to authors were as follows: max – 1 month, min – 7 days.

Indexing (<http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/ua/abstracted-indexed>).

Nowadays, we are indexed and abstracted in more than 35 databases. Our honour of the year to be accepted for the **Cabells Journal Whitelist**.

The journal is distributed free of charge to the authors, faculty members and to libraries of public universities and some public institutions.

Impact factors are highly volatile, especially for journals that recently got indexed in the Index, and hence caution is advised at the time of evaluating these results. However, these results do suggest that there exist good opportunities for a high-quality international and generalist journal in the economic field, such as the Bulletin and that pursuance of tolerance in the editorial policy towards various research paradigms and methods of conducting research will definitely make the Bulletin a "first choice" journal.

Statistics

The Statistics of 2017-2018:

Year	#	К-сть статей	К-сть авторів	К-сть інозем. авторів	К-сть укр. авторів	К-сть статей англійською	К-сть статей укр-ю	К-сть статей рос-ю	К-сть авторів з КНУ	К-сть країн авторів	К-сть установ /ЗВО авторів
2017	190	9	11	0	11	0	9	0	7	1	4
	191	8	11	8	3	8	0	0	0	7	8
	192	7	11	3	8	1	6	0	3	2	5
	193	8	10	0	10	0	8	0	2	1	8
	194	10	13	0	13	0	10	0	8	1	5
	195	6	14	2	12	5	0	1	4	2	8
2018	196	13	18	0	18	0	18	0	6	1	8
	197	8	13	1	12	0	8	0	6	2	8
	198	12	27	21	6	12	0	0	4	5	11
	199	8	11	2	9	1	7	0	5	2	6
	200	9	18	3	15	1	8	0	4	2	9
	201	11	20	13	7	7	4	0	7	4	6

The past year has been another good one for the journal. As **Statistics** shows, our **submission numbers** reached a new high of more than 100 at the end of 2018 and exceeded the level of the previous year.

The journal has free access to the archive and we have already thousands of visitors.

This strong and sustained growth rate has seen submissions more than triple over the past 2 years, reflecting the growing international status of the journal, which now receives papers from over 13 countries each year.

The average rate of papers' decline is **20 %**. We have just a few recalls by authors. As well just **10 %** rejections are on the base of plagiarism. We have a double peer-review system.

People also read our papers – at least they download them!

Series-Handle: repec:scn:pnoeeq

Address on IDEAS: <<http://ideas.repec.org/s/scn/pnoeeq.html>>

Address on EconPapers: <<http://econpapers.repec.org/article/scnpnoeeq/>>

Page views (file downloads) on participating RePEc services:

Last month: 87 (16)

Previous month: 138 (21)

Last 3 months: 370 (70)

Last year: 1534 (298)

Since start: 15958 (1892)

Top items in the series: <<http://logec.repec.org/scripts/seritemstat.pl?h=repec:scn:pnoeeq>>

Impact factors (last 10 years). For more details, see:

<http://ideas.repec.org/top/#series>

Simple impact factor: 0.01 (0.01)

Recursive impact factor: 0.01 (0.01)

Discounted impact factor: 0.01 (0.01)

Recursive discounted impact factor: 0.01 (0.01)

h-index: 1 (1)

Euclidian citation score: 3.25 (3.25).

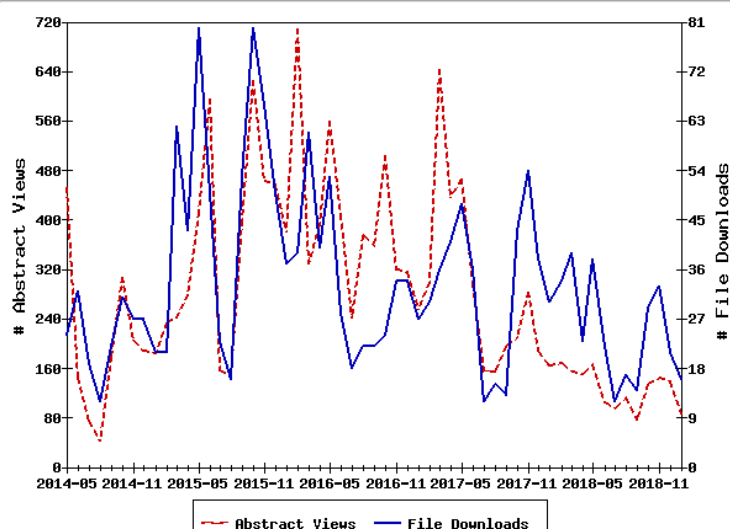
The most read papers according to RePEc services: Top 10 Journal Articles by File Downloads 2019-01.

Rank	Journal Article	File Downloads				Abstract Views			
		2019 01	3 months	12 months	Total	2019 01	3 months	12 months	Total
1	FINANCIAL GLOBALIZATION – GLOBAL IMBALANCES – GLOBAL FINANCIAL CRISIS <i>R. Orăștean</i>	2	3	17	20	7	13	45	56
1	GROWING A BUSINESS – MERGERS AND ACQUISITIONS <i>M. Boia</i>	2	3	15	25	2	8	28	48
3	STRATEGIC PLANNING AS A NECESSARY PREREQUISITE TO SUCCESSFUL PROGRAM BUDGETING IN GEORGIA <i>D. Oboladze</i>	1	1	3	6	1	1	4	11
3	СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО РЫНКА ДЕРИВАТИВОВ <i>В. Шелудько and В. Вирченко</i>	1	2	11	63	3	6	47	210
3	ESTIMATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES APPLICATION IN THE SYNERGY WITH EUROPEAN UNION POLICY <i>Andriy Stavvytsky</i>	1	1	1	1	2	2	2	2
3	СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ВНУТРЕННЕГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ <i>Андреев П.</i>	1	1	1	4	1	1	1	39
3	ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК МЕХАНИЗМ УМЕНЬШЕНИЯ РИСКОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ <i>А. Олейник</i>	1	1	1	3	1	2	3	17
3	TRENDS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF THE EU's COMMON AGRICULTURAL POLICY IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT <i>T. Kalashnikova; A. Kalashnikov</i>	1	3	3	3	2	4	4	4
3	STUDYING BUSINESS CYCLES SYNCHRONIZATION <i>N. Servetnyk</i>	1	1	2	7	1	2	3	11
3	THE ESSENTIAL FOUNDATIONS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF FOOD SECURITY MECHANISM <i>G. Pruntseva</i>	1	1	1	1	1	1	1	1

Access Statistics for Journal

Journal	File Downloads				Abstract Views			
	2019 01	3 months	12 months	Total	2019 01	3 months	12 months	Total
Вестник Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Экономика. Socionet	16	70	298	1,892	87	370	1,534	15,958

There are currently 730 items in this series, of which 730 are downloadable.

Our ranks in

E-library:

Импакт-фактор РИНЦ 2016	0,062
Импакт-фактор РИНЦ 2018	0,083

Cyberleninka:

СТАТИСТИКА

всего статей: 1535

381920 170276 21 h⁵ 12

Index Copernicus gave us 100 for 2017 and we are top-3 in Economics (Ukraine) according to the IC.

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL		ICI World of Journals	ICI Journals Master List	Contact	 Login/ Register
	Journal title: Economic Annals-XXI ISSN: 1728-6239, 1728-6220 GICID: 71.0000.1500.3827 Country / Language: UA / RU, EN, PL, UA Publisher: Institute of Society Transformation	Citation 33	ICV 2017: 118.40		
	Journal title: Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions ISSN: 2077-4303, 2077-429X GICID: <i>n/d</i> Country / Language: UA / <i>n/d</i> Publisher: Publishing house "Virtus Interpress"	Citation N/A	ICV 2017: 100.00		
	Journal title: Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. ISSN: 1728-2667, 2079-908X GICID: <i>n/d</i> Country / Language: UA / DE, RU, EN, UA Publisher: Publishing center "Kyiv University"	Citation 33	ICV 2017: 100.00		

Editorial policy

During 2018 the journal faithfully continued to implement its aims and scope as defined in 2013. It is:

"The Bulletin is the international scholarly journal of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Devoted to the advancement of economic knowledge, it provides a forum for the publication of high-quality socio-economic research manuscripts. The journal acknowledges its European origins and the distinctive variety of the Ukrainian and European economic research community. Conscious of these origins, the Bulletin emphasizes openness and flexibility, not only regarding the substantive issues of economic research but also with respect to paradigms, methodologies and styles of conducting that research."

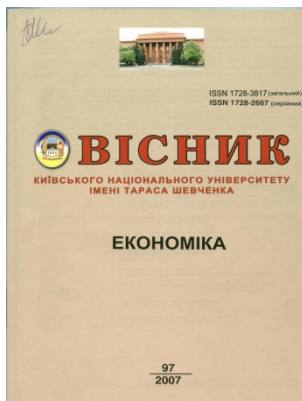
The journal is very pleased to announce some new members of the **Editorial and Review Board**:

<http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/editorial-board>

<http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/editorial-board/our-peer-reviewers>

They bring expertise across a range of quantitative application. I would like to warmly thank all those who have generously given their time to review articles for the journal.

We strongly encourage academics from across the field to submit their work to the journal and in closing I know I speak for the entire Editorial Board when I express my unreserved thanks to the large team of Referee's who support the journal. Without your continued support the journal could not survive – thank you!

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається із 2017 року шість разів на рік і присвячений дослідженням в економічній сфері.
Журнал видається з 1958 року

Атестовано

Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".
Свідоцтво внесено до Державного реєстру
ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця: 01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка, 14

Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:

РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2017 = 100), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, CitEc, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information Centre, Thomson Reuters ESCI (under evaluation), Cabell's (pending), Scopus (under evaluation) etc.

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

Редакційна колегія Вісника Київського національного університету імені Тараса Шевченка. ЕКОНОМІКА схвалює ті рукописи, що відповідають загальним критеріям значущості в економічній галузі:

- оригінальні статті з фундаментальних і прикладних досліджень;
- тематичні дослідження;
- критичні відгуки, огляди, думки, коментарі й есе.

Проблематика:

- актуальні проблеми економіки й економічної теорії;
- менеджмент;
- маркетинг;
- міжнародна економіка й економічні відносини;
- облік, аудит та оподаткування;
- фінанси, банківська справа та страхування;
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- економіко-математичне моделювання та інформаційні технології в економіці.

Запрошуємо науковців до співпраці!

Статті можна подавати цілорічно чотирма мовами:

українською, російською, англійською та німецькою.

Приймаємо файли на e-mail: visnuk.econom@gmail.com

або на сайт: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua>

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 1(202)

Комп'ютерна обробка статей – М. В. Петровський, канд. філол. наук, доц.

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 9,0. Наклад 300. Зам. № 219-9344.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е1.
Підписано до друку 20.02.19

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
http: vpc.univ.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02